

MØEN
beskrevet
af
J. Paludan.
Sognepræst til Phænefiord
I Deel.

Her hviler *Grøn* med *Phæne* sin,
som trætthed rasken Hiort og Hind,
Tak, Bondemand! den Dyregud,
nu gaaer du tryg ad Sundet ud.

F o r s ø g
til
en antiqvarisk, historisk, statistisk
og geographisk
Beskrivelse over Møen,

ved
Johan Paludan,
Sognepræst til Phænefjord.

Udgivet efter Forfatterens Død.

Første Deel,
med Kort og Kobber.

Kjøbenhavn.
Trykt i Thieles Bogtrykkerie.
1 8 2 2.

Forsøg
til
en antiqvarisk, historisk, statistisk
og geografisk

Beskrivelse over Møen
ved
Johan Paludan,
Sognepræst til Phanefjord.

Udgivet efter Forfatteren Død.

Første Deel,
med Kort og Kobbere.

=====

Kjøbenhavn.
Tryk i Thieles Bogtrykkerie.
1822.

Forfatterens Fortale

Naar jeg fremlægger nærværende Beskrivelse over Møen for mine Landsmænds Øine, er det ikke uden Frygt. Mange vente uidentvilt et fuldkomnere Arbeid af mig, end jeg er istand til. Det vil kanskee gaae mig som den, ned alt for glimrende Farver forud beskrevne, Møens Klint, at man ved Anskuelsen udraaber: "Ikke Andet end det."

Men jeg haver, fra den Tid jeg tænkte paa at beskrive Landet, befundet mig i saare underlige Situationer. Først lagde jeg en meget for vidtløftig Plan for Værket, og vilde udstyre det med mange VIII

Kobbere. Tiderne blev knappere. Fondet ad usus publicos vilde ikke understøtte mig, fordi et Par Kobbere vare stukne udenlands, hvilket jo var upartriotisk. Ideen at skrive om Møen laae hen. Jeg blev imidlertid gammel, Lyst, Mod og Kraft forlode mig. Saa tænkte jeg at kunne, i de antiqvariske Annaler, i det nye danske Magazin og andre periodiske Skrifter, henlægge Afhandlinger og mærkværdige Antegnelser om Møen, af hvilke sidste tildeels jeg var kommen i Besiddelse ved de Kongelige Collegiers Gunst og Embedsmænds og Venners Godhed, forbindtligste Tak. Men heller ikke dette vilse ret lykkes. Jeg forsøgte derfor tilsidst Subsriptionens Vei, og den faldt heldigere ud, end jeg havde formodet.

Men det er just det, der gjør mig frygtsom. Thi hvorledes skulde jeg vel IX.

tilfredsstille saa mange tænkende og lærde Mænds Forventninger, i saa forskjellige Efterretninger, som et Lands Topographie udfordrer. Enhver vil faae Anledning til Erindringer og Berigtigelse, fordi han enten haver klarere Begreber om Tingene, eller bedre bekjendt med visse Materialer, kjender Historien, Agerdyrkningen, Landhuusholdningen o.s.v. nøiere end jeg, som ei har kunnet oppebie den

Tid, da Embeds- og Kaldsforretninger tillode visse kyndige Mænd, som jeg havde søgt Efterretning hos, at give mig samme.

Mangler og Ufuldkommenheder – det kan ikke være anderledes – ville da findes i Skriftet, hvor meget jeg har stræbt at undgaae dem. Men jeg trøster mig ved tre Ting: 1) At godmodige og billige Folk ville see igjennem Fingre dermed. 2) At dette Arbeid er ingen Lov underkastet, og er kun at ansee som en fri-

X.

villig Meddelelse af topographiske Efterretninger, - altsaa ikke som officielle Indberetninger, hvor man kunde fordre en eller anden Gjenstand anderledes henstillet, enkelte Afdelinger udførligere eller mere indskrænket behandlede o.s.v. 3) At en Bedømmelse, om den og var stræng og ubillig, dog tilsidst var kun en Bedømmelse. Jeg lader altsaa Bogen udgaae, i Hvad der er beskikket over den, mit Motto troe: Det jeg haver, det giver jeg Dig.

Udgiverens Forerindring.

Af nærværende Forsøg til en Beskrivelse over Møen var det Meste af den første Hovedafdeling færdigt til Trykken, da Forfatteren, for et Aar siden, ved en pludselig Død blev borttrykket. Bogen skulde efter hans Bestemmelse have været udgivet hefteviis, og de tre første §§ af dette Bind vare bestemte til at udgjøre det første Hefte. Men Forlaget var forgjæves blevet tilbudt flere Boghandlere. I adskillige Aar havde Forfatteren samlet paa de fornødne Materialier til Landets Beskrivelse, og endskjøndt han ikke havde kunnet tilveiebringe Alt, hvad han havde ønsket, for at give sit Arbeid muligste Fuldstændighed, efterdi han var langt borte fra Hovedstaden, hvor mange af Kilderne vare at søge; saa vare dog Samlingerne temmelig betydelige. Foruden det, der var bestemt til det første Hefte, var og den største Deel af hvad der henhørte til den historiske Afdeling, som Udkast, bragt i Sammenhæng. Ikke ubetydelige Omkostninger vare anvendte paa Anskaffelsen af Pladerne ti de Kobbere, hvormed det havde været Forfatterens Hensigt at pryde Værket.

XII.

Der blev mig af Adskillige gjort det Spørgsmaal, om denne Møens Beskrivelse ikke kom ud; Andre opmuntrede til at forsøge paa at udgive den, saa godt det lod sig gjøre. Saaledes blev i Litteratur-tiende for 1821 No.) sagt: at denne Beskrivelse altid, som et opus posthumum af Forfatteren, vilde være kjærkommen, om den end ei i Et og Alt skulde have modtaget den sidste Haand. Min Onkel, Hr. Pastor J. L. Paludan, tilbød sig at gjøre Forskuddet dertil, naar jeg vilde paatage mig det med Udgaven forbundne Arbeid. Villien manglede mig ikke, og naar ingen Anden havde Lyst eller Leilighed dertil, troede jeg, ikke at burde undslaae mig for at forsøge det, saa godt jeg kunde. Men mine Evner vare kun ringe. En væsentlig Anstødssteen var ogsaa den vidtløftige Plan. Forfatteren havde lagt for Værker, efter hvilken endeel deraf allerede var fuldført. Jeg henvendte mig i denne Anledning til Hr. Professor Nyerup. Af Venskab for Forfatteren, har han ikke alene veiledet og hjulpet mig, hvor nogen Vanskelighed, enten i ovenanførte Henseender, eller formedelst Haandskriftets Utydelighed, fremstille sig, men og efterat det var renskrevet til Trykken, gennemgaaet det Hele. Hr. Cancellieraad Thomsen har havt den Godhed, at gennemsee den antiqvariske Afdeling, og, ved den Kongelige Commission for Oldsagers Opbevaring, at forskaffe mig, til Afbenyttelse, Pladerne til Kobberne (Tab. III) og (IV9). Saa har han gjort opmærksom paa, at det Gildesegl (S.206. som Forfatteren havde ladet stikke efter Tegningen i

XIII.

Resens Atlas, ikke var nøiagtigt, og at Originalstemplet, hvorefter Seglet nu er stukket, fandtes i det antiqvariske Museum. Hr. Bogholder August skyder jeg nogle Berigtigelser i Henseende til de Indtægter, Vartou Hospital har, for de 8 Lemmer i samme fra Møen.

Afhandlingen om Røddinge-Kongens Begravelse ec. kunde maaskee, som forhen trykket i de antiqvariske Annaler, have været udeladt her, for ikke t gjøre Bogen vidtløftigere end fornødent. Men da den hørte til det, som Forfatteren havde bestemt til først Hefter, hvilket fra hans Haand var færdigt, vilde jeg ikke deri tillade mig nogen væsentlig Forandring, saameget mindre, som her er tilføiet et Par Kobbere, forestillende møenske Oldsager, hvilket ikke findes i de antiqvariske Annaler.

De Materialier, der forefandtes til Landets Historie i det 18de Aarhundrede, vare endnu aldeles ikke ordnede, og tilmed altfor faa, for deraf at samle en nyere møensk Historie, om jeg endog havde haft de fornødne Kundskaber, og Leilighed til at paatage mig dette. Men, da jeg mangler begge Dele, og mit Forsæt kun var, at udgive, efter bedste Evne, hvad der forefandtes, maatte Møens nyeste Historie overlades en sildigere Tid, - hellere, end her at tilføie en usammenhængende og kun lidet tilfredsstillende Fortegnelse paa nogle af de mærkeligste nyere Tildragelser paa Landet. Ikkun nogle af disse blive, forsaavidt de staae i nær Forbindelse med dets nuværende statistiske Forfatning, omtalte i andet Bind.

XIV.

Det har været Forfatterens Hensigt, at føie til denne første Deel en chronologisk Fortegnelse paa Møens Lehnsmænd og Amtmænd fra de ældste til nærværende Tider. Denne troede jeg, hvad Lehnsmændene angaaer, at kunne udelade, da de i Fortællingernes Løb eengang vare omtalte. Da dette derimod ikke var Tilfældet med Amtmændene i de nyere Tider, beholdt jeg Listen over dem. Fortegnelsen over de møenske Provster og Præster vilde Forfatteren, som han etsteds siger, tilføie, ikke fordi saa mange af dem have udmærket sig som Lærde, men mere fordi han troede, det kunde interessere deres endnu levende Slægtninge, at finde deres Forfædre saaledes nævnedes. Denne Fortegnelse var vel ikke samlet, men endeel Materialier til samme forefandtes. Jeg vilde derfor ikke udelade den, skjøndt den ikke kan være bleven saaledes, som Forfatteren vilde have udført den, idet den, især hvad de nyere Tider angaaer, maa mangle det, som han har javt i Hukommelsen, men ikke opregnet.

Til nærværende første Bind skulde og efter Forfatterens Plans have henhørt et Anhang, indeholdende skeldne, tildeels hidindtil utrykte, Dokumenter, Møens Historie vedkommende. At dette ikke vil forefindes, førend i Slutningen af andet Bind, uagtet der i dette paa adskillige Steder er henviist dertil, maa jeg bede Læseren undskylde. Deels var Arketallet allerede meget betydeligt, deels kunde Et og Andet didhørende endnu findes, hvorfor jeg meente, at det og passelige

XV

kunde anbringes Alt samlet paa eet Sted, bag i Bogen.

I Henseende til Stilen, da er Forfatterens Haandskrift, saavidt muligt, fulgt. Men da dette paa de fleste Steder er høist utydeligt, og ikkun at ansee som et Udkast, og da jeg derhos ikke har synderlig Øvelse i at føre Pennen, tør jeg haabe, at Læseren vil bære over med det Mangelfulde i denne Henseende. Til Undskyldning for det Vaklende, eller Urigtige, der kunde findes ved Bogstaveringen i det Hele, var der vel Et og Andet at anføre, saasom et Een og den samme ikke helt igjennem har kunnet besørge Correcturen, m.m.; men Alt, hvad jeg kunde sige, vilde dog ikke ganske fritage mig for Skyld. Ogsaa i denne Henseende trænger jeg til Læserens Overbærelse.

Dette gjelder og for havd der kan være seilet ved Skrivenmaaden af nogle Stednavne i Særdeleshed. Kjelbye F.eks. findes i Forfatterens Haandskrift som oftest skrevet paa denne Maade, men ogsaa mangesteder Kjeldbye. I ældre Skrifter og gamle Dokumenter findes Navnet: Kælbu, Kyallbye, Kielbye, Kjeldbye o.s.v.: men i de nyere Tider som oftest Kjældbye eller Kjeldbye. Sandvig hidleder Navnet af Kjøl, og siger at Saxos Kyallbye er Kjølbye, af de Skibe, der laae i dens Havn. Men rimeligere har den sit Navn af den Kilde eller Brønd (Kjæl, Kjæle, Kjæld), som der findes, hvilken i ældre Tider har været meget besøgt. Saaledes findes og askillige af de andre Steders Navne skrevne paa noget forskellige Maader, og ved mange af den er

XVI.

det endnu vanskeligere, at udfinde deres rette Herkomst.

Den anden Deel skal indeholde den øvrige Samling af Efterretninger om, Landet, som Forfatteren har efterladt sig, nemlig de geographiske og statistiske, med Kobbere og det føromtalt Anhang. Dersom ingen uforudsete Hindringer møde, skal den udkomme ved Aarets Udgang. Den vil endnu mindre end denne nærme sig den Grad af Fuldstændighed, som det har været Forfatterens Plan at give den og Meget, som han i sine mange Embedsaar paa Landet har havt Leilighed til at iagttage, men ikke har optegnet, vil naturligviis savnes. Desuagtet haaber jeg, at det Hele, om det end ikke har optegnet, vil naturligviis savnes. Desuagtet haaber jeg, at det Hele, om det end ikke kan fortjene Navn af en Topographie over Møen, vil indeholde en ikke ganske uinteressant Samling af Efterretninger om dette Land.

Jeg har bestræbt mig for, at levere med Nøiagtighed min salig Faders efterladte Arbeid, og da jeg kan vente, at endeel af dets Mangler ville blive betragtede som en uundgaaelig Følge af, at han ikke oplevede dets Fuldførelse, saa tør jeg og haabe, at jeg ikke skal fortryde at have udgivet det.

H. J. Paludan,
Premierlieutenant i Artilleriecorpset.

Indhold

Indledning

§. 1.	Udsigt over Kilderne til Møens Lands Historie og Topographie i Almindelighed.	S. 1
§. 2	Udsigt over specielle trykte og utrykte Skrifter om Møen	S. 11
§. 3	Overskue paa de geographiske Kort, som stukne eller tegnede findes over Møen	
§. 4.	Et Blik paa Kobberplader, Kobberstykke m. v. Møen vedkommende	S.18

Første Hovedafdeling. Grundrids og antiqvarisk Topographie

Første Capitel. Grundrids af Landet	S. 25
§. 1. Formodning om Landets Oprindelse	-
§. 2. Om Landets Navne	S. 29.
§. 3. Om dets Udstrækning og Størrelse	S. 32.
§. 4. Møens mathematiske Beliggenhed	S. 34.
§. 5. Om Landets Grændser	S. 35
§. 6. Dets Inddelinger	S. 89

Andet Capitel. Antiqvarisk-historisk Topographie.

Foreindring	S. 49.
§. 1. Om Røddinge- Konges Begravelse paa Møen og to mærkværdige Jettestuer i en Høi nær derved	S. 50

Møen Beskrevet af J. Paludan 1824 Del 1.

§. 2. Om Grønsalen eller Jægersbjerget paa Møen, et Gravminde fra Hedenold over Jetten Grøn og Jetinden Phane, med en Fortælling om andre Henedolds Høie i Nærheden	S. 96.
XVIII	
S. 8. Andre end' nu forhaanden værende Levninger fra Alderdommen eller de fremfarne Tider.	S. 163.
Anden Hovedafdeling. Møens Lands egentlige Historie	
Første Afsnit. Fra de ældste historiske Tider indtil Valdemar Christophersen	S. 188.
§. 1. Til hvad Tid Landet er blevet kristnet. Dets Skjebne i Sørøvertiderne m.v. Dets Forfatning i Knud den Sjettes og Valdemar Seiers Tid. Hr. Jacob af Møen.	
§. 2. Under Valdemar den Andens Sønner. Erik Plovpenning's Gilde i Røddinge. Stege Fæstnings Vaaben. Henrik Ælmetorp	S. 204.
§. 3. Om Møen i Erik Glippings og Erik Menveds Tid. Det gamle Toldsted Brøndehøie Hertug Witzlav af Rügen. Henze Falkenhaven. Niels Oluffen Henning Moltke. Grev Johan	S. 215.
Andet Afsnit. Fra Valdemar Christophersen til Nedbrydelse af Stege Slot i Grevens Feide.	S. 225
§. 1 Møens i Valdemar Christophersen Tid. Stegeborg. Knudsgilde der. Vikke Moltke, Lehnsmænd. Hans Hustru Christinas, samt Hennig Moltkes og Frues, Liigsteen i Kjeldby Kirke.	S. —
§. 2. Om Møen under Kong Olufs og Dronning Margrethes Regjering. Lehnsmændene Jens Rud, Steen Basse og Hr. Valdemar	S. 243.
§. 3. Under Erik af Pommeren og Christopher af Bayern. Møen tilhørte Roskilde Bispestol. Kjeldby Kirkes Forfald. Fragment af et Afladsbrev til dens Bedste m. v.	S. 255.
§. 4. Møen i Christian den Førstes Regjeringstid. Erik Aagesen, Lehnsmænd. Om Kar- eller Boemærker. Den gamle Kjøbstad Borg: nu Landsbyen Borre. Aarsagen til dens Aftagen. Ildebrand i Stege 1457. Axel Walchendorph, Lehnsmænd. Herregaarden Nyegaard i Søesmarke	S. 265.
XIX.	
§. 5. Landets Historie under Kong Hans. Lehnsmænd Anders Bille: Lybekkernes Angreb og Nederlag: Stegebrog's Ødelæggelse. Borre: dens Vaaben og Segl; dens Ladegaard.	S. 277.
§. 6. Om Landets Forfatning under Christian den Anden og Frederik den Første. Hans Møenboe.	S. 297.
§. 7. Spielsbye Hosåital med Kapel.	S. 309.
Andre Kapeller paa Landet til samme Tid	S. 320.

Møen Beskrevet af J. Paludan 1824 Del 1.

Tredje Afsnit. Fra Christian den Tredies Thronbestigelse til Udgangen af Krigen med Carl Gustav, og Freden 1660	S. 324
§. 1. Breve af Kong Christian den Tredje, Steges Handel angaaende. Udtog af Lehnbreve til Herløf Skaffue og Niels Ulfstand	S. 324.
§. 2. Om Landet under Frederiks den Anden. Dets Lehnsherre fra 1561 til 1596	S. 331.
§. 3. Møen i Christian den Fjerdes Tid. Lehns- mændene Breide Rantzau, Peder Basse og Hnerik Holk.	S. 335.
§. 4. Landtets tapre Forsvar og dets Skjæbne i Krigen under Frederiks den Tredje.	S. 339.
§. 5. Om Jacob Nielsen Danneser, Just v. Ebbel og hans Schrøder Løvenhjem. Lehnsmændene: Corfitz Ulfeld, Henrik Rammel, Axel Urup, Peder Reetz Landets Tilstand før og Efter Krigen under Frederik den Tredje. Jørgen Reetz, Amtmand. Gabriel Marselius	S. 353.
§. 6. Overblik paa Møens Lands stastistiske Forfatning fra den oldenborgske Stammes Regjerings Begyndelse til 1660.	S. 381.
Fjerde Afsnit. Fra 1660 til Udgangen af det 17de Aarhundrede	S. 416.
§. 1. Landets usle Forfatning siden Krigen. Dets Ud- sælse da Garden tilhæst der havde Standqvarteer. Christopher v. Plesen, Amtmand	-
§. 2. Om Møens Lands og Bogøes Istandsættelse og Inddeling til Baadsmændsqvarterer 1697. Om Skovene og Fiskerierne til den Tid.	S. 424.
XX	
§. 3. Om Navigationsskolen paa Møen og dertil hør- ende Regent- og Skriveskole, med en Tabel over Bondens Høst paa Møen i Aaret 1702. Provst Reenberg. Jørgen Rasch. Professor Ramus	S. 442
§. 4. Møens Amtmand	S. 467.
§. 5. Møens Provster og Præster.	S. 476.
I. Stege Sogn	-
II. Maglebye	S. 494.
III Borre	S. 497.
IV. Elmelunde	S. 501.
V. Kjelbye	S. 504.
VI. Damsholte	S. 507.
VII. Phanefjord	S. 509.

<https://kb-images.kb.dk/DAMJP2/DAM/Maps/0000/066/372/dk000438/full/full/0/native.jpg>

Indledning.

§. 1.

Udsigt over Kilderne til Møens Lands Historie og Topographie i Almindelighed.

Førend man træder ind i Templer, maa man igjennem Vaabenhusene. Saa maa og den, der vil beskrive et Land eller et District, igjennem Litteraturen, som forud er forhaanden desangaaende. Denne, Kritisk behandlet, er baade Forstue til og Veiledning for ham i Hans vordende Værk. Forfatteren til nærværende Forsøg paa en Beskrivelse over Møen vil derfor først opgive de ham bekendte Skribenter, som i deres Skrifter af forskjelligt Indhold have givet ham dels udførlige, dels saare korte og vidt adspredte Efterretninger om denne Øe; men hvilke han dog skylder et og andet klart Blik paa Landet, Folkefærdet og dets Sjæbne, Aarsagerne dertil og Følgerne deraf. Uden saadanne Forgjængeres Oplysninger maatte Meget været forblevet mørkt, eller indhyllet i Dunkelheder.

2

A. Den første og ældste Skribent, jeg veed der har omtalt Møen, er Magister Adam, Kanik, Klokker og Skoleholder til Bremen.

Han levede i Kong Svend Estrithsens Tid, og skrev, omtrent mellem Aarerne 1072 – 1074, sin mærkværdige Topographie: *Libellus de situ Daniae &c. releqvarum. qvæ trans Daniam sunt, regionum natura, deque gentium istarum, istis temporibus, moribus ac religione*, *Bog om forholdet i Danmark o.s.v. resten hvad de er på tværs af Danmark, karakteren af regionerne, ifølge de nationer, på disse tidspunkter, deres manerer og religion hvis anden Udgave af J. S. Stephanius, Lugd. Batv. 1629.* jeg

har foran mig. Førstegang er den bragt for Lyset af Erpold Lindebrog, ligeledes til Leiden 1595, efter en Codex, Henrik Ranzau eiede *).

Vel er det ikkun Lidet, hvad benævnte Mester Adam Bremer siger os om Møen, som han kalder Monland **); imidlertid bemærker han, at Øen ligger i det barbariske Hav (Østersøen), imellem de 7 danske Øer, østen for Fyen – tæt ved Falster og Lolland, som igjen grændser nærmest til Slavernes Land (Pommern) – og at Møen, saavel som de øvrige Øer, der tilhøre det danske Rige, var i hans Tid prydede med de Kristnes Navn, men meget plagede af Vikinger eller hedenske Sørøvere.

B. Are Præsts eller Arna Biskups Saga, som jeg ikke har Kunnet overkomme, skal melde er Par

*) Bogen er oversat paa Dansk af P. F. Suhm i hans Historie af Danmark. IV. Tom. S. 490 o..

**) Suhm l. c. oversætter Moyland, hvilket rimeligviis er en Trykfeil, uden saa er, at han har brugt en anden Udgave, end den af 1629

3

Ord om Møen. Men da G. L. Baden i hans dansk-norsk historisk Bibliothek, Odense 1815, S. 17 siger om bemeldte Saga, at den er lutter Fabel, er det, ifald saa var, ligemeget, hvad der matte staae i samme. C. Vor første danske Historieskriver, Svend Aagesen, Erkebiskop Absalons Beslægtede, hans Sekretair og Kanik i Lund, skrev omtrent Aar 1186 en Bog, under Titel: Compendiosa historiae Regum Daniae a Skioldo ad Kanutum VI., hvilket førstegang er udgiven med hans øvrige Smaaskrifter af G. J. Stephanius til Sorøe 1641, efter et ældgammelt Pergaments Manuscript fra Universitetsbibliotheket i Kjøbenhavn, men som nu er forkommet. Dette Compendium er siden optaget af Langebek i S. R. D. I. S. 42 o. f., og derefter oversat paa Dansk 1807 af Professor O. Wolff. Svend Aagensen giver os, hvad Møen angaaer, i det 4de Cap. en autentisk Efterretning om hans Stamfader Palnatokes Forræderie, ved hvilket Kong Svend Tveskjæg blev af Venderne fanget i Grønsund og bragt til Jomsborg i Fængsel. Danmarks Møer og ædle Qvinder udløste ham med deres Klenodier, hvorefter han af Venderne blev sat i Land ved Vindebek paa Møen. For at vise sin Skjønsmhed gav han Danmarks Døttre, som hidindtil havde være ganske udelukket fra Fædrene-Arv, halv Arveret med Brødrene. Bønderne i Danmark fik ogsaa førstegang Skove og Lunde i Fælledskab med Kongen til Gjengjeld for deres Løsepenge. Møens Strande have altsaa Pigerne Arverettigheden at takke, hvilket

4

jeg ikke, som nogle gjøre, vover at nægte paa saadan en Mands som Svend Aagesens Autoritet.

D. Saxo Gramaticus, den danske Histories Fader, der ligesom Aagesen var Sekretair eller Amanuensis hos Abasalon, og, som man mener, Provsr i Roeskilde, skrev omtrent til samme Tid (1186 – 1188) sin store i skjøn Latin udførte danske Historie, der henlaae i Manuscript i det parisiske Academies Bibliothek indtil Ascentius 1514 udgave den trykt. Og saaldes fik vor lærde Christen Pedersen, som dengang studerede til Paris, et Eksempel ihænde, som her i Danmark førte dette vigtige Værk for Lyset. Det er ikke blevet trykt her førend 1575 i en Oversættelse fra Latin, under Titel: Den danske Krønike, som Saxo Grammaticus screff halvfjerde hundrede Aar forleden, nu færst aff Latinen udsæt, flittigen overseet og forbedret aff Anders Søsrensens Wedel. Cum gratia et privilegio sereniss. reg. Majest. 1575. I Folio 547 Sider, foruden Fortalerne og Registeret.

Denne elegante Historieskriver har adskillige ypperlige Efterretninger Møen vedkommende, især i Valdemar den Førstes Tid, hvilket herefter skulle, i Fortællingernes Løb, blive citerede.

E. Danmarkis Rigis Krønike ved Arrild Hvitfeld til Odersberg, D. R. Canceler. Prented i Kjøbenhaffn. Anno 1652 paa Joachim Moltkens Boghandlers Bekostning. – Dette Værk er vigtigere end det foregaaende, formedelst nogle Actstykker fra Middelalderen, Møen vedkommende.

5

Møen Beskrevet af J. Paludan 1824 Del 1.

F. Pontanus, Hvitfeldts Krønikes Forbedrer, hvis Fader var hollandsk Consul i Helsingøer, hvor Sønnen er Født 1571, har med Jonas Colding o. fl. hos Stephanius i Chorographica Daniae descriptione; Lugduni Batavorum 1629, S. 76, meldt om Møen ”at Landet ligger lige over for Præstø, synbart vidt og bredt i Østersøen, formedelst sine sneehvide Kridebjerge, - og at det har en Kjøbstad, Stege, som almindeligviis kaldes Stegh, beliggende ved et Sund (Ulffssund), der har Udsigt til Curland (Pommerb), - at det har nogle Landsbyesogne og et kongeligt Slot, Elmelunde, samt at Grønsund skiller Møen fra Falster, men Ulffssund skiller det fra Sjælland.”

G. Udi Jens Lauridtsen Wolffs Encomium regni Daniae, d-e. Danmarks Riges Lof, Kbhvn. 1654, og udi:

H. Arent Bernsens Danmarks og Norges frugtbare Herlighed, Kbhvn. 1656, forekomme nogle statistiske Oplysninger om Møen, især i Lehnstiderne.

I. Langebek i Scriptores Rerum Danicarum medii ævi, 7 Tomer fra 1772 – 1792, giver i den Mængde der samlede Krøniker og Aarbøger fra Middelalderen sparsomme, men undertiden saare vigtige, Strøg til Møens, saavel historiske som geographiske, Topographie.

K. I Hensende til den svenske Krig 1658 – 1660, da Carl Gustav hærjede Landet, have vi den samtidige Vartou Præsts A. M. Hjørings Leirkrands, Kbhvn. 1660, som viser, hvad Fordeel Møen forskaf-

6

fede Kjøbenhavn, hvad Indvaanerne udrettede og udstode m.m.; ligesom samme Forfatters Leiersvang om det, der er passere i Sjælland, Møen, Falster, og Lolland fra Marts Maaned 1659. Dette sidste lidet Skrift, der som Manuscript gjemmes i Universitetsbibliotheket under No. 189, har ingen anden Fortjeneste, end at vise den bestemte Datum, da en eller anden bekjendt Tildragelse foregik her paa Møen. Saa har heller ikke Pussendorff i hans historia rerum gestarum Caroli Gustavi noget Mærkværdigt om denne Krig paa Øen her, undtagen at den leverer: en Ichnographia Stækæ in Insula Moenia 1659, om hermed følger i Steenafttryk (Tab. I), tilligemed hans Efterretning in originali om Landets Indtagelse, Pag. 520. Efterat have talt om at Carl Gustav besatte Lolland og Falster i April 1659 siger han: Circa idem tempus Palatinus Sulbacensis Mocnam Insulam agrestes tuebantur. Is inito aciter repellatur, quod vadosum ob mate terræ adpropinqvare non posset, sic ut conatum suum aliquandiu omittere cogeretur. Interea uti cohors peditum Hafnia insulanis subsidio venit: ita Svcci Nicopiae in Falstria, nabigia parebandt lato alveo, quorum singular quinqvagenos equos inferius capiebant; superiora crassis asseribus circumsepta peditibus valli instar præstabant.

Ex hisce navigiis eqvitibus facilis exsoensio præstabatur, dum pedites in superior tabulato tubis hostem litore arcent. Ista navigia primo versus.

Omkring samme tid beskyttede Palatinen i Sulbacz bønderne på øen Mocna. Da han kom ind, blev han bittert afvist, fordi han ikke kunne nærme sig lavvandet på grund af jordens makker, så han blev tvunget til at opgive sit forsøg for en stund. I mellemtiden kom Hafnia som en flok fodfolk til nød for øboerne: således var Nikopias svenskere i Falstrien, bådene klar til en bred kanal, og nogle af deres fire hundrede og halvtreds vogne førte deres heste nedenunder; de øverste, omgivet af tykke Bolværker, var som en Dal for Fodfolkene.

Fra disse både var det muligt for rytterne let at gå i land, medens fodfolkene på det øverste dæk af rørene holdt fjenden på afstand. De både stiller først op.

Googel oversæt.

Tab 1. mangler

7

cum locum dirguntur, ubi alias communis in tertam appulsus est; unde omnes sese insulani eodem conferebant prohibendæ exscensionis. Sed mox in diversam partem remis properant, ut pauci, qui ibi propugnabant, Dani prohibere id non possent. Inde Sveci jam in ordines digisti assultantes Danos, post acrem pugnam in fugam conjiciunt, septuaginta coesis. Ita et Moecha Sveci potiti sunt: Restabat adhuc Nascovia, cui oppugnandæ Wrangelius se accinxerat, o.s.v.

når de ledes til et sted, hvor den almindelige mand til andre tider er landet på tredje sted; hvorfor alle øboerne konspirerede sammen for at forhindre landstigningen. Men årerne susede hurtigt i en anden retning, så de få, der kæmpede der, kunne danskerne ikke standse. Da svenskerne havde opstillet danerne i rækker, drev de dem på flugt efter en hård kamp og samlede syv hundrede mand. Saaledes blev ogsaa Moecha erobret af Sveci: der var endnu Nascovia tilbage, som Wrangelius havde omgjort sig til at angribe, o.s.v.

Et andet Sted melder han om Greven af Aschenberg, som fik Møen til Plyndring, ligesom Peringskjold Bornholm.

L. P. Resenii Atlas Danicus augustissimo Monarchæ Christiano Vto dicatus, 1677, Manuscript paa det kongelige Bibliothek I Folio No. 733, I 4ti. No. 2348. Kobberne til Værket ere stukne I Kjøbenhavn 1677, Folio. Texten selv er utrykt i Kjøbenhavn 1677, Folio. Texten selv er utrykt, dog er et Udtog deraf i Dånische Journal 2 St. S. 32 – 140 og 3 St. S. 1 – 72 og 126 – 77. I dette Værk har man en liden Descriptio Insulæ Monæ, og fremfor Alt Møens Lands og Stege Byes Privilegier fra Kong Erik Menveds Tid af. En lykkelig Samling, da disse Privilegier formodedes, deels at være brændte tilligemed Raadstuearchivet i de svære Ildebrande, der igjentagne Gange have ødelagt Stege Bye, deels at være bortførte, da Carl Gustav 1659 holdt et slemt Huus paa Øen. De skulle blive aftrykte i Anhanget.

M. E. Pontoppidans danske Atlas, eller Kongeriget Danmark med dets naturlige Egenskaber,

8

Elementer, Indbyggere, Væxter, Dyr og andre Affødninger; dets gamle Tildragelser og nærværende Omstændigheder i alle Provindser, Steder, Kirker, Slotte og Herregaarde, forestillet ved en udførlig Landsbeskrivelse, som og oplyst ved dertil forfærdigede Landkort over enhver Provinds, samt over Stedernes Prospekter, Grundridser og andre mærkværdige Kaaberstykker, Kjøbenhavn 1763, i 7 Tomer, 4to. Dette Værk giver, uagtet mange Feil, den udførligste Efterretning, man i de større og almindelige historiske Skrifter har om Møen. De sidste Dele ere egentligen, efter Procanzlerns Død, forfattede af forrige Amtmand i Frederits, Conferentsraad H. de Hoffman og af Sandvig. Den lærde Langebek havde og stor Deel i Redactionen af dette Værk.

N. I benævnte Hoffmans Samlinger af publice og private Stiftelser, Foundationer og Gavebreve, med endeel historiske Efterretninger, Kbhn. 1755, findes i den 8de Tome, Kbhn. 1762 S. 515, det meste af dette Slags, Møen vedkommende.

O. Annales Ecclesiæ Danicæ diplomatici af E. Pontoppidan, 4 Dele, 4to., Kjøbenhavn 1742 o.s., meddeler enkelte Efterretninger fra Foriden, hvad Møens specielle Kirkevæsen vedrører.,

P. Kongeriget Danmarks chorographiske Beskrivelse, forfattet af Jonge, Sognepræst for Allerslev Menighed i Sjælland, Kbhn. 1777, 4 to., fremstiller fra S. 216 til S. 224 temmelig nøiagtigen Møens Amt og Landets Choregraphie.

9

Møen Beskrevet af J. Paludan 1824 Del 1.

Q. Sognepræst til Glostrup H. J. Birk har i den bekjendte Agent Holks Navn udgivet er heelt maadeligt Provinzial-Lexikon over Danmark, Kbhvn. 1777, 8vo., hvor Sognene paa Møen alphabetisk opregnes og til deels de til samme henhørende Byer og Steder.

R. Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Sjælland og Møen, af G. Begtrup, Professor i Landoeconomien, 2 Bind, Kbhvn. 1809, 8vo., indeholder Adskilligt særdeles godt til Kundskab om Agerdyrkingen paa Landet.

S. J. M. Dyssel, om Møens Klint, er at søge i Danmarks og Norges oeconomiske Magazin I bind, S. 239 o.s.

T. H. R. Nissen (Professor Juris i Sorø), Efterretning om de sjællandske og møenske Jordegodsers Hartkorn, Eiere, Kjøbepriser i Salg og Behæftelser, Sorø 1807; mangesteder urigtigt.

U. Danske Magazin, samlet af Langebek, 6 Bind, 4to., Kbhvn., fra 1746 til 1752, og ny danske Magazin, in 4to., fra 1794 – 1810, samt et Hefte 1818, bør ikke forbigaaes, endskjøndt det ikkun er lidet, som deraf kan opsamles til Møens Beskrivelse.

V. Almindeligt Udkast til Krigens Skueplads o.s.v., af H. Scheel, fordansket ved Th. Thaarup o.s.v., Kbhvn. 1785, giver skønne Oplysninger om gamle Voldsteder, hvoraf der findes adskillige her paa Øen. Værket er desuden af Vigtighed for den øvrige Topographie.

10

W. Antiqvariske Annaler, Kbhvn., I B. 1812, 2 B. 1815.

Jeg nævner endnu vore tre nyere almindelige danske Historier, nemlig:

X. Ludvig Holbergs Dannemarks Rigets Historie, 3 Bind, 4to., Kbhvn.

Y. L. M. Gebhardi i Allegemeine Geschichte des Königreichs Däänemark i det 32 og 33 Bind af allegemeine Welthistorie. Paa dansk oversat af Heilmann.

Z. P. F. Suhms Historie af Danmark fra de ældste Tider, II Dele, 4to., Kbhvn, 1782 – 1812.

Hvilke naturligviis ere uundværlige for Enhver, der vil skrive et eller andet af Danmarks Distrikters Topographie.

Æ. Foruden de sparsomme biografiske Noticer om Mænd fra Møen, hvilke disse Historieskrivere omtale, yder Worms og Nyerups Lexikon over lærde Mænd; Zwergii Sjællandske Cleresie, Curricula vitæ Mscr., i 5 Quartbind, som findes i det kjøbenhavnske Bispe-Archiv; Hoffmans Efterretninger om danske Adelsmænd og det heraldiske Lexikon, gode Bidrag.

Ö. Desuden findes i følgende Samlinger his og her er Ord om Møen: J. H. Schlegels Saml. zur dånisch. Gesch., Münzkentnix, Oeconomie, Copenhagen 1772 – 1776, 2 B., 8vo. P. F. Suhms Samlinger til den Danske Historie, 1ste og 2det Bind, Kbhvn. 1779 – 1784, udgivne af Sandvig. Sammes nye Samlinger, Kbhvn. 1791, udgivne af Professor Nyerup. Rothes Samlinger af

11

Rescripter, hvor specielle Lovsteder for Møen opbevares. Maanedskriftet Iris, udgivet af S. Poulsen Compendium Cosmographicum Chronologicum (af Præsident Naansen), Kbh. 1735, som har enkelte Data til Møens mathematiske Topographie.

§. 2.

Udsigt over specielle trykte og utrykte
Skrifter om Møen.

- A. Stege Byes Bog er en Qvart, i den rostgaardske Manuscriptsamling paa Universitetets Bibliothek under No. 78. Bladene er Pergament, deres Antal er 27, men ved Enden er der Spor til at de have været 31.

Bogen Indhold er en Slags Registratur over Indvaanerne, samt en Fortegnelse over Skjøder, Adkomster og andre Dokumenter Stege Bye vedkommende. Den er skreven med adskillige Hænder fra Aaret 1418 til Begyndelsen af det 17de Aarhundrede. Det allersidste Datum, som forekommer, er 1607.

[se bogen](#)

Paa første Blad findes følgende Underretning:

Sciendum, qvod sub anno Domini Millesimo qvadringentesimo XVIII præparatus est liber præsens in die beati Georgii martyris gloriosi (23 April) qvem secerat Johannes Verkentyn, qvi erat proconsul tunc temporis sub concilio omnium consulum et villanorum, qvi erant in Stegæ.tine temporis. Orate pro eis.

Det bør vides, at denne bog blev udarbejdet under Herrens år tusind fire hundrede og fireogfirs på dagen for den salige George den herlige martyr (23. april), som blev skåret af Johannes Verkentyn, som var prokonsul kl. den gang under råd for alle de konsuler og bønder, der dengang var i Stegæ.tune. Bed for dem Googel oversæt

12

Til Prøve paa Bogens Indhold tjener følgende:

”Hans Peyske af Wahn (=:Adelsmand) paa Stegeburg købte een Gaardh aff eeb Man som hedher Scwe (=: Skriver) og fordn (fornævnte) Gaardh liggher østen næst Henrik Skyttthe och ær skellighe fornøghet och betaleh och hawer soeghet skellich Skødhe innen fire Tingstolle foruden al Weddherskening och uden hvær Mans Tittaaal. – 1945 kjøpthe Henrik Tidikesen 17 mønske Alne Jordh af Stege Bye til sin Fortaa.” –

”Anno 1560 Sanctæ Margarethe virginis Dag (=: 20 Juli) paa Steghe Raadthus var skicket erlig oc fornuftig Mand Peder Michelsen Borgemester i Stege og begjerede af 24 Mænd paa menige Borgeres og Indbyggeres Vegne en Bod at salte udi paa Stege Leie (=: paa Falsterbod i Skaane) han vilde gjøre thennom Skel og Fyllest for epther thæris egen Nøje. Tha bleff thet paa then Tiidt bevilget oc fremtyckt af Borgemestere Raadmænd desligeste af 24 Mænd oc menige Borgere at fornævnte Peder Michelsen maatte bygge samme Saltebod paa Stege Leie oc therfor gaff hanndt tiil Danske Mands Kirke (paa Falsterboe) en Klokke saa god som 3½ Daler og 2 mk. danske at forbedre Kirken med.”

”1589 Mense Julii blev udi sancte Hans Kirke opsat et nyt Orgelværk, som kosted med al sin Beredning 300 Daler.”

Paa sidste Blad er antegnet et Rigsadmiral Peder Munk havde Møen i 28 Aar, og efter ham kom Breide Rantzov.

13

Paa Bindet indvendig er antegnet at 1599, den 16de August var Kong Christian paa Møens Land udi Jagt.

Da Bogen formedelst sin Ælde er rar, har jeg uddraget dette af dens øvrige Ubetydeligheder.

- B. 1) Monæ Danicæ & Britanicæ Descriptio. (See P. Resenii Atlas Danicus augustissimo Monarchæ Christiano Vto dicatys 1677.)
2) Joh. Kani Wiburgii, Pastoris et Præpositi Stegensis, circa annum 1679 elaborata, Descriptio Insulæ Minæ, Mscr. Fol. Bibl. Rostgaard. 1726. p. 505. Thotianæ. 4to. No 1417. Det Kongl. Bibliothek, Folio, No. 733. Denne latinske Beskrivelse, er uagtet alle sine Ufuldkommenheder, Fabler og Djævlehistorier, den vigtigste man har om dette Land. Den er Kilden, af hvilken alle de følgende topographiske Skribenter have øst ders Kundskab; hvorfor det er et Under at den ei for længst er bleven trykt. Skriftet er deelt i 16 Capitler: 1) de appellatione Monæ. 2) de situ, habitu et partibus Monæ. 3) de curia Stegensi et imprimis de ejus civitate Stege. 4) de templo & Schola Stengensi. 5) de arce Stegensi. 6) de pagis, qvi ad curiam Stegenssem pertinent. 6 da pagis, qvi ad curiam Stegesem pertinent. 7) de parochia Phane-fiordensi. 8) de parochia Kielbyensi. 9) de parochia Elmelundensi. 10) de curia Borrensi. 11) de curia Meglebyensi, 12) de promontorio Monensi. 13) de Lapidibus et mineralibus Monæ, 14) de animalibus terrestribus

14

Monæ. 15) de Aquatilibus Monæ. 16) de herbis arboribus & fructibus Monæ.

1) om anke af Monæ. (Møen) 2) om Monaes stilling, vane og dele. 3) af retten i Stegen og især af hans by Stege. 4) om Stengensis tempel og skole. 5) af slottet Stegen. 6) af de landsbyer, som hører til det Stegenske hof. 7) af Phane-fiordensi sogn. 8) af Kielbyensi sogn. 9) af Elmelund sogn. 10) af retten i Borrensi. 11) af Retten i Meglebyen, 12) af Mones næs. 13) af Monæs sten og mineraler, 14) af Monæs landdyr

15) af Aquatic Monæ. 16) af Monæs urter, træer og frugter.

Goggel oversæt.

- C. Beskrivelse over den Øe Møen, som er forfattet og skrevet paa Latin af daværende Sognepræst udi Stege og Provst paa Møen Magister Johannes Jensen, og nu udi det Danske oversat (af Jens With, Sognepræst til Kjeldbye.) En ordret Oversættelse af foregaaende.
- D. Beskrivelse over den Insul Møen. Paa alexandrinske Vers, hvilke kan synges som: Skal Venus med sin Søn for alle Hjerter raade ec. Forfattet af J. Kaalund Christiansen, Rektor i Stubbekjøbing Skole. Kbhvn. 1722.

Denne Mand havde tilforn, 1708, været Capellan i Nakskov og omskiftede Hyrdestaven med Færlen, hvilket i hine Dage var et Særsyn, da de fleste Rektorer tragtede efter og fik Præstekald. Hvordan det er, har han faaet fat paa Wiborgs Manuscript, og ei gjort andet, end forvandlet det fra godt Latin til slet Dansk i meget latterlige Riim. Capitelviis følger han Wiborg, kun at han har udeladt de fire sidste Capitler om Mineralier, om Land- og Vanddyrene, samt Blomster, Vexter og Frugter paa Møen. Dette kan rigtignok tilgives ham, da det, der staaer hos Wiborg derom, er ikke anderledes paa Møen end paa de allerfleste Steder i Danmark, og er, ligesaa lidet som det Foregaaende, noget godt Stof til Poesie; især om det skulde videnskabeligen i Vers beskrives. Men deri kn han ei undskyldes, at han udgiver sig som Forfatter, da han ei har et Ord undtagen de, Wiborg haver.

15

- E. E. Langebek om Møen. Mscrpt. staaer anmeldt i E. Pontoppidans Catalog S. 16., men er ikke mere til. Professor Nyerup staaer i den Formening, at Procantzleren eller hans Venner have tilintetgjort det, efterat have (ifølge hans Genialitet) udsuget og brugt det til hans Atlas. Det samme er nok Tilfældet med:
- F. Thuras Beskrivelse over Møen, hvilken i Manuscriptet var færdig, men aldrig kom ud. Hans Slægtninge have beviist mig den Godhed at eftersøge den blandt hans mange efterladte Dokumenter, men forgjeves.
- G. Omstændig og tilforladelig Beskrivelse over Øen Møen, dens Kjøbstæder, Landsbyer, Kirker og deres Indskrifter, Oldsager og Lehnsmænd. Tilligemed en fuldkommen Fortegnelse over Landsdommere i Sjælland og Møen, ved B. C. Sandvig Kbhvn. 1776, hos N. C. Høffner, 70 S., 4to.
- Endskjøndt dette lidet Skrift ikke har nogen god Indretning og Orden; endskjøndt det, hvad det Historiske angaaer, er en ligesaa ufuldstændig som tør Kronographie, og tilmed forbigaaer Meget, som mesføie kunde kræves, synes dog Recensenten deraf (nye kritisk Journal 1777, No. 6, S. 41 – 43) at have været for haard imod den unge duelige Mand. Saadan Recensenthaardhed, især i fordums Tid, er maaskee en Aarsag med, hvorfor vi have saa specielle Beskrivelser over Landene og Disrukterne. At kalde Bogen eb Compilation, fordi Autor har brugt Hvitfeldt, danske Magazin, Pontoppidans Atlas o.s.v., er ikke

16

- ret, saameget desto mindre som han næsten overalt nævnet sine Kilder. At beskyldte et lidet Distrikts Speciel-Beskriver for Mikrologie, fordi han haver anført Inscriptionen paa et Orgel, paa en af Klokkerne, paa nogle Liigstene, er ligesaa ubilligt. Saadanne, som det synes ubetydelige, Indskrifter, kunne undervis om et og andet Vigtigt, og give Vink til Mget, som Landets enkelte Beboere især ønske at vide.
- Da jeg ikke har kunnet faae Kjøbenhavns lærde Efterretninger for Aaret 1777, hvori Sandvigs Skrift ogsaa er blevet recenseret, kan jeg ikke heller sige, om Dommen der maaskee er ham gunstigere end i Journalen.
- H. S. Abildgaard over Møens Klint. 1781, 8.; med Kobbere. Oversat paa Tydsk under Titel: Physikalische-mineralogische Beschreibung des Vorgebirges auf der Insul Møen, von S. Abildgaard. Aus dem Dänischen nach den neuesten Berichtigungen und Verbesserungen des Verfassers übersetzt von C. H. Reichel; mit Kupfern. Kbhvn. 1783, 8., 61 S.
- I. Ein schwedischer und dänischer Discurs tvegen der Insul Møen. Gesruckt 1659, 4.
- En sjelden Pjece, som hverken opgiver Forfatteren eller Bogtrykkeriet, hvorfra den er udgivet. Den oplyser Adskilligt, Øens Erobring i Krigen med Carl Gustav angaaende. Den er rimeligviis skreven af et Øienvidne, og har adskillige specielle Data, som stadfæstes tildeels i andre historiske Skrifter; tildeels af de Sagn, som gaar paa Landet. Den bestaar kun af

17

- fire Blade, i 46 rimede Vers, som ere ret moersomme. Den findes aftrykt i Anhanget.
- J. X
- K. Møens Lands og Øen Bogs Jordebog, Aar 1697, Mscrpt., 295, Fol.; i det Kongelige Rentekammer-Archiv.
- L. Allerunderdanigst Relation til Hs. Kongl. Majestæt fra den til Møens og Bogøes Istandsættelse allernaadigst forordnede Commission, datere 15de April 1698. Rentekammer-Archivet.

- M. Plakat angaaende Auctions Holdelse over en Deel forbeholden Kongeligt Jordegods, Kirker og Tiender paa Møen, med derunder indbegreben Nyords Øe, item paa Bogøe, Masnedøe, Faurøe (Farøe), Tærøe og Langøe, alt under Møens, Nykjøbings og Vordinborgs Amter henhørende. Rentekammeret, den 4de August 1769.
- N. Specifikation over det kongelige Jordegods paa Møen. 1769.
- O. Jordebog over det Hans Kongelige Majestæt allernaadigst Jordegods, Kirken og Tiender paa Møen ec. Kbhvn 1769, hos C. Høpfner.
- P. Nærmere Conditioner, som efter Kongl. allernaadigst Resolution bekendtgjøres til Auction over det Hs. Kongl. Majestæt forbeholden Jordegods, Kirker og Tiender paa Møen o.s.v. Rentekammeret, den 27de Julii.
- Q. Auctionsforretning over det møenske Gods, den 19de og 20de September 1769, tilligemed endeel skriftlige Conditioner, Mscrpt. Af det Kongl. Kammer-Archiv.

18

- R. Møens Lands Herresbog, begyndt af Sognepræst og Provst paa Møen Magister Huulbek 1729, og siden fortsat, Mscrpt. I Provste-Archivet.
- S. For ikke at forbigaae Noget, mig bekjendt, som er i Tryk udgivet om Møen, nævnes nogle Ubetydeligheder, som: Det danske Virginiens allerunderdanigste Glæde ved Kronprinds Frederiks (siden Frederik den 5te) Nærværelse paa Møens Land den 17de Jan. 1746. Kbhvn., hos E. H. Berling. – A. C. Egholm: Allerunderdanigste Glædestegn, da Kronprinds Frederiks den 20 Jan. 1746 benaadede Stege Bye paa Møen med Deres høie Nærværelse. – Møenske Ord og Talemaader, og Biskop Herslebs Prædiken ved Damsholte Kirkes Indvielse 1743. Denne Prædiken har slet intet Specielt, og er indrykket i hans ”Offentlige Taler til Kirke-Bispe- og Præstevielser *):”

§. 3.

Overskue paa de geographiske Kort, som
stukne eller tegnede gives over Møen

Paa alle de Landkort, man har over Sjælland, findes gjerne ogsaa Møen, som et Annex dertil, lige

*) Efterat denne Udsigt over Kilderne til Møens Historie og Topographie var sluttet af Forfatteren, er udkommet; Om Møen i Middelalderen, Et Indbydelsesskrift til den offentlige Examen i Frederiksborgs lærde Skole i September 1820, af Paul Bendtsen, Lærer i Historie og Geographie ved samme Skole. Kbhvn. 1820, 4., 35 S. Dette Skrift er recenceret i danske Litteraturtiende for 1821, No.). UDG.

19

fra Schønnings Kort over det gamle Danmark, indtil det, under det Kongl. Videnskabernes Selskab Direction, ved Vessel og Skanke optagne.

Paa Sammes Kort over den sydøstlige Deel af Sjælland, 1770, findes størstedelen af denne Øe i en større Maalestok, end paa der forrige, og fuldstændig findes den afbildet paa Videnskabernes Selskabs Kort over Møen, Falster og Laaland, tegnet af H. Skanke 1776.

De kort som følge med danske Atlas og med Scheels Udkast til Krigens Skueplads kunne ogsaa bruges.

I. C. Pontoppidan har 1781 udgivet et Mappa Daniae. Møens Afbildning er der nogenlunde rigtig.

Ligeledes har Lapie 1802 leveret et Carte des états danois, hvorpaa Møen ogsaa ret godt er udført. Det hører til Catteaus berømte Værk over Dannemark.

Alle de øvrige almindelige Kort kunne forbigaaes; men iblandt de specielle, stukne eller tegnede maa mærkes:

- A. Et Kort over Møen med en Grundtegnings af Stege, i P. Resens Atlas, paa det Kongl. Bibliothek No 733, stukket 1677. Dette har neppe nogensinde været rigtigt.
- B. I afgangne Kammerherred Calemttes Stervboe paa Marienborg og Etatsraad Scavenius's paa Klintholm findes tvende tegnede Landkort, det

20

første af en ukjendt Autor, det andet optaget i Aarene 1767, 1771, 1772 af de Herrer Wessel, Heidemark og Skanke. Ethvert af dem udgjør 3 Alen i ¹/₂.

De ere saare brugbare til at gjøre sig ret bekendt med Landets ydre Contourer, med Bugterne, Fjordene, Kysterne, - med de Steder, hvor forud har været Storskov, f. Ex, mellem Hjelm og Stege, hvilken nu er borthugget, men ikke udeladt paa de fleste nyere Korter, - ligesom og Punkterne af mærkværdige Steder, som Kongsbjerg, Haarbølle Skandse o.s.v., nøiagtige Grændser, ere der at finde. Det sidste synes især at være meget nøiagtigt.

- C. I en meget liden Maalestok er et kobberstukket, specielt Kort over Møen at finde i en af Videnskabernes Selskabs historiske Almanakker, jegtroer for Aaret 1777, som skal være ret godt.
- D. . Afgangne Major af Artilleriet von Wagtmann havde til dette Værk allerede 1807 tegnet et meget smukt Situationskort, som m.m. blev i Skjærmydselen ved Kjøge taget af Engelskmændene. Herr Kammerherre og Cancellie-Deputeret v. Bülow, til Nordfeld, lod da stikke hos Angelog 1810, og forære medfølgende Situationskort. Tegningen dertil er gjort af forrige ved 3die jyske Infanterie-Regiment staaende Lieutenant v. Blix, efter Videnskabernes Selskabs Kort. Men som Fremmed paa Øen og uden Tid til at gjøre nye Opmaalinger, kunde han ey give sit Ar-

21

beid den muligste topographiske Nøiagtighed. Dog har det modtaget nogle Forbedringer, som ei findes paa Videnskabernes Selskabs Kort. De Mangler det har i Henseende til Grundene, især ved Ulfshaleløbet blive i det Væsentlige anmærkede i 2det Bid

- E. Af korter over enkelte Egne og Distrikter kan der være langt flere i private Eiers Hænder, end jeg er kommen til Kundskab om. De, jeg har set ere følgende: Et Kort over Liselunds Have og Omegnen af Herr Landmaaler Svendsen i Sorø. Et Ditto over Klinten paa Herregaarden Klintholms Gods, ved Herr Major von Wodschou. Et Ditto complet Kort over de Herregaarden Nordfeld tilhørende Bondebyer og andre Eiendomme af Skove, Enge o.s.v. ved Major Wodschou. Et stort prægtigt Kort, forfærdiget 1761, over Raabyemagle Mose, med Forslag til at faae den udtørret og vinde den store Mængde Tørv, den indeholder, af Ingenieur-Capitain Pfslueg. Et Kort existerer over den bekjendte Sandgrund Tolken ved Grønsund, af Lieutenant

Fontenay; med da denne Grund bestaaer af Flyvesand, paatager den sig forskellige Skikkelser, og Kortet kan aldrig være efterretteligt.

Endelig har Landmatricul-Commissionen, under det Kongl. Rentekammer, alle specielle Kort over det hele Møens Land, efter nye Opmaaling, om jeg mindes ret af 1809 og følgende Aaringer. Eengang ville disse, reducerede til et Heelt, blive Kronen paa alle møenske Landkort.

Kort over Møen & Stege 1677

22

§. 4.

Et Blik paa Kobberplader, Kobberstykker m.v., Møen vedkommende.

- 1) Paa det Kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn vare forhen, imellem Qvarterne, under No. 2337 fem Kobbere til Thuras Beskrivelse over Møen, som ikke blev udgivet. De ere ikke længere paa deres Sted, men Bibliothekaren Herr Justitsraad Werlauff forsikrer, at de ere aldeles ubetydelige.
- 2) I Pontoppidans Atlas ere adskillige Prospekter, som: af Byen Stege, - af nogle Klinte, hvilke ikke ere meget værd, da man har dem bedre.
- 3) Et Par Prospekter af nogle Steder paa Klinten findes i Abildgaards Beskrivelse, ligesom i den tyske Oversættelse af Reichel. De ere hverken godt tegnede ellere godt stukne, ihvorvel det ikke er at tvivle paa, at Abildgaard jo til sin Tid nøiagtigen har optaget dem; ligesom disse Tegninger vise Flintestenenes Fald i Kridtet, der giver Formodninger om

Gangen i den store Revolution, som, før vor Histories Begyndelse, foraarsagede disse Kride-Fløtsers Sammenvæltning og Opdyngning.

- 4) [Hr. Maler Langes Kobberplade](#) ere de meest bekendte, man har. De udgjøre 11 eller 12 Stykker, nemlig: 4 Stykker over de mærkværdigste Steder paa Krideklinten, f.Ex. Dronningstolen, Sommerspiret, Slotsgavlene; 4 Stykker over Liselund, som Badehuset, det deilige Capel med Omgivning, Klintekorset og

23

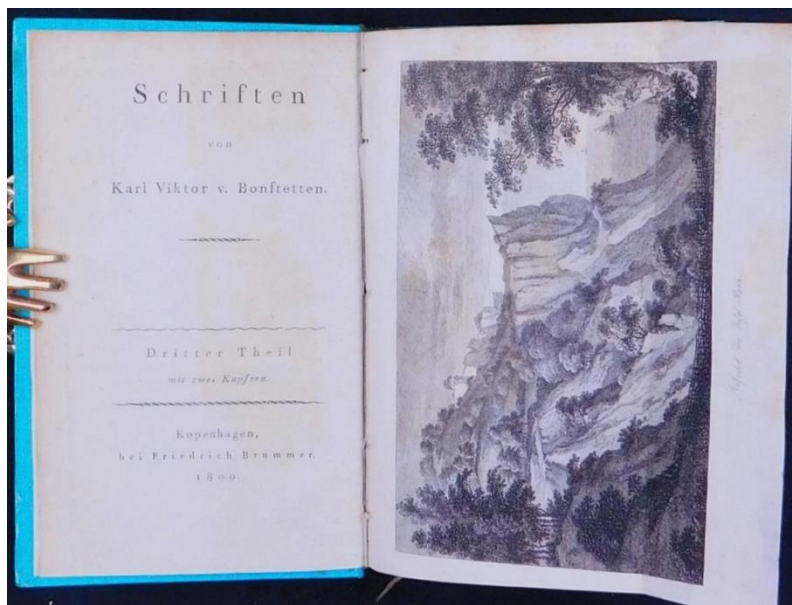
det store Vandfald. Et Stykke i lidet større Format viser Pavillonon paa Liselund med den Omgivning, og et andet af samme Format viser 3 Vandfald sammesteds. Et Ditto over Udgangen fra Værelserne paa Marienborg i Haven. Herr Lange har havt den Godhed gratis at omtegne og minorere til mit Skrift nogle af sine Kobbere, samt paa min Bekostning at besørge dem stukne, saaledes som de her ville forefindes.

- 5) Afgange Herr Kammerherre C. B. de la Calmette har foræret til Bogen, som her leveres, begge Titelblade, hvoraf det ene paa Vignetten forestiller et Partie af Klinten, det andet Grøns Begravelse, og ladet dem stikke i Paris
- 6) Af Nordfeld har man 2 Prospekter, der vise Herregaarden og den smukke Have fra to forskellige Sider.
- 7) De sidst udgivne Kobbere over Møen findes i en Samling under Titlen: Danske Egne, ved G. H. Petersen, 3 Hefter, Kjøbenhavn 1820. 1. Stege Bye. 2. Guklehulefaldet (Gukkenehulefaldet). 3. Sækkepibefaldet. 4. Det røde Udfald. 5. Opgangen til Maglefaldet (Maglevandsfaldet). Disse er ikke heldige.

I adskillige udenlandske Forfatteres, som Wraxhals, Svintons, Marchals, Molesworhts og Andres Skrifter over Danmark skal ogsaa hist og her findes Vignetter, som forestille smukke Udsigter, ogsaa paa Møen; men de ere ikke komne mig for Øie. Den eneste, jeg har seet, er Bonstettens, et ret smukt Kob-

24

ber, som forestiller et Partie af Krideklintes. Det findes som Titelkobber til hans "Neue Schrifte. Kopenhagen 1800."

Adskillige Landskabsmalere have med forskjelligt Held prøvet deres Kunst ved Møens Klint. Den berømte Dahl udførte for nogle Aar siden et Partie af samme meget skjønt, og Herr. Harder har ved Kunstacademiets sidste Udstilling viis et stort, fortreffeligt Malerie, forestillende et Partie af Krideklingen paa Møen, fra Maglevandsfaldet til Sommerspiret, seet om Morgen fra Havet. Dette skal være det skjønneste og meest karakteristiske Billed af Møens Klint, der endnu er seet.

Første Hovedafdeling. Grundrids af Møens Land, og dets antiqvariske Topographie.

Første Capitel Grundrids af Landet.

§1

Formodninger om Landets Oprindelse.

Det vilde være et unyttigt Arbeid om Nogen paatog sig, bestemt at opgive, naar Møen er sammenskyllet, eller hvoraf og hvorledes Øen er opkommen? Hvad man om Jordens Hoved-Omvæltninger i Almindelighed, og enkelte Landes i Særdeleshed, kan vide, er kun lidet, for det meste hypotetisk og utilfredsstillende.

De ældste og største Revolutioner ere sandsynligviis lang ældre, end den Tidspunkt, med hvilken Menneskehedens Historie maa begynde. De følgende, som Noahs, Deucalions, den cimbriske Vandflod, ualmindelig stærke Jordrystelser, gruelige vulkanske

26

Ødelæggelser, som i Calabrien og paa flere Steder, kunne have været stærke nok til at forandre Jordens udvortes Skikkelse, hæve Bjerge iveiret, hvor før ingen vare, sammenskyllende Klinte af forskjellige Fløtser, give Strømme og Floder nye Løb og Havet selv andre Bugter, andre Strandbredde. Men naar? og egentligen hvorledes? lader man nok blive usagt. Det vil stedse blive Formodninger.

Sandsynligviis ere Møens, Stevns, Rügens og andre Klinte opkomme til en udenfor Historien liggende Tidspunkt, da Jordens Axes Forrykning og store nordiske Landes Nedstyrtning i Havets

Afgrunde har tvunget Nordsøens Vande til at bryde gennem Sund og Belt, udtømme sig i det balthiske Hav, - der synes fordom at have været en stor Slette eller en Indsø, - og derfra i de hule, underjordiske finlandske Skjær og Vand-Cisterner; imedens hine Vande have paa Veien tilført og afsat deres Bundfald.

Det er ogsaa klart, at Møens Kridebjerger og andre, med forstenede organiske Søelegemer blandede, Bjerge, fordom have hørt til Havets Grund, og oprindeligen derfra ere opkomne. Der gives Steder paa Klinten og langt inde i Landet, hvor Muslingeskaller smaa og større, Sneglehuse i overordentlig

27

Mængde, ja endog Belemniter, Nautiler og tykskallede Gryphiter findes. Nogle Bakker, som Østen for Stege o. a. St. bestaae ene og alene af ægte Strandgruus og smaa, runde, afglattede Stene, uden den alleringeste Jord deriblandt. – Hele Øen har i Bunden i ordentlige hele Flætser imellem Kridestenen stryge Klinten igjennem; selv i disse kan man finde smaa forkalkede med Kride opfyldte Søedyr; alt sammen Vidnesbyrd for, at det Meste af Møen, idermindste den østlige Deel, er Søegrund. Nu er det, ved Undersøgelser, befundet, at Nordsøen fra Engelland af og opad Kattegattet, Liimfjorden og alle bordre Vande have paa mange Steder saare megen Kridebund, der paa Søsiden, F.eks. ved Kanalen og ved Aalborg, gaaer 30 til 40 Alen under Jordskorpen, og at store Flintesteens Rif gives derimellem. Var det da at undre over, naar dette Bundlag (ved før omtalte store Forandringer af Jordklodens Axe, ved frygtelige Jordskjelv, ved underjordiske heftige Rystelser, ved den deraf opkomne Hede, den uhyre Mængde udviklede, concentrerte, elastiske Luft og den stærke elektriske Ladning, eller ved andre os ubekjendte Aarsager) oprodet i sine dybeste Afgrunde, fremvæltende – presset tillige af Stormen og Vandfloden, som tilforn skjulte Kridebeholdningerne – har givet Møens For-

28

bjerg det nærværende Høide over Havet *), Landet dets indre Fald, Høider og hele mærkværdige Skikkelse? –

Det lader sig nemlig tænke, at disse Kridebeholdninger, som de blødere Dele, ere først blevne opløste og ligesom afvaskede fra det øvrige Sand og Jord ved Vandstrytningen; at de, i deres Masse have optaget Flintesteensstumperne; at de, ifølge Attractionens Love, have holdt sig nærmest til Landet og ved Strømningens Paabrud have skudt sig op, det ere paa det andet Underlag, indtil Revolutionen, som vistnok har varet en rum Tid, var forbi, og Naturen var kommen i Rolighed. Førend dette endnu skete, ere de øvrige blandede Materialer, som i et Chaos, blevne kastede derpaa, hvorved den flydende Krideslam er bleven tildækket. Efterhaanden, som Vandet sank bort, har denne Slam sat sig tættere og stedse tættere sammen, og da Delene her vare eensartede, forenede de sig lettelig med hinanden, og dannede Legemer, eens af Styrke og Natur. Men neppe kan man troe, at Landets ydre østlige Contur

*) Høiden er 225 Alen omtrent, hvor det er høist, Længden i lige Linie een Miil. Den virkelige Høide forholder sig til Længden noget nærmere end 1 til 58. (Physikalisch-mineralogische Beschreibung des Borgebirges auf der Insel Møen, von S. Abildgaard; Fortalen. Og: Efterretning om det navnkundige Forbjerg Møens Klint, af J. A. Dyssel, i Danmarks og Norges oeconomiske Magazin 1ste Bind S. 252.

29

ved denne Omdannelse eller Tilsætning har, i Begyndelsen, da den kom frem, havt de Former den nu fremstiller; ikke disse mangfoldige Indsnit, Taarne og overhængende eller bratstaaende Klinte; ikke disse skinnende hvide Mure og Brokker. Man maae troe det Hele har havt et Fald og en Synkning langt ud i Østersøen, og som det Øvrige været bedækket med en Jordskorpe, indtil en anden sildigere Katastrophe har revet Kridebjerget fra hinanden, og bortskyllet hele store Stykker deraf. Det er ikke

urimeligt, at de rügiske Klinte, hvoraf nogle have samme Høide som de møenske, ja endog samme Navne, saasom Drotninga-Stolen m.fl., have før været forbundne med disse.

Dog, alt dette er kun subjectivt Gjetteværk, men fremsat som sandsynlige Formodningsgrunde for den Sætning: at Møen, idet mindste Klinerne, skylde Havet deres Oprindelse.

§. 2. Om Landets Navne.

Disse ere mangfoldige, og det originale Navn er vanskeligt at udfinde. Jeg taler ikke om denne Øeklynges specielle Benævnelser i Oldtiden, da een Øe hedde Ørkenø, en anden Fruerland, en tredje Enebærland o.s.v., hvilket i det Følgende oplyses. Jeg tale om dem alle tilsammentagne.

30

Vor store Suhm ommelder, at Dan Mikilati (omtrent 290) lod sig af det ganske Folk udvælge til Konge paa fem Øer: Sjælland, Fyen, Møen, Falster og Laaland. Skade at han ikke nævner det Dokument, hvorpaa hans Beretning grunder sig, om der ellers er noget saadant, thi der vilde formodentligen Landets ældste Navn have været anført.

Sildigre nævnes af Adam Bremer: Monland, og i Sæmunds Edda: Mon. ”Maun og Falstur eru under Byscup a Sjoland” – hedder det i Knytlinge Saga S. 62. – ”Byschup Jons unde sine Nakomelingen nethen unde beholde dat Land Mone myd deme Slotte, Leen, stadt, Vischerige (Fiskerie) und Vorstrand.” Cancellie-Reg, 1448.

Mön, Diploma Eskillo 1135, og i et Gavebrev paa møensk Gods af Peder Bodelsen, til Skovklolster, nu Herlufsholm.

Meon, Diploma Ringstadiense 1164

Möön, Diploma 1286 og 13 12.

Meonia, Liber monasterii Sorani 1486

Möne, Leibnitii Scriptores, Tom. III: p. 284.

Möönia, Diploma Rostochiense 1317.

Myonia, Diploma 1396.

Alle disse Benævnelser ere uden Forklaring. Forskjellighed kommer nok deraf, at man i Oldtiden

31

og i Skrivekonstens Barndom, enten ikke kunde, eller ikke saa nøie brød sig om at skrive Navne rigtigheden. Saaledes skrev den ældste danske adelioge Familie Bille sit Navn paa helt forskellige Maader; Bill, Blide, Bild, Byld, Bylde, Bilde, i flæng.

Siden begyndte man at give Møens Navn et Begreb. Mon, Monland, Mone skal have sin Betydning af det gamle gothiske Ord: Mon (luna) en Maane, fordi Landet paa en Maade har Maanens Figur. Mona, Mon skal og i det cimeriske Sprog betyde en Klippe, en hvid Steen *), og da maatte Klinten uden tvivl have været Aarsag til dette Navn. Nogle udlede det geognostisk af den Ma, Majord, Hvidte, Leer, hvormed Landet er gjennemættet. Andre mene at det er opkaldt efter Øen Man imellem Engelland og Irland. Resen siger i hans Atlas: at Øen muligen er kaldet Møen, ligesom Møden af møde, forbi de danske Forsvarsskibe mødte eller samlede sig i Grønsund. Men alt dette var ikke romantisk nok. Efter Ihres Glossar. Sviogothicum betyder Mo en Mø eller Jomfru. Magister Viborg greb det Ord, og gjorde Landet til Møe- eller Jomfruland (Virginia danica), som han siger det skal have heddet i gamle Dage. Og hvo kunde denne Møe være

*) Skand. Litter. Selsk. Skrift. 1818, 1ste Hefte, S. 215

32

anden end Phane, en Skjoldmøe fra Falster, hvorf Phaneffjord har sit Navn, og hvis Mand var Grøn Jette, en Møenboe, efter hvem Grønsund er opkaldt *)

Man skulde have brudt sit Hoved mindre, og lagt Mærke til, at Møen i Nordvest har været, i de ældste Tider, mestendeels sammengroet Sjælland, og er kaldet Maun, d. e. et lidet Land. Man har og i det celtiske Sprog Ordet Man, d.e. liden **), hvoraf vi igjen i vor Tunge have: mindre og mindst. Ved Opmærksomhed derpaa havde vi maaskee den naturligste Bemærkelse af Navnet Møen, og dets rigtigste Oprindelse.

§.3.

Om Landets Udstrækning og Størrelse.

Møen kan siges at ligge sydost for Sjælland og strækker sig i en Bue fra Phaneffjord Skandse eller Batterie i Haarhølle Hestehave, til Klinten: Fruerstuen, sydligst i Maglebye Sogn, eller om man vil, til Sommerspiir-Faldet, 4 $\frac{2}{12}$ Miil i Længden. (S. Kortet Tab. II.), Fra Ulfshale Batterie til Oddermose og Svendsmark Strand, hvor det i Sydost er bredest, udgjør det $1\frac{1}{2}$ Miil. Dets sydvestlige Endes

*) M. J. Wiburgii Descriptio Monæ. pag. 1.

**) Suhm. Tom. VII., pag. 38.

Kort mangler

33

Bredde er $1\frac{1}{4}$ Miil, dets østlige 1 Miil. Fra Stege Broe over Noret til Tøvelde Strand, hvor det er smalest, er det næsten $\frac{7}{12}$ Miil, og regner man ikke Noret med, fordi det er en Deel af Ulfssundet *), saa er Landet fra Tøvelhede til Østersøen kun $\frac{1}{4}$ Miil bredt. Dets Areal er noget mere end 4 $\square$ Mile. Omkredsen eller Øens Perimeter udgjør, formedelst de mange Bugter, $15\frac{1}{4}$ Miil.

Møens Amts Hartkorn, alle Smaaøerne medberegnete, er:

3388 Tdr. 7 Skpr. Ager og Eng.

56 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdkr. $1\frac{1}{2}$ Alb. Skovskyld.

herunder er indbefattet saavel frit som ufrit Hartkorn. Til een Tønde Hartkorn regner man her paa Øen fra 6 til 12 Tønder Ager og Egn. En Tønde Land eller Sædejord udgjør 14000 $\square$ Alen geometrisk Maal. I Henseende til Jordens Bonitet sætte Landmaalerne I Tønde bedste Land, som den F.eks. i Speilsbye og Udbye, til 24, og gaae tilbage til I, ja til Brøker.

*) Stege Nor er den Fjord, som fra Stege Strand under Broen indskyder i Øst, og hvor fordum Kieldbye Havn og Udseiling i Østersøen var. Den er omtrent 1 Miil lang i S. V. og N. O., og midt over N. V. og S. O. $\frac{1}{4}$ Miil bred; her er Stege Havn. Det er mærkværdigt nok, at denne Fjord næsten ganske har Møens Lands Figur efter en mindre Maalestok.

34

§. 4.

Møens mathematiske Beliggenhed.

Hvad Møens mathematiske Beliggenhed angaaer, da er den sjældent nøiagtigen angivet, og saalænge man endnu ikke er enig om Kjøbenhavns sande Beliggenhed, vil Møens endnu længe være ubestemt. Dog vil jeg anføre, hvad jeg veed derom.

Polhøiden er af Nansen, Sandvig o. A. ansat til $55^{\circ} 10'$. Det forstaaer sig, at den over ethvert Punkts forskellige Horizont maa være noget anderledes.

Efter Videnskabernes Selskabs Kort ligger Møen imellem $54^{\circ} 52 \frac{2}{3}'$ og $55^{\circ} 3 \frac{1}{3}'$ nordlige Bredde, samt imellem $0^{\circ} 1 \frac{5}{12}'$ og $0^{\circ} 28 \frac{2}{12}'$ vestlig Længde fra Kjøbenhavns Meridian.

Efter Friherre von Vega, i hans logarithmisch-trogonometrische Tafeln, 2 Vænde, er Stege Byes Afstand fra Æqvator eller den nordre Bredde $54^{\circ} 58' 30''$, hvilket omtrent stemmer med Videnskabernes Selskabs Kort.

Efter samme Forfatter er Kjøbenhavns Længde $30^{\circ} 15' 30''$ fra Ferro. Stege Byes Længde $29^{\circ} 50' 55''$ fra Ferro; hvorefter den fra Kjøbenhavn skulde være $0^{\circ} 24' 55''$; men efter Videnskabernes Selskabs Kort er kun $17 \frac{1}{2}'$.

35

Uagtet denne Difference, vil man dog, troer jeg, ved at sammenligne det Anførte med nedenstaaende Tabeller, nogenlunde rigtigt komme efter Møens mathematiske Beliggenhed.

Tabelle

over følgende Steders Latituder, Longituder og Middagsforskjel paa Møen, beregnede fra Kjøbenhavns Observatories Meridian.

Stedernes Navne	Latituder.	Longituder i Buer, vestl.	Middagsforskjel i Tid.
	Gr. M. S.	Gr. M. S.	T. M. S.
Kongsbjerg	54 58 8	0 4 12	0 0 16 $\frac{3}{4}$
Stege	54 59 0	0 17 80	0 1 10
Phanefjord	54 54 4	0 25 80	0 1 42

§. 5.

Landets Grændser

Det er tilforn anmærket, at Møen og Sjælland, i de ældste Tider, rimeligviis have udgjort eet Landskab. Synbart bliver det ved Anskuelsen saavel paa Kortet, som paa Stedet selv.

De mangfoldige Øer, som vesten for Møen ere ligesom strøede i Kanalen, der skiller Møen fra Sjælland, synes at være lutter Stumper og Stykker, afrevne fra begge Landene. Den betydelige Grund, der strækker sig, to Mile lang, fra Stege til Staurebye,

36

Bønsvig og Rønneklint i Sjælland, og hvor Lodskuddet er kun vekselsviis $\frac{1}{2}$ - 2 á 3 Fod Vand, synes at bevise det. Man vil endog vide, at Øen har hængt sammen i Syd-Sydvest med Falster; thi et Sagn gaaer endnu paa Landet, at Grønsunds Løb, som skiller det fra bemeldte Land, engang ikke var til; men at man gik til Falster herfra paa 2 Stene og 3 Hestepander. Der har ifølge heraf kun været et Morads der, hvor nu det rivende Grønsund gaaer i en Dybde paa 10 til 12 Favnes Lodskud. Ogsaa

hedder det at Grunden, Tolken kaldet, imellem Møen og Falster, dengang var Mader eller salte Enge, hvorpaa man græssede. Alt dette bliver rimeligt derved, at Søndre-Møen i de første kristelige Tider ingen Kirke havde; men at man først søgte Horbeløv, derefter Aastrup Kirke i Falster, til hvilken første Ridder Truels Døttre herfra, iblandt Andre, vare gaaende *).

Møen begrændses da mod Vesten af et Vand, der kommer fra Sundet, eller nærmere fra Præstøe Bugt, og danner de 3 Strømme: 1) Ulfshale-Løbet, imellem Møen og Nyord; 2) Ulfs-Sundet, imellem Kosterland og Kolløhauge, hvor Færgestedet til Sjælland er, og 3) Letten, imellem Møen

*) Sandvigs Beskrivelse over Øen Møen, S. 80.

37

og Bogø. Det maa være af disse 3 Vande, af hvilken Letten udgjør en Deel af Grønsund, som i sydostlig Retning skiller Møen fra Falster, og hvor atter et Færgested er – af samme Navn som Sundet – at Møen har sit Vaaben. Dette bestaaer nemlig, som Situationskortet udviser, af et Skjold med grevelig Krone, hvidt Feldt, hvor 3 blaa Strømme, en sølverne Fisk, formodentlig en Sild, imellem hver, betegne baade Vandløbene og den store Frugtbarhed paa Fisk, der især forud sammesteds har indfundet sig *).

Mod Sønder, Østen og Norden beskylles Landet af den aabne Østersøe. Forsaavidt den begrændser Møen i Nord kaldes den her: Nordre Østersøe; forsaavidt i Sonden: Søndre Østersøe eller Hjelms Bugt. Østen til Norden er Bornholm det nærmeste Land paa en Frastand af omtrent 16 Mile. Fra de andre Sider ere de nærmeste Lande of Afstandene tilsøes følgende:

Fra Møen til Stevns (N.) er	3 Mile
Fra Møen til Falsterboe og Skanøer i Skaane (N.O.)	6 Mile
Fra Møen til Hidinsee og Øen Rügen (S. O.)	7 Mile

*) Dette Vaaben er af Abildgaard fundet paa en gammel rød Silkefane i Vorre Kirke, og af ham aftegnet.

38

Fra Møen til Rostok (S.) er	11 $\frac{3}{4}$ Mile
Fra Møen til Gjedserodde (S.S.V.)	5 Mile
Fra Møen til (Grønsund Færgebroe) til Færgebroen ved Lodshusene paa Falster (S.)	$\frac{1}{4}$ Mile
Fra Møen til Stubbekjøbing (V. S. V.)	$\frac{1}{2}$ Mile
Fra Møen til Bogø over Letten (V.)	$\frac{1}{4}$ Mile
Fra Møen til Vordingborg (V.)	2 Mile
Fra Møen (Koster Færgebroe) til Kalløhave Færge i Sjælland (N. N. V.)	2 $\frac{1}{2}$ Mile
Fra Stege til Jungshoved (N. V.)	2 Mile

De Øer og Holme, som i det vestlige Farvand, der skiller Møen fra Sjælland og Falster, befindes, ere 1) Holmen Rol i Phanefjord, 2) Malurtholmen, 3) Barholmen, 4) Bogø, 5) Masned, 6) Farøe i Grønsund og Søen mellem Snaalandene, 7) Træøe, 8) Langøe, 9) Eegholm, 10) Boren, 11) Koster i Ulfund, 12) Lindholm, 13) Luddehomene, tre i Tallet, 14) Tyrholm i Stege Strand *), 15) Nyord, 16) Ebbelnæsholmene,

*) Stege Strand er det Bassin, som imellem Koster og Nyord danner sig ved Stege Bye. En anden Havbugt, egentligen Stigestrand, er der $\frac{3}{4}$ Miil fra Odense i hvilken denne Byes Aa udløber

39

17) Krageholm, 8) Bredeholm, 19) Æggeholm, 20) Lille Æggeholm og 21) Danmarksholm ved Ulfhaleløbet. De vigtigste af disse skulle siden hen blive beskrevne.

§. 6.

Møens Lands Inddelinger.

Efter Overfladens naturlige Forskjellighed har Øen i de ældste Tider været deelt i 7 Afdelinger, eller rettere Smaalande; hvilket i det Følgende udførligere skal vises. Man seer endnu indtil denne Dag tydeligen, hvor Flodernes eller Vandenes Senge have været, hvorfor og ere afsatte paa Situationskortet.

Formodentligen have disse Øer dengang været regjerede af Næskonger (Søehaner), thi de nærværende Navne: som Toftenæs, Elvenæs, Bastenæs o.s.v. bebude det. Derefter er Møen bleven underlagt Sjælland, som en Deel af samme, og Kong Christian den Første gav det til de roeskildske Bisper for Kjøbenhavn, tilligemed Øen Rügen *). Da Stegebrog var bygge, synes Landets politiske Inddeling at have være: Det østre og det vestre

*) Zwergii Sjellandske Cleresie S. 10. Sandvig S. 10. Langebek S. R.C. T. VII. S. 106:

40

Land. Det havde da i Lehnsmanden en Overdommer, og stundom tvende, som i Aaret 1406, da en Valdemar af Kongelig Byrd residerede paa Stegeborg og forestod Vester- eller Sønderlandet, og en anden Herre, Steen Basse, boede paa det ældgamle Slot Erme- eller Elmelunde, og var Østerlandets Foresatte. Efter Kong Christoffer den Andens Død, 1334, kom Møen under Grev Johan af Holsteen i 6 Aar. Adskillige Adelsmænd dominerede siden paa Landet, og boede paa de nu ødelaagte Herregaarde *): Enkebølle, Holsted, Skovhuse, Søegaard, Borre (fra 1510 til 1685), Hjerterbjerg (1410), Speilsbye (1420), Vestud og paa mange Bøndergaarde. Kong Frederik den Anden og Christian den Tredje indkjøbte igjen efterhaanden det jammerligen mishandlede Strøegods. Møen var da inddeelt i to Herreder, nemlig Østre og Vestre Herred **), af hvilket ethvert havde sin Foged. Den for Østre Herred boede i Thostrup, og den for Vestre Herred i Dame. Aar 1589 blev Østre Herreds Thing endnu holdt i Borre, og var Jens Degn Thingskriver. Derefter,

*) Sandvig S. 11.

**) Til Østre Herred hørte: Kjelbye, Elmelunde, Borre og Maglebye Sogne; til Vester Herred; Stege Sogn (Damsholdt Sogn var ikke til) og Phanefjord. Enhver Foged havde en Bondegaard pro officio.

41

uvist i hvad Aar, ere begge Herrederne gjorde til eet, og et Landsting oprettet, hvis Domme gik lige til Høiesteret. Sandvig har ikke Møens Landsdommere, undtagen i Fællesskab med Sjellands; men et Brev i Rentekammer-Archivet af Frederik den Tredie, dateret den 21de November 1661, nævner Landsdommeren paa Møen Christian Baltersen, hvilket er en Mærkværdighed. Ved Rescript af 29 de Marts 1681 blev befaleet, at Møen skulde svare under Sjellandsfars Landsting. Nogle Aar efter, 1685, kom Landet, saa at sige, under militær Regjering, da Garden til Hest det blev indqvarteret, og iblandt Andre den stolte og onde Garde-Oberst Christopher von Plesen kommanderede. For at græsse Garderhestene om Sommeren, blev af fri Jord inddeelt i følgende Koppeler og Enemærker: No. 1 Maglebye Hestehave. 2) Butzemark Hestehave. 3) Søemose. 4) Raabymagle Hestehave. 5) Nørre-Vestud Hestekoppel. 6) Raabyelille Hestehave. 7) Grev Holks store og lille Koppel, med Holnemose.

8) Gannelsøe og Thagholm. 9) Ebbelnæs Koppel. 10) Hjelms Koppeler. 11) Major Wackerbarts 2 Græskoppeler. 12) Oberstlieutnant Krabbes 3 Græskoppeler. 13) Vindebeks Slotshave. 14) Dynese Enghave og Damsholte Trævænge. 15) De 3 Juulsals (Ulfhale) Enge. 16) Egholms Øe. 17) Lind-

42

Holms Øe. 18) Frenderup Slotshave. 19) Færgekærsls Vænge. 20) Ulfshave, Hegneden, Provsteengen og Hovedskovs Enge. Disse tiendefrie Jorder bleve, tilligemed det Øvrige, da Indretningen med Garden var forbi 1697, og kongen eiede hele Landet, bestyrede hvad Indtægten angik, paa hans Regning af en Ridefoged, siden Amtsforvalter, og en Skovrider, indtil hele Møen og de 6 herværende Skovsparter af forrige Elmelunde Slots Hovedgaardstaxt blev, ved offentlig Auction den 19de og 20de September 1769, bortsolgt til Private.

Indtil den 29de Marts 1775 var Møen og underliggende Øer *) forenede under eet Amtmandskab, og kaldtes Møens Amt. Men ved Resolution af ovenmeldte Datum blev det underkastet Nyekjøbings Amt paa Falster, og Amtstuen dertil henlagt. Da Amtmanden sammesteds, Kammerherre Chrosyopher Gerog von Walmoden, 1797 hensov, fik Øen sine Rettigheder og sin egen Amtmand igjen i Kammerherre og Ridder af Dannebrog Anton Bosc de la Calmette til Marienborg. Nu var det atter et Amt og havde

*) Bogøe blev lagt under Møens Amt og Herredstthing 1689 (Relation af 15de April 1698), og Masnedøe, Tærøe, Langøe, Farøe og Nyord, ved Rescript af 29de April 1729 skule og de 4 sidstnævnte Øer svare under Møens Herredstthing.

43

Amtstue. Ved Calemttes dødelige Afgang, 1803, blev det indsluttet under nye Præstøe Amt og Amtstuen henlagt til Vordingborg. Nu var det igjen ikke længere et Amt og havde ingen Amtstue. Saaledes har Landet i de sildigere Tider stedse været en Vold for deslige kameralistiske Spekulationer, Indbyggerne til megen Fortrædelighed og stort Tab *).

Naar F.eks. Amtmanden boer midt inde i Sjælland, og man haver noget Vigtigt at afgjøre personligen med ham, hvilket let kan være Tilfældet, maa man gjøre en Reise paa 18 åå 20 Mile frem og tilbage, som, fordi man skal over Færgestedet, hvor de om Vinteren i Isgang have Lov at tage i Betaling saameget de ville, og fordi man ofte maa kjøre med Extrapost, godt kan koste 50 Rigsdaler. – En Mand fra Øen skulde engang for Amtmanden præsentere en Stykhest; det midt om Vinteren. Han mate give 80 Rdrlr, frem og tilbage over Færgeren, savne Karl og Hest i 5 Dage, skaffe begge Underholdning, og fik ei endda Hesten antaget, fordi Cuur-Smedden sagde: at den havde Anlæg til at blive bovlam. Det var Amtmandens Godhed at tilskrive, at ei en anden Hest strax blev reqviret, da atter 100 Rdrlr. vare gangne fløiten. Ofte kan man for Storm og Uveir ligge nogle Dage i Kallehave Færgegaard og tilsætte en halv eller heel Snees Daler. Skal man selv bringe sine Skattepenge hvert Qvartal til Vordingborg Amtstue, kan dette, naar man tager Qvartal til Vordingborg Amtstue, kan dette, naar man tager Vogn paa Rullen, ikke aarligen skee ringere end 40 Rdrlr. Er Amtsforvalteren eller Fuldmægtig ssa gunstig at komme til Møen 4 Gange om Aaret for personligen at indkræve Skatterne, koster det, i Donceur, idet ringeste 1 Rdrlr. hvergang. Tillader han at sende Skatteqvitteringsbøgerne med Pengene over med Posten, er Porto gjerne 2 å 4 Mark frem og tilbage, som er 2 Rdrlr, 4 Mk. aarligen. I Tilfælde af et Skattekor skal leveres, er det jo naturligt, at man enten maa betale Magazinpenge, eller give anstændigt Over-

44

Tilmed synes det derved at være bleven dybt nedværdiget. Fra Aaret 13189 af indtil Aaret 1775, d. e. i fire Hundrede og Syv og tredsindstyve Aar har det havt en Følge af 35 til 40 Lehsmænd (Møen var det 14de af Danmarks Lehne *) og Amtmænd, som vare af den høie Plads som Rigets Hovmester **). Nærværelsen af saadanne Mænd og den Hofskat mange iblandt dem førte, kunde ikke andet end være Landet hæderlig og fordeelagtig. Nu er det derimod ikke andet, end et, mængde gange uændset, Appendix til Sjælland. –

See vi hen til Møens Lands Kirkelige Inddeling, saa finde vi der 7 Præstekald eller 7 Sogne. Intet Sogn har Annex.

Fra den søndre og til øste Ende, eller efter Landeveien fra Grønsund til Klinten, hvorpaa man

maal, eller, hvad der er det allergaleste, fragte Fartøi til Vordingborg. Og saa kommer det paa en Dag, da Amtsforvalteren ei vil modtage Kornet. Træder Uveir ind kan man blive mulkteret, fordi det ikke kom til rette Tid. Enhver seer heraf, at Møens Indbyggere trykkes langt mere end Skatter, end andre danske Undersaatter, foruden den store Fortrædelighed og Risiko de ere udsatte for. Hvor meget var det derfor at ønske: at Møen idetmindste havde sin egen Amtstue.

*) Arendt Berensen Bergens Danmarks frugtbare Herlighed S. 205.

**) Sandvig S. 40 – 58.

45

kommer forbi alle Kirkerne, ere de med tilliggende Sogne følgende:

I. Phanefjoed eller Sønder-Sogn, hvis tiendeydende Hartkorn er 402 Tdr. 6 Skrpr. 1 Fdkr. 2 Alb., har følgende Steder og Byer:

1) Præstegaarden Phanefjord, som i de ældre Tider har lagt ved Fjorden af samme Navn, ligger nu isoleret, i en Ende af Vollerup Bye. 2) Bollerup. 3) Koxebye med Mølle og Møllehuus. 4) Store-Dame med en af Freeriks dem Femtes Skoler. 5) Lille-Dame. 6) Grønsunds Færgegaard med Huse. 7) Torstenæs med Mølle, Møllehuus og en Skole. 8) Bredemad. 9) Askebye med en Skole. 10) Leerbek. 11) Hovmarksgaardene. 12) Vindebek. 13) Haarbølle med en af Frederiks den Fjerdes Skoler.

II. Damsholte Sogn. Tiendeydende Hartkorn 419 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdkr. 1 Alb.

1) Præstegaarden ligger for sig selv ved Elvenæs Bye og hedder søegaard. 2) Elvenæs Bye med en af Frederik den Fjerdes Skoler. 3) Hjelm med en Skole. 4) Frenderup med mølle. 5) Rydsebek. 6) Sprove med en Skole. 7) Røddinge. 8) Vastenæs. 9) Store Lind. 10) Lille Lind. 11) Lisebye. 12) Hovedgaarden Marienborg med Huse.

46

III. Stege Sogn. Af Hartkorn 533 Tdr. 1 Skp. -Fdkr. -Alb.

1) Stege Bye med 2 Møller og Møllehuse, et Forbedringshuus og en Skole. 2) Lendemark med et Tinghuus, en Mølle og Møllehuus. 3) Rebelle. 4) Vissinge. 5) Tøvelde. 6) Svendsmark med en af Frederik den Fjerdes Skoler. 7) Hegnede og Ulfshale-Husene. 8) Hovedskov. 9) Udbye med en Skole. 10) Nyords Øe og Bye med en Skole. 11) Koster Øe og Bye. 12) Ksters Færgegaard og Huse. 13) Tjørnemark med en af Frederik den Fjerdes Skoler. 14) Gaarden Cathrinadal.

IV. Kielbye Sogn. Tiendeydende Hartkorn 359 Tdr. 4 Skpr. -Fdkr. 1 Alb.

1) Præstegaarden ligger i Kirkebyen. 2) Kjelbyemagle, som har en af Frederik den Fjerdes Skoler. 3) Ullemarke. 4) Speilsbye med en Skole. 5) Pollerup. 6) Kjelbyelille med Skole. 7) Landsled Mølle med Huse. 8) Tostrup. 9) Oddermose.

V. Elmelunde Sogn har tiendeydende Hartkorn 238 Tdr. -skpr. – Alb., men da Kongetiende er skjænket til Kaldet, udgjør begge Tienderne Indkomst af 476 Tdr. -Skpr. 2 Alb.

I Sognet er: 1) Hjertebjerg Bye, hvor Præstegaarden ligger. og en af Frederik den Fjerdes

47

Skoler. 2) Elmelunde Bye ved Siden af Kirken. 3) Østermark. 4) Torp. 5) Ouregaard. 6) Raabyelille. 7) Klostergaard. 8) Hovedgaarden Nordfeld.

VI. Borre-Sogn. Hartkorn 376 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdkr. – Alb.

Deri er 1) Borre Bye med Præstegaarden og en af Frederik den Fjerdes Skoler. 2) Aalebekgaard og Huse. 3) Aalebek Bye. 4) Nyborre. 5) Raabymagle med en Skole. 6) Sønder-Vestud. 7) Nørre-Vestud. 8) Tiendegaarden.

VIII. Maglebye Sogn. Tiendeydende Hartkorn 398 Tdr. 5 Skpr. -Fdkr. -Alb.

1) Maglebye med Præstegaarden og en af Frederik den Fjerdes Skoler. 2) Søemarke. 3) Liselund med Huse, forhen Søemarkegaard. 4) Stubberup. 5) Businge. 6) Busemark med en Skole. 7) Hovedgaarden Klintholm. 8) Østre Mølle og Møllehuus. 9) Karensbye. 10) Adskillige Skovhuse. 11) Mandemark. Saavidt foreløbigen, den specielle Beskrivelse med fornødne Tabeller følger siden.

48

§. 7.

Topographiske, statistiske og landoeconomiske Bereninger over Møens Amt. Efter de morvilliske Tabeller

1.	Areal i geographiske Mile	4.3365
2.	Pløielandets Størrelse i Tdr. Land	34,411
3.	Skovlandets Størrelse i Tdr. Land	6.191½
4.	Moselandets Størrelse i Tdr. Land	985
5.	Søeplans Størrelse i Tdr. Land	104½
6.	Total Areal-Indhold i Tdr. Land	43,503½
7.	Det Antal Tdr. Korn, som aarlig kan avles	68,822 1)
8.	Hvormange Tdr. Korn aarlig kan forbruges af Indbyggerne	46,324
9.	Hvormange Tdr. Korn aarligen kan blive tilovers, naar 1/6 regnes til Creaturene	14,778 2)
10.	Folketallet	10,107 3)
11.	Hvormange Mennesker leve paa Qvadratmilen	2515
12.	Det Antal Mennesker, som kan brødfødes	13,765
13.	Det Antal Mennesker, som kan kornfødes	11,470
14.	Forhold mellem dyrket og udyrket Jordstrækning	34:9

15.	Hvormange Tdr. Pløieland til hver Td. Hartkorn	10 5/16
16.	Hvormange Tdr. Korn der kan avles til hver Td. Hartkorn overhoved	21 2/3
17	Hvormange Tdr. Pløieland overhovedet paa hver Qvadratmiil	8002
18	Pløielandets sikke Capitalværdie	1,677,534 Rdlr. 4)

1) Da Agerdyrkningen paa Møen ideligen forbedres, vil der kunne avles en stor Deel mere end da Tebellen blev forfattet.

2) Nuomstunder bliver der langt mere tilovers.

3) Ogsaa Folketallet er, i de sildigere Aar, overordentligen forøget, hvilket, ligesom næste Nummere, i det Følgende nøiagtigere skal blive angivet.

4) Tiderne og Pengeforandringen giøre heri en betydelig Forskjel.

Andet Capitel. Antiqvarisk-Historisk Topographie.

Forerindring.

Jeg haaber ved de her meddelte antiqvariske Afhandlinger, som egentligen vare bestemte for de antiqvariske Annaler, og af hvilke den første er i samme indført, at kunne give Læseren et Begreb om Møens oprindelige Folkestammer og disses Forfatning, Levemaade, Næringsveie, Begravelsesmaader og deslige, ligesom om Øens forhaanden værende mærkelige Steder fra Oldtiden, om Alderdoms-Levningerne, om Sagn og Traditioner angaaende Personer, Ting og Tildragelser før den klassiske Tidsalder, om Landets

50

første Rødning eller Opdyrkning, kort om saadanne Mærkværdigheder, som, fordi de ere fra den mørke og fabelagtige Tidsalder, ikke bør blandes med Landets egentlige Historie og Folkets Skjebne i de virkelig historiske Tider.

For ei at blive altfor kjedsommelig, lader jeg Læseren selv udfinde heri, hvad han angaaende Ovenmeldte ønsker at vide, uden at specificere det.

§. 1.

Om Røddinge-Kongens Begravelse paa Møen og to mærkværdige Jettestuer i en Høi nær derved.

Saalænge Østersøen endnu ikke havde aabnet sig Huler i de finske Skjær og i sin egen Afgrund, hvorigjennem den kunde afsætte noget af det Vand, som fra Nordsøen, formedelst Belterne,

indstyrtes, stod den meget høiere, end for nærværende Tid. Følgen var, at Danmarks Strømme og Floder ei alene da befandtes seilbare næsten allevegne, men at ogsaa nu endeel mindre Løb, som forhen kunde befares med temmelig store Skibe, ere ved Vandets Synkning, som i det baltiske Hav har i nogle Aarhundreder fundet Sted, blevne aldeles udtørrede.

Der gaaer det Sagn, at Møens Land, indtil det tolvte Aarhundrede, udgjorde en Øegruppe af 7

51

særskilte Hovedøer, imellem hvilke Vikingeheltene og Sørøverskibene havde deres bekvemme Seilads og Smuthuller. – Vore Bækkes brede og flade Senge, Engdragene, de forrige Strandleier, vise Iagttageren, at der er tilstrækkelig Grund for Sagnet. Man kjender endnu bestemt Grændserne for enhver af hine Øer, af hvilke Grønøe (Phanefjord Sogn med Landets sydøstlige Strækning lige op til Mandemarke Søe) og Enebærlandet eller høien Møen (Maglebye Sogn, som skilles fra Vesterlandet ved Borre Mose) vare de vigtigste. Saa bekjendt dette er paa Møen, saa almindeligen antaget, efter Fortællingen fra Slægt til Slægt, at disse Øer, een eller flere samlede, have havt deres Drotter eller Fylkekonger: Grønjæger med hans Hustrue Phane paa Grønøe, Jetten fra Upsal paa Høiemøen o. fl. sysselsætte endnu Almuen ved Sagn om deres Bedrifter. Ogsaa Røddinge Distrikt, fordum Sprogøe *), bevarer Mindet om en af sine Herrer, under Navn af Røde, eller Røddinge-Kongen. Hans Kongerige har været, som Næskongernes i Almindelighed, omskrevet af meget snevre Grændser. Vil man efterse Kortet, finder man, at Vandet fra store Belt, i sit Løb her, igjennem Grøn-

*) Sandvig i hans Beskrivelse af Møen, ligesom gamle Archivdocumenter, nævner ommeldte 8 Øer.

52

sund til Østersøen har skaaret sig ind i Bugten mellem Koster-Øe og Tjørnemark, har taget en østlig Gang op under Frendrup Byes Gaarde, derefter sydlig igjennem Aae Mose over Søegaard, d.e. Damsholdt Præstegaards Ellemose, saa vestlig over Marienborg Engslette, dens Vandmølle-Løb, ud i Røddinge Søe til den berømte Fiskerkule, og derfra igjen i Stranden eller Torstenæsbugten. Det hele Kongerige havde saaledes en Omkreds af 2½ danske Mile.

Navnet Røthe eller Røe, hvilket hidindtil er meget brugeligt som Tilnavn her paa Landet, har, saalidet som det hele Folkefærd Røtheraner (det jeg fordrister mig til at oversætte ved: Røddinger), været hæderligt i fremfarne Tider. Naar Tacitus *) taler om de smaa Folkestammer, der boede omkring Longobarderne, siger han om Reudignerne, hvilke Anchersen **) udtrykkeligen anviser paa Møen, at der er intet synderligt ved dem at bemærke, uden at de med de andre dyrke Herthe. Saxos Oversætter Vedel ***) (1575) omtaler Røtheranerne, i Valdemar den Førstes Tid, som "offuergiffne

*) Tacit de situ, morib. et opo. Germ. Ed. Amstel. 1665. p. 562,

**) Herthedal. Kjøbenhavn 1745. S. 80.

***) Wedels Saxo S. 474.

53

oc grumme Sørøffvere. Hos Andre gamle Skribenter finder vi dem under Navn af Redinger, Ridinge-Venderm Røthinger *). Nu var det vel ikke i sig selv saa underligt, om hiin romersk Historieskriver, der omtaler flere ligesaa uberømmelige Smaafolk, har (deniminatione a Parte potiori) forstaaet under Navn af Røddinger alle Møenboere; ei heller ere der flere Grunde for at Rheudigni, Redinge-Vender og Røtheraner heller skal betyde Rügens Beboere, hvad Nolge vilde, end Møen, allerhelst da sidste nok ikke i ældre Tider, have givet første meget efter i Søerøverie. Almuen selv her Landet priser, næst Buse- **) og Mandemarkerne paa Klinten, Askemændene og Rødingerne, som paa denne Egn ere Naboer, for de drabeligste i Oldtiden. Ligemeget! Men i den specielle danske Historie er det dog selt ikke afveien, af Byers, Steders og Folkeklassers Navne, sammelmegnede med vores Oldsager.

Ligemeget! Men i den specielle danske Historie er det dog slet ikke afveien, af Byers, Steders og Folkeklassers Navne, sammelignede med vore Oldsagers og vor Hedenolds Skribenters Udsagn, at oplyse, saa meget som muligt, det ene ved det andet. I den mørke Tidsalder bringes det Virkelige dog sjældent

*) Claverius Germ. Antiqv. p. 104. 107. Danckwerth p. 40. Spenerus p. 34. Sandvig p. 46.

** Man veed, at Buser vare et slags Søerøverskibe. Maaskee disse Karle selv have givet Anledning til Navnet Busemænd, hvormed man skræmmer Børn.

54

endog kun blot til Sandsynlighed, saalidet som Navnenes Oprindelse og Begivenhedernes Virkelighed lader sig overbevisende godtgjøre. – Imidlertid glæder det Oldgranskeren, der med længselsfulde Blik efter nye Opdagelser skuer ind i den nordiske Fortids Dunkelheder, og hvis gamle Høisæde han øiner i hellige Skygger, om han kunde fremføre af Høiene og Nationalkrft, hvis gamle Høisæde han øiner i hellige Skygger, om han kunde fremføre af Høiene og Gravene selv Helte, der have givet smaae Folkestammer Navn, især naar Historien ellers gjør det rimeligt, at hine virkeligen have været til. Lad saa det være, at Anchersen og jeg drømme, naar vi sætter Tacitus's Rødinger og Saxos Røtheraner paa Møen. Vort Røddinge og Saxos Røtheraner paa Møen. Vort Røddinge kan i sildigere Tider, end da hiin Romer skrev, have faaet sit Navn, og i det Smaa være mærkværdigt nok alligevel. Suhm *) fortæller: at en vis Søkonge Røthe, i Leira-Kongernes Rerik den Andens og Helge den Andens Tid, omtrent Aar 630, udøvede saare mange Grusomheder paa de danske Øer. Iblandt andet lod han sig ikke som andre Søerøvere nøie med at stille sine Fanger ved Godset og Overklæderne, men klædte dem nøgne af, og lod dem undertiden fare; hvorfor og, endnu til

P. F. Suhm Geschichte des Dånem. von Gråter. Leipz. 1803. 1 B. 2 Abth. S. 200. (Citeret i Mangel af Originalen.

55

Saxos Tid, ethvert grovt Røverie blev kaldet Røthe-Ran. Undertiden, og sædvanligen naar de have gjort ham Kampen for haard, tog han Livet af disse Fanger paa den frygteligste Maade. Saaledes f. Ex. lod han den ene Fod paa dem gjøre fast i Jorden, under et sig lavt udbredende Træe, drog saa med Magt en stiv Green ned, bindende dertil Fandgens Fod, lod derpaa Grenen pludselig springe iveieret, og der ulykkelige Menneske spalte. Imellem Møen og Skaane har han havt en Fægtning med en Søkonge fra Fyen ved Navn Hane, som blev slagen, hvilket gav Anledning til det ældgamle Ordsprog: heima er Hanin frakastur" (hjemme er Hanen dristigst). – Endelig gik en anden Søehelt, Harald den Gamle, ham i Møde fra Skaane af og dræbte ham, i hvilken Kamp Harald dog selv blev dødeligen saaret og tilsatte Livet. Saavidt Suhm.

Hvo veed, om ikke den omstrøifende Fribytte har havt sit Boel og sit Hjem i det skjulte Sund ved Røddinge, - om der er er den samme, der haver givet Distriktet sit Navn og ligger der begravet? Thi man fortæller endnu her, Kong Rød skal have været en frygtelig og grusom Karl. – Engang, siger man, havde en anden Konge, der gaaer under Navn af Borre Søekarl, fordi han boede paa den lille

56

paa hans Gebeet, men Røthe, der længe havde kæmpet mod ham, skjød ham, med en Staalbue, Pilen igjennem Ryggen, at han styrtede *). Man viser endnu i en af Ebbelnæs Gaarde Stedet, hvor Borre Søekarl faldt. – Andre Eventyr fortælles om Røddinge Kongens Mod og Grusomhed. Men hans Grav findes strax sønden uden for Byen af amme Navn. Det har været et af det slags Begravelser, som i Sagaerne hedde Kumle (Kæmpesenge), bygte paa Sletter eller lavere Høie, end de, inden i hvilke de cyclopiske Steenbygninger Hauger (Kæmpestuer) ere reiste. Hine mindre anseelige end disse,

alletider over Jorden, bestaaende, hvad Sengen eller Graven selv angaaer, af et Steenparallelogram. omtrent 3 Alen langt, 1½ Alen bredt; deraf to flade paa Kant reiste Sidestene, aldeles glatte indad til Liigstedet, og net sammenføjede med begge Endestenene; oven over samme en eneste Dæksteen, enten flad, som Røddinge-Kongens, hvorpaa da rimeligviis er skeet en Offring, eller aldeles i Form af vore Grave paa

*) Denne Borrekonge har, efter Sagnet her, forud fældet en af Røthes Kæmper, navnlig Atte, og sænket ham i Atte Kride nær Ebbelnæs. Kilden er nævnt efter den Dræbte.

57

Kumlerne er eller var stedse en Decoration af spidse Kampestene i en aflang Fiirkant, af større eller mindre Længde, indtil 200 Alen, en aldrig over 15 Alens Brede, sandsynligviis ganske i Maalet efter den Søehøvdings Skib, som paa Forhøiningen blev opdraget og tjente ham til Baal, efter at have først forestillet et castrum dololoris. - Kong Røthes Gravminde har været af dette Slags. Endskjøndt Omgivningen er brugt til Steengjerder og Høien henpløiet er brugt til Steengherder og Høien henpløiet, er Steenkisten der. Men Dækstenen, som har ligget over hans Aske, befindes nu paa den konstige Jettegrav, som af forrige Kammerherre, A. B. de la Calmette, er anlagt ved det norske Huus i Marienborg Have. Denne Overliggersteen ma have en sjelden høi Alder, thi den er saa hentagen af mangfoldige Aarhundreders Veir og raa Luft, at uagtet den oprindeligen er af haardeste Steenart, befindes den pladeviis saa mør, at den kan pilles bort med Fingre, Hvor Materien har været blødere, ere rundt om dybe indægte Furer. Askegraa og bruun Mos (lichen fruciculosus solidus, og lichen saxatilis Lin.), Tarer og Steenurt have ganske dækket den. Et ærværdigt Minde fra den graa Alderdom! Dens Omkreds er henved 16 Alen, dens Brede 4½ dens tykkelse omtrent 1 Alen; næsten flad for oven og neden.

58

Dette Slags Begravelser (Jettegrave, Kæmpesenge, Steenkister) ere ikke saa sjeldne. Alene i Phaneffjord Sogn findes endnu fire saadanne. Sjeldnere end Kuml er Hauge, med de derinden reiste massive Bygninger af Steen (Jetestuer, Gravkamre). Endskjøndt man, i Fortalen til den anden Deel af Professor Schønnings Snorro Sturlesen, finder de jægersprisiske Kæmpestuer beskrevne af Geheimeraad Guldberg, og flere ommeldte, saavel i Professor Nyerups Oversyn af Fædrenelandets Mindesmærker fra Oldtiden, Kbhvn. 1806, som Prof. B. Thorlacius's populære Auffätze, Kopenhagen 1812, haaber jeg det ikke vil være Læserne ukjært, at se en noget udførligere Beskrivelse af Røddinge-Haugens tvende mærkværdige, høitidelige Kæmpestuer, i hvilke et Par rige og fornemme Mænd fra Oldtiden, samt ders Kæmper, have fundet deres Familiegrav. Det er afg. Kammerherre, Ridder og Amtmand A. B. de la Calmettes. alt for lidet erkjendte Indsigter og Følelse for Natur og Konst at tilskrive, derom det bliver mig muligt, ved Hjelp af nogle Optegnelser, skrevne af hans Huushovmester Berg, og ved eget igjentaaget Omskue i Høien, at give en nøiagtig Beskrivelse deraf.

Først altsaa Maaden, paa hvilken dette sjeldne, skønne Monument fra Oldtiden er uddraget af

59

dets gamle, tusindaarige Mørke; - saa et Bidrag til nærmere Kundskab om Opdagelserne i denne underlige Dødningehule; - endelig nogle Sammenligninger og Bemærkninger med Hensyn paa den saare paafaldende Forskjel mellem Fortidens Begravelser, og den, ved sidste Slags, synbar stigende Cultur.

Røddinge Høi (Hauge) ligger sydost for Landsbyen af samme Navn, aldeles isoleret, cirkelrund, omtrent 44 Alen i Fodens Omkreds, 12 Alen i perpendicular Høide, 22 Alen i Gjennemsnit. Den har ikke, og har vel ei heller havt, udvortes Helligdoms Hegn med Steenomgivelser, som andre runde Høie, hvor Oldtidsdrotter ere jordede. Ikke destomindre kan man med Vished slutte af den Omhyggelighed, Nøiagtighed og Bekostelighed, som er anvendt paa dette mærkelige Gravminde, at det har været særdeles mægtige, efter de Tider rige og fornemme Familier, hvis Levninger her ere bisatte. Selv den deilig Plet, hvorpaa Høien er opført, ved Siden af den næsten tilgroede Røddinge Søe, forhen en bred, dyb, høit op i Landet, næsten i lige Linie løbende Kanal; den tryllende Udsigt fra dens Top over Smaaavandene vesten for Møen til Sjælland, Bogøe, Falster og den hele maleriske Omegn,

60

synes at vidne om, at den udvortes Høitidelighed skulde svare til den indvortes og til deres Herlighed, som i Dødens Skygger omsvævede Katakomben.

Sal. Kammerherre Calmette gik ikke den Vei, som Rhode, og efter ham nyere Skribenter have anprist, for i Høiene at gjøre underjordiske Erobring, nemlig ved at gjennemskjære Høiene, hvorved den indre Struktur sædvanligen er bleven ganske forstyrret, ligesom det deri hensatte Oldsagers Orden og Tingene selv ere ødelagte.

Saasnart han hændelsesviis var bleven vaer tvende paa Kant staaende flade Stene (Tab III). ret i Høiens østlige Punkt, hvilke Aarhundreders Regnslag og Uveir havde bragt en Smule for Dagen, formodede ham længere inde en gammel Begravelse. Under hans eget, eller Befuldmægtigedes, Øie blev der strax derefter begyndt paa at grave det ud med den største Forsigtighed for at gjøre alle mulige Opdagelser. Man søgte med Boer, Spade og Hakke at finde Indgang imellem bemeldte Stene; men uden at omstyrte Sidepillerne og afkaste de derpaa hvilende Dækstene, var det umuligt at komme igjennem, saa stærk var den formodede Vei til Gravkammeret sammenstemplet med smaae Stene og Leer.

Der blev altsaa forsøgt at komme ned ovenfra. Da Høien lagviis var bortgravet i den nordre Side,

Tab III

61

hvor inter andet fandtes end sandblandet Muldjord, traf man paa 4, 3½ Alen lange, eens brede, og mestendeels eensdannede Stene, hvilende Side om Side med den ene Ende imod Vesten paa 3, med den anden imod Østen paa 2, vældige Granitblokke. Med overordentlig Møie blev den yderste nordlige Loft- eller Dæksteen hævet paa Kant og afstivet, for at man kunde arbeide sig ind under de øvrige. Saasnart de øverste Lag Jord, hvormed den hele Katakombe befandtes fyldt, og hvori slet ingen Mærkværdigheder forekom, var uddraget, gik Arbeiderne krumt sluttende frem, med afskaarne Skafter paa deres redskaber. Lus bleve nu anbragte under Dækstenene. Gravningen gik horizontal og lagviis, men ganske grundt, for sig fra Nord til Sonden, Fyldet blev draget tilbage til Aabningen, udført og nøie igjennemsøgt. I en Dybde af 2 ¼ Alen under Loftstenene fandtes endnu aldeles Intet. Det fortjener ikkun at anmærkes, at Steenvæggene paa alle fire Sider i dette aflange tomme Rum vare dengang – thi nu ere de fordærvede – saa lige, lodrette, tætte og glatte, som en med Kalk opdraget Væg nu omstunder. (Tab IV)

Da det ikke kunde undgaaes, at de jo ved Redskaberne Brug maatte faae adskillige Stød, erfarede man ved Affaldet, at Gravbygmesteren havde, imellem de store Kampestene, der udgjorde Sidebygningerne, om-

62

hyggeligen udfyldt Mellemrummene med andre paa hinanden lagte, eller efter Kant indsatte, Fyldingstene, belagt disse igjen med Fliser, hvor de vare ujævne, og dækket enhver Ujævnhed saa net og godt, som man endogsaa nu kunde forlange.

Fra Høiens Top indtil Gravkammerets 4 Dækstene 8 Alen, og under disse 2 Alen dybt var der arbeidet uden nogen Gevinst. Endelig tre Qvarteer fra Høiens Fod, eller dens ydre Jordfalde at regne, blev nu den hele Dødningshule igjennem fundet endeel Kul, Pande- og Hovedskaller, tildeels endnu besatte med Haar, Kindben fulde af rene Tænder,, Been af alle det menneskelige Legems Dele, Bryst- og Sidebeen undtagne, (thi Alt blev omhyggeligen særskilt) af hvilke sidste kun enkelte smaa Stykker, og det forbrændte, kunde udfindes, da derimod ingen Brædning var kjendelig paa de øvrige Been. Fremdeles i de øverste Lag nogle Steenknive; i det undre, ved et Par Hovedskaller, et Par saakaldte Tordenkiler (Ceraniter), overordentlig fiint og skarpt tilhuggede, staaende med Eg i veiret; imellem alt dette sort Jord og en overordentlig Mængde Skaar af Askekrukker fra forskjellige Tider, i syndeligen forskjellige Former, med og uden Ører, med to og med fire saadanne, af betydelig og af ringere Størrelse, med smaae Huller i den øverste Kant, og uden saadanne,

63

sorte, rødlige og askegraae Urneskaar med forskjellige grove Pottemager-Zirater, hvorved især de sorte udmærkede sig. Hvor Dynger af Been laae mere samlede, fandtes alletider Steenknive imellem, aldrig Steenkiler; disse laae stedse dybere under og paa Udmærkede Steder. Endnu sjeldnere, maaskee ikke tilforn gjort, er den Opdagelse, at der langs hen under alt Ovennævnte, som blev tilsideført, var et Lag flade, deels dortbrændte, deels med en Krideskorpe overdragne, Flintestene (silex cretaceus vagus Lin.), brolagte i reent guult Sand, men saa sammenkittede, at det hele Gulv under Brydningen gik op i store Plader. Skade, at det ei blev liggende urørt! Sandet derunder, skjøndt ganske af ovenmeldte Art, var, o en Plet af en Alens Længde og Brede, omtrent midt i Gravhulen, sortagtigt, fugtigt og ligesom gennemblødt med Olie. Dybere var intet andet at finde end Markens Jord. Men i det sydvestre Hjørne af Grotten, ret i skarp Vinkel, stod paa en flad Steen en heel, skjøn Urne. Over samme, 3 Tommer imellem, var indmuret med Sandkit en beskyttende Flise af en halv Alens Længde fra Hjørnepunktet, af 8 Tommers Brede fra Væg til Væg og 1½ Tommers Tykkelse. Længden fra Nord til Syd i denne saaledes rydeliggjorte Liigstue er 7 Alen inden Væg, Breden

64

2 Al. og 3 Qv., Høiden omtrent ligesaa. Man kan i samme staae opreist.

Derefter angrede Arbeiderne inden fra, i det østre Hjørne, hvor en Steen-Dørkarm lod sig see, den saakaldte hegnede Vei, eller formeentlige Indgang til Grotten; thi udenfor lod den sig slet ikke opbryde. Urneskaar, Menneskebeen af alleslags, ogsaa hele Sidebeen, et figurerer Spydblod, samt nogle mindre itubrækkende Steenknive, vare ligeledes i dette lange, smallere og lavere Gravkammer iblandede den endnu stærkere, end derinde, sammenstemplede Masse. Men ingen Steenøxe, Flintevegge eller noget Tegn til Forbrændning var her at spore. – Ti glatte Stene eller Pillere paa hver Side og ni Dækstene udgjøre denne 12 Alen lange, bedækkede Vei, der er omtrent halvanden Alen bred og ligesaameget lavere end Hovedbegravelsen, synkende stedse noget mere ud ad Marken, indtil den slutter sig med de to Sidestene, der røbede Monumentet, hvilke dengang ikke havde nogen Overligger, der siden er indsat, men faldt ind under Høiens Græstørv, oprindeligen skjulte. I denne smalle Sidebegravelse er atter 3 Afdelinger betagnes ved et Fremspring af Vægstenene, som have skarp Kant, ligeoverfor hinanden, omtrent ¼ Alen frem fra Væggens Sider, lodret,

65

smukt tildannet, ligesom en Dørkarm. Ogsaa i Grunden er denne Karm af Steen opstaaende, dog fandt man her ingen Fliser, der som Dørre skulde lukke Afdelingen.

Arbejderne, som i det hjørne af Hovedgrotten, hvor den høitidelige Urne stod, tørnede paa Endevæggen, bestaaende af to skønne Graniter, syntes ved Slag derpaa at mærke Hulheden bag samme. Kammerherren befalede, at hengrave Høiens sønde Side paa samme Maade som forhen. Man fandt nu der 3 store halvfjerde Alen lange Bedækningsstene, jævne de 4 forommeldte, og i samme Leiring. Det var ikke at tvivle paa, at den ligedan Grotte laae ved Siden. Sageb befandt sig saaledes: Efter Udrensningen af Overfyldet under Dækstenene, som før er omtalt, saaes den samme Indretning. Ikkun at dette Begravelseskammer er noget større, og synes i enhver Henseende ældre. Dets Høide under Hvælvingen er 3 Alen, dets Brede $3\frac{1}{2}$ Alen, det Længde, som forrige, 7 Alen; Gulvet af smaae forskellige, tildeels runde, Flintestene, haardt sammenbrændt, viste tydelige, saavel paa Overfladen som i underliggende sortbrune Sand, Ildens Magt og ligesom Skyggen af det paa denne Arne brændte Liig. Overalt gav dette Gravkammer kjendeligere Vidnesbyrd om Legemernes totale Forbrændelse end hiint, thi man fandt

66

deri aldeles ingen hele Been. Ethvert lidet Stykke havde været synligen angreben af Luen. I de for mig liggende noget forvirrede Optegnelser bemærkes, at er fra det sorte Muld, især i Gravens Middelpunkt, udgik en saa utaalelig Liiglugt af de endnu ikke ganske forraadnede animalske Dele, der fandtes hist og her paa Beenstykkerne, og en saa bestemt Stank af sammes Forbrænding, at det var Opsynsmanden Berg og Arbejderne aldeles umuligt at holde ud, uden at stige af og til op af Grotten, for at drage frisk Livsluft. For resten blev her opdaget alt det samme som hist: en heel Urne paa ligedan Maade hensat og beskyttet; men med den Mærkværdighed, at et tveegget Stridsøxehoved af Gneis-Steenarten var, ved Hjælp af Sandkit, indfæstet med den ene Flig i Væggen, og med samme Materie fastgjort, efter Kant med den anden Flig hen over Urnen i dens yderste Rand, hvorved og, al Forsigtighed uagtet i at rage Jorden fra begge Dele, et lidet Stykke af sidste brækkede af. Svovlkisen i Øxebladet, opløst af Sandkits-Syren, havde efterladt i Urnens Fyld – som ikke var andet end guult Sand med smaa Partikler brændt Been – en blaa Fure saa bred, som Bladet var. Endvidere optog man i det sorte, olieblandede Muld en Mængde Steenknive og Flintekiler af sædvanligt Slags, ende

67

lig ved Siden af Urnen nogle smaa Stykke Røgelse, af Rødders Størrelse, som Anmelderen udgav, efter Synet at dømme, for Harpix, og en Ring af samme Art. En akkurat, net Dørkarm i det nordøstre Hjørne af denne Kæmpestue bebudede Indgang til et andet Gravkammer, eller om man vil, en ligedan hegnet og bedækt Liigvei som i forrige. Man arbejdede sig ogsaa her inden fra ud til Høiens ydre Kant, og denne halvanden Alen brede og 12 Alen lange Udgang var det egentlige fornemmere Døds-Paulun var frygteligere end det. I den første Afsætning, som de fremstaaende Karme atter angav, laae en stor Mængde knuste Been med behørig Steenknive af Flint. I den anden fem Menneskehoveder, af hvilke tre vare ganske hele, saa endog Næsebenet, Kjæven og alle Tænderne, samt gule Haartotter befandtes samlede. Efter Optegnelsen skal det have været synbart i Leiets og de derværende hele Skeletter af Menneskelegemer, at tvende af Ligene have ligget udstrakte, det ene mod Østen, det andet mod Vesten; og Arbejdernes Opsynsmand vil endog vide, at de Kind paa Kind have berørt hinanden, samt det ene Liig var et Fruentimmer, hvad Benenes Construction, Runding og finere Dannelse syntes at udvise. Ved de tre andre Hoveder fandtes ingen Been, men nær

68

derved en overordentlig Mængde og sammenstemplet Dyng, ved hvilken en overmaade stor Steenkniv. Udi begge disse Afdelinger heller ikke det ringeste Spor af Brænding. De udbredte derimod en utaalelig Liiglugt, og Muldet var saa fugtigt, at det i Haanden sammenklæbede sig til hvilke som helst Former.

I den yderste Afdeling af denne lange Begravelse, lige indtil Høiens Græstørv, traf Arbejderne igjen paa Kul, smaae forbrændte Beenlevninger, endeel Hovedskaller, Tænder, Kindben, alt sammen knuset. I Middelpunktet af alt dette en liden heel Askekrukke fyldt med blot Sand. Mærkeligt er det, at der saalidet i denne form som forrige hegnede Gravgang, kunde, hvor omhyggeligen man ledte, udfindes Stridsøxe eller Tordenkiler, saa forskjellige Begravelsesmaaden i enhver Afdeling befandtes, men blot Flintknive. Bagved sidste Steenkarm ind ad Gravgangen til var indfældet en meget smuk Steenplade i Fiirkant $1\frac{1}{2}$ Alen, hvorved den ligesom med en Dør var lukket; men det, at Flisen stod bag Karmen, hvoroftil en stærk Fyldning indenfra var stemplet, beviser, at Døren ikke var for at gaae ind ad til det større Mausolee. Uden for denne faste Tillukning stod endnu to lavere Stene som som Sidevægge, uden Dæksteen; der imellem stærk stemplet Leer og Steen, saa derover

69

Høiens Runding og aldeles intet Tegn til nogen Indgang fra Marken.

Begge Gangene – thi vi maae indtil videre blive ved at kalde dem saaledes – løbe, som Grundtegningen viser, parallel med hinanden, bestaa hver for sig, ere adskilte ved et med runde Stene og leer fyldt Mellemrum, sluttede, i begge Jættestuerne, med en stor fiirkantet, flad Granit, som bærer de østlige Ender af Grottens svære Hvelvingsstene, der hvor disse ved Skillevæggen støde sammen.

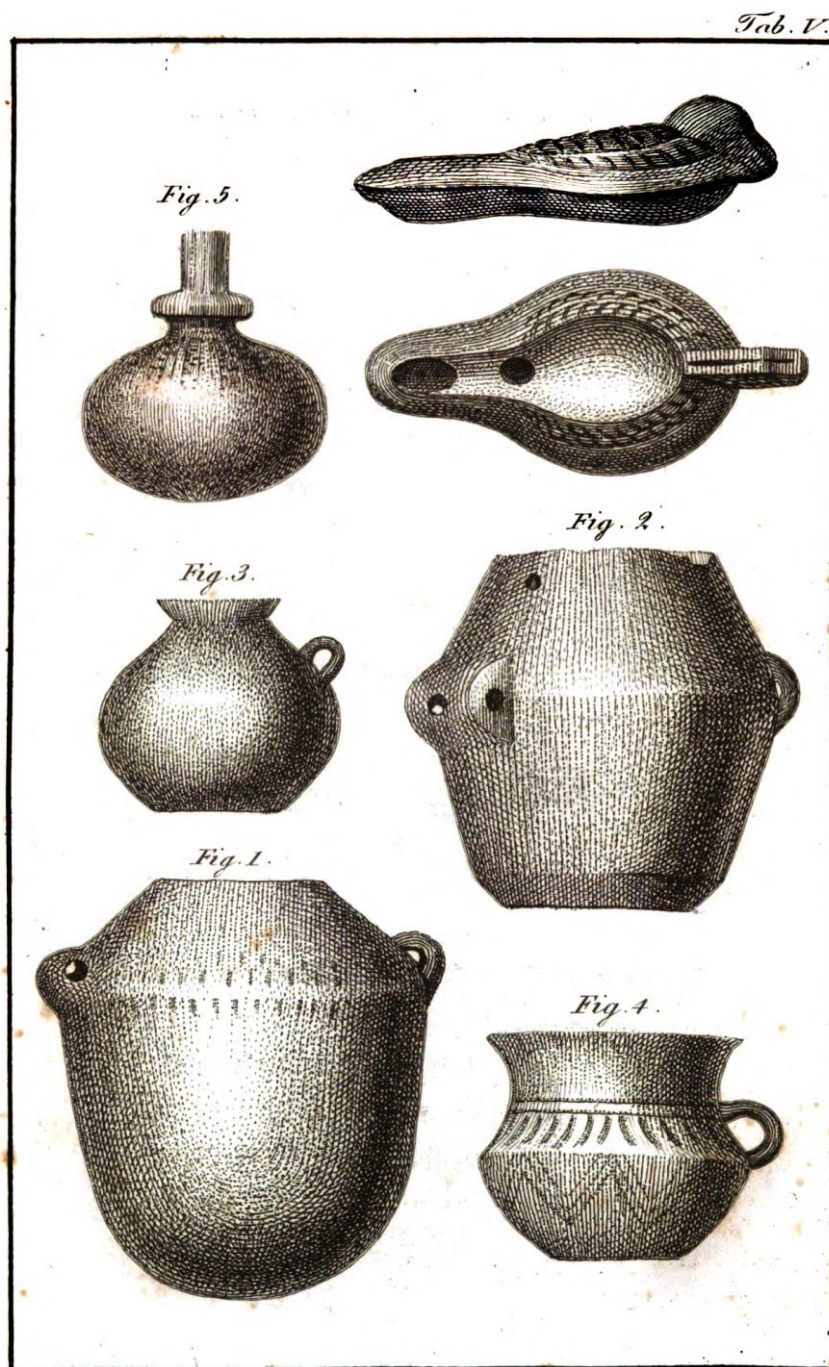
Fjorten Arbeidere brugte netop 8 Dage for at ryddeliggjøre det hele Rum, der nu stod ubedækket af Jord som et Steenhuus, saaledes som Grundtegningen er; bygget, om man maa vove den dristige Mening, i den religiøre Form af en uhyre Thorshammer. – Derefter blev Høien igjen opkastet i den samme Dimension som den oprindelige havde, over den hele Begravelse, beplantet med Buskværk og omgivet med Hegn. (Tab. III.) At beklage er det, at Hegnet ei har staaet sig, og at den smukke Beklædning paa Steenvæggene efterhaanden falder af. Ogsaa er een af Dækstene i den søndre Jættestue sunken med den ene Ende, saa at det er ikke uden med Kold Gysen, og saare underlige Følelser, man indtræder i disse Hels frygtelige Huler.

70

Julianes-Høj paa Jægerspriis, Qudruo-Høien i Aalborghuus Amt *) og Røddinge-Høien her paa Møen, ere nok i Danmark de eneste, som til nogen Fuldkommenhed vise og bevare hine ærværdige Gravmonumenters sande indere Beskaffenhed.

Hr. Kammerherre C. R. de la Calmette forærede, strax efter at Hr. Prof. Nuerup havde begyndt at anlægge paa Universitets-Bibliotheket et antiqvarisk Museum, en Mængde Oldsager dertil, hvoriblandt de mærkværdigste vare fra de nylig beskrevne Røddinge-Liigstuer. Jeg vil gjøre et lidet Overblik paa samme. Dersom jeg derved eller siden vildfarer i Conjecturalcritiken, hvor ingen tilforladelige Documenter give Oplysning, tør jeg hos humane Lærde i dette Fag haabe Skaansen, saasnart min individuelle Anskuelse og Mening befindes simpel, utvungen, overeenstemmende med de givne Sager med Sandsynlighedens Love. Træffer jeg ikke det Rigtige, saa staaer det til Enhver, hvis Hjerte slaaer for Fædrenelandets gamle Mindesmærker, at tage Gravens Nøgle ihænde, oplade dens dybere Helligdomme, og læse dens hensmuldrede Bøger paa anden Maade.

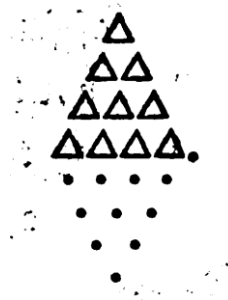
*) Beskrevet af Prof. Engelstoft his Nyerup i danske Mindesmærker S. 61. og fr.

71

Til Musæum er fra Jettestuerne leveret:

1) En ganske heel Urne (Tab. V. Fig. 1.), staaende paa en flad Steen i Sand, ret i Hjørnet af den først aabnede Grotte, et Qvarteer fra Jordfladen, støttet til begge Sidevæggene. Den er $7\frac{1}{2}$ Tomme høj, 6 i Diameter midt paa, af rødligt, ikkun lidet brændt Pottemagerleer. Tvende udstaaende Ører gaae frem halvanden Tomme fra øverste Rand, som ovenfor dem er paa alle Sider skraa opgjort, saa at urnens øverste Diameter ikkun udgjør 4 Tommer. Under en glat Rand, rundt om i Linie med Ørerne, saavelsom ovenfor, findes Zirater*) saaledes

Dens nederste Deel er afrundet, saa at den synes bestemt til at hænge. – Vidner ikke dette figureevte Arbeide om et Slags Konstflid? – altsaa om sildigere Tider, end den hvor det ikke findes? – Hvorfor var den tilforn ommeldte brede smukke Flise ind-

*) Disse Zirater ere desværre ikke rigtigheden udførte paa Kobberet.

72

muret over Urnen; hvorfor intet Leerdæksel paa den? Jeg mener, ikke blot for at beskytte den fra at knuses, men for at Intet, efter Hedenolds religiøse Begreber, skulde trykke den Døde, overeenstemmende med vort endnu brugelige Ønske: sit tibi terra levis! *lad jorden være lys for dig!* Det Par Tommers Rum imellem Flisen og Urnen – var der muligen, for, efter umiskjendelige Spor af disse Gamles Troe paa Udødelighed, at give Sjælden Plads til at bevæge sig? I Ethvert Tilfælde Beviser paa Tænksomhed og nogen mere Cultur, end mange Gravmæler frembyde. Dette er altsaa ikke fra de allerældste Tider.

2) En ditto Uren (Tab. V. Fog. 2.) i den sidst aabnede, rimeligviis ældre Jettestue; 7 Tommer høi og ligesaa bred midt paa, af smagløser Form, uden alle Zirater. Paa Midten, hvor den er udbuget temmelig skarp, findes to og to Ører lige over for hinanden med et Hul i hvert, af før benævnte Størrelse. I Randen lige op over Ørerne atter to og to Huller, men paa den ene Side bleve de udrevne ved ommeldte deri fastgjorte Steenøreflig. Denne Askekrukke er ligeledes af rødligt, brændt Leer og flad i Bunden, saa den ustøttet kan staae.

Spørger vi hvortil disse Ører og Hullerne saavel deri som i Kanten? da synes de at være gjorte i den Hensigt, at drage en Snor eller en tynd Læderrem

73

igjennem Ørehullerne rundt om Askekrukken, og derefter op til begge Sider igjennem Randhullerne, for at bære og ballancere den under Liigprocessionen paa en Green eller et Spyd; dernæst for ved samme Snorer at fastgjøre den paa den høie Parade-Pæl eller Ære-Støtten, som ved næste Korsvei var den indtil videre bestemt. Thi en Deel af de scandinaviske og vendiske Heroers Begravelses-høitideligheder bestod deri, at man, efter Ligets Forbrændelse, samlede noget af Asken og Beensmuldet i Urnen, og henbar den til Opstillingsstedet. Til Ære for den Døde maatte Urnebærerne, som ogsaa skulde befæste det hellige Kar paa Støttem, udbrede Skræk og Gysen *) ved at være forklædte i frygtelige Skikkelser, hvine, tumle og tude, for saaledes at forestille den Dødes Gjenfærd og indjage Fienderne Ærefrygt. Under en stor Mængde Tilskuers Larmen og Drikken blev Urnen staaende paa Støtten – der undertiden ogsaa var en Steen-Cippus, naturligviis ukunstlet – indtil alle Leventsmidler vare fortærede, da man først bragte den tilbage i Gravhøien **).

*) Grækernes Cumenider eller Furier fra Helvede, som antoges nærværende hos de Døende i rasende Feldtslage, skulde ligeledes gjøre disses Hedenfart frygtelig, og hævnere deres Maner.

**) Scherers Nestor. Leipz. 1774. Antons erste Linien eines Versuchs über d. alt. Slawen u. s. w. Leipz. 1788

3) En Steenøxe eller Hammer Tab. VI. Fig. 1.); her af det Slags, som er sjældnere, nemlig tveegget med krumhjørnet Skjær (snaghyrnbar). Den er ikke af Flint, men af Gneus-Steenarten. Det er den, som, ifølge Foregaaende, var fastgjort med den ene Flig i Randen af Urnen No. 2, for ligesom at beskytte Heltens Aske. Forreste Skjær eller Eg har mestendeels 3 Tommer i Rundingen, bagest $2\frac{1}{4}$ Tomme, Imellem Sjørene er Øxehovedet indskaaret saaledes, at det holder foran det næsten i Midten rundt dreiede store Skafthul, en Kvadrat af 2 Tommer i Gjennemsnit, men bag det kun $1\frac{1}{2}$ Hele Hammerens eller Øxehovedets Længde er omtrent 5 Tommer. I Pontoppidans Atlas, første Deel, Tab. 10. (den fjerde Figur) og Tab. 11. (den fjerde og femte Figur), finder man afbildet Vaaben af samme Art, med den Forskjel paa de sidste, at Skjæret ikke er tilbagegaaende eller rundet, men rettet lige, og at de ikke ere tveeggede, men det bageste Slag kjølledannet.

ASt nærværende Steenøxe har været Heltens Stridsøxe, synes rimeligt, da den er af en ganske anden Dannelse, end Flint-Mytherne, og besidder

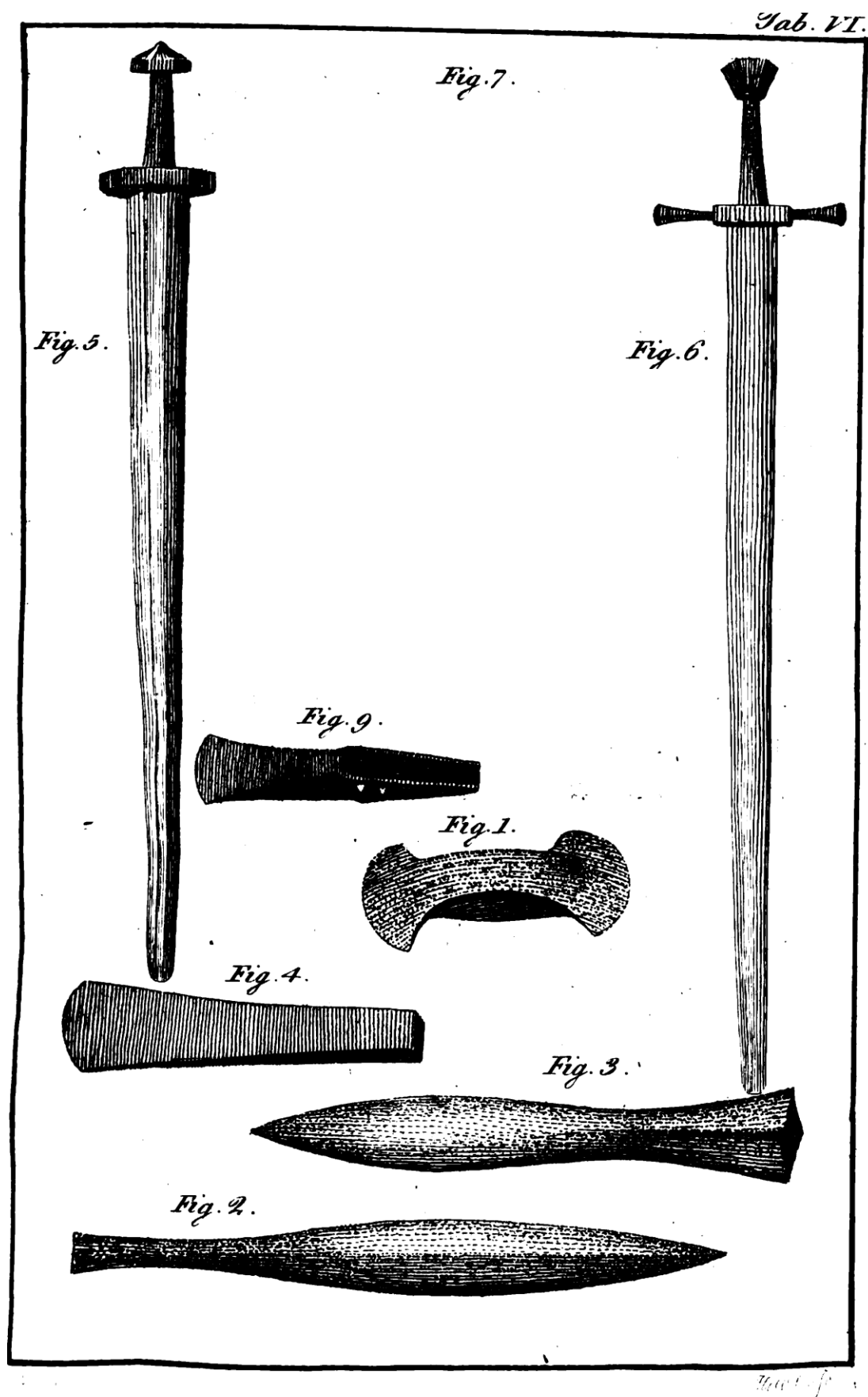
S. 182. Gebhardi Geschichte der Wenden, in alg. Welthistorie. 51. Th. S. 254.

alle de Egenskaber, der i en kraftfuld Haand gjorde den til et frygteligt Vaaben, Eieren saa kjært, at han ei vilde skilles ved det i Graven.

At den har været med paa Baalet, efter den hos de hedenske Nordboere almindelig Skik at kaste de Dødes Vaaben i Luerne, er kjendeligt deraf, at Polituren og den yderste Skal er næsten overalt sprungen af i Heden, undtagen paa en Aare, af en stærkere Materie, som er ganske glat.

At Jettestuerne, som aldeles savnede Vaaben af Jern og andet Metal – hvad Odin lærte Jotunerne at kjende og bruge – ere byggede i Forodinske- eller Thorsalderen, synes og af denne Omstændighed at være klart; de maae altsaa være henved 2000 Aar gamle. Men som her, saa svæver Glemselens Aand over utallige Menneskers Grave, som engang troede sig store og mægtige. Mindesmærkerne, der syntes at trodse Tidens Magt, ere forstyrrede, eller for os omskiftede til underlige uopløselige Gaader. Hvo eiste disse mægtige Stene? Havd hed den vældige Kæmpe paa hvis Aske den i Tordenskyen agende Thors frygtelige Mjølner laae? – ”Hvor,” spørger Ossian, ”ere vore Fædres Stammehøvdinger? hvor Oldtidens Fyrster med de mægtige Ravne? – Valpladsene – hvor Slagene stode – tie; neppe ere deres modbegroede Grave tilovers. Ogsaa vi skulle

engang vorde glemte.

Detter huus skal synke; vore Sønner skulle ikke see dets Ruiner i Græsset, ikke udspørges hos Oldingerne: Hvor stode vore Forfædres Mure?” –

4) Et Par Flintesteens-Knive, begge udmærkede i sit Slags og aldeles ubeskadigede.

a. Tab. VI. Fig. 2. Den er overordentlig stor og før, $\frac{1}{2}$ Alen lang, omtrent $1\frac{1}{2}$ Tommer bred midt paa, flad paa den ene Side af Bladet, med den Forhøining eller Ryg paa den anden, hvilken stedse bliver finere ud ad Spidsen op til begge Siderne; Tveegget, glat tilhugget paa hele Bladet. – Hvad der almindeligviis siges om denne Art Offerknive, at de ere hakkede eller saugformige i Eggene, finder kun i ringe Grad Sted ved denne, som er særdeles fiinhugget, jævn og skarp. Det er den, som blev funden isoleret i den mellemste Afsætning, udi den saakaldte hegnede Gang til det største og ældste Gravkammer, imellem de fem Hoveder og den store Dynge Been. (Heri Afhandlingen Side 68.)

b. En Ditto med et Haandfang af anden Dannelse, Tab. VI. Fig. 3. Et overordentligen skjønt og sjældent Stykke! Fig. 3. Det hele er $1\frac{1}{2}$ Qvarteer langt, $2\frac{1}{4}$ Tomme bredt i den nederste føre Ende. Bladet ovenfor det flade Haandfang er som forrige tveegget, mestendeels ligesaalangt og af samme Dannelse; saa

77

tyndhugget ud ad Spidsen, at Lyset skinner igjennem, naar det holdes imod samme. Paa Haandfangets begge Sider, og dets, midt paa efter Længden, temmelig forhøiede Ryd, findes behændigen udhuggede Fordybninger, der løbe lidet op paa Tveeggene, og mulig ere anbragte for at en Bevikling destobedre kunde hæfte og gjøre det beqvemt til at føre i Haanden. Dette mærkværdige Exemplar er funden mellem mindre Steenknive og Been i det lange Gravkammer (beskreven her i Afhandl. S. 63 og 64) til den nordlige Jettestue, hvor den firgurete (her S. 71) Urne stod, d. e. i den efter Formodning sidst opførte Liigstue, og afgiver Vidnesbyrd, saavel om de der begravne Høvdingers Fornemhed, som om fortrinligere og sildigere Kunstflid.

I Henseende til dette Slags og andre i Antiquitetssamlinger opbevarede cerauniske Stene, giver jeg mig den Frihed at yttre Følgende:

Ihvorvel maaskee Major først, og efter ham D. Sperling, Stobæus, Sjøborg, men især vor Abrahamson og S. Thorlacius, sidste indtil tryllende Sandsynlighed *), have godtgjort, at den synderligen mythiske Flint, overalt i Hendenolds Grave, er intet andet end symbolske Regn paa For-

*) Skandinavisk Musæum. 1802 2. B. 2. H. o. fr.

78

tidsmenneskenes Religiositet, og magiske Amuletter, hvorved de i Livet troede sig betryggede for Torden og anden Ødelæggelse, men i Døden for Trolde og ubændige Jettekæmpers Indflydelse, ikraft af den gamle Aukathors Vaaben, hvormed de saaledes forsynede sig; og ihvorvel den sindige Hypothese, at hiin Tordenguds Magt til at knude, gjennebore, spalte eller flække, formedelst Tordenen, meget skjønt, ved Hjælp af Nutidens Crudition, er lagt i Gravens Hammere, Knive, Spydblade og Kiler, kunde det dog synes at disse Myther og Begreber ere for høie til at have fundet Sted hos hine vilde Barbarer, som man i det ringeste maa antage Jotunerne, før Asers og Vaners Ankomst, at have været. Og til hiint Folkefærds Grave høre vistnok de nyligen beskrevne, med de deri fundne almindelige Stene.

Men lad det saa være, at hvad man kalder Tordenkiler og Lynstene ere Sindbilleder paa den Haandfuld Lynstraaler, Grælernes (Vanernes) Kupiter – til hvem Jotunernes Aukathor synes at svare – har, paa nogle Gemmer og andre Afbildninger, ihænde; og det saaledes kan antages som symbolske Amuletter, medgivne i Gravene, dels for at beskytte den Dødes Aske og Been for onde Aander, dels for at

holde ham selv rolig i Graven, ligesom man endnu her paa Møen lægger en Sax i Kors paa Dødningens

79

Bryst, for at han ikke skal gaae igjen; - saa hinde dette dog slet ikke, at jo deslige Symboler af anden Form, tillige kunne have anden Betydning. – Som Kongernes Sværd paa deres Liigkister i Kjelderne under Roeskilde Domkirke; - som en Rytter-Oberstes Kyrads, besporede Støvler, Sadel og Feldtegn, der forud gik tik Gravs med hans Liig, hvortil jeg i min Barndom selv har været Øienvidne, Alt til udmærket Tegn paa Ædelbyrd og Krigerstand – saa uidentvivel og Øxerne, Kilerne, Dolkende, Spydblade i Hedenolds Greve, endskjønt kun af Steen og Flint, da man endnu ikke kjendte Metallet.

Men i Hensyn paa de cerauniske Stene, der have en bestemt Dannelses af Knive eller tveeggede Stiksauge, er jeg, ved en af Mærkværdighederne i Røddinge-Begravelser, falden paa en Forestilling, som jeg underkaster vore lærde Antiquarers Bedømmelse, og som jeg ønskede bekræftet eller aldeles forkastet, ved omhyggeligste Undersøgelser af flere, endnu ubrækkede, Oldtids Begravelser af samme Slags, og ved nøiagtigste Sammeligning imellem Beliggenheden af Steenknivene med deres Omgivelser i saadanne herefter aabnede, med de Omstændigheder, under hvilke Litr. a og b ere fundne i Røddinge-Høien.

80

Saa vel afgangne Kammerherre Calmette, i Samtale om disse Oldsager, som hans endnu levende Huushovmester Berg, der paa hans Ordre optegnede det Mærkeligste, forsikkrede – hvad før er anmeldt – at der i ingen af Begravelsernes Afdelinger fandtes Bryst- eller Ribbeen imellem de øvrige hele Been, men ikkun knuste og forbrændte Stykker deraf; ikke engang i den anden hegnede Gravgang anden Afdeling (her i Afhandel. S. 67), hvor hele Skeletter, disse Been undtagne, og de løse Hoveder tilligemed den store Kniv (Tab. VI. Fig.2.) vare henlagte. Om altsaa denne Gjerningssag ikke kan bevise, hvad nogle Nyere ganske nægte, at man paa Heltenes Begravelsesdag, der var en gudstjenstlig Fest, slagtede, naar Liget var lagt paa Baalet (Koster), og offrede Enken, tilligemed Slaver, Piger, Heste og alle de Dyr, der havde tilhørt den Døde *)? og om ikke den store sammenstemplede Dyng af Beensmuld ved Siden af den store Kniv, hr været en blandet Levning af alt dette? Fremdeles, da der alletider ved Stabler af Been i Høiene findes større eller mindre Steenknive, baade saugformige og skarpeeggede **); men sjældent, undtagen dybere under dem i Jorden, Amulet-

*) Gabhardi allgemeine Geschichte der Wenden und Slawen, I allg. Welthistorie, 81. Theil, S. 254.

**) Jævnfør Antiquariske Annaler, S. 190 – 191, Nota o, r, t.

81

ter af Tordenkiler og Øxer, hvad kun faa Anmældere lægge Mærke til – om man da ikke med disse Knive og Stiksauge har, saa godt som muligt – thi hvad skulde man gjøre, da man ikke havde Jern? – udskaaet og gennemfilet Brystet med Benene derom, at det og Hjertet, Tapperhedens formodentlige Sæde – kunde fortrinligviis offres i de hellige Luer?

Det øvrige Legem er, efter Anskuelsen paa dette Sted at dømme, ikke heller ganske bleven lagt i Aske, men ikkun saa meget deraf, som Ilden har kunnet naae. Derfor fandtes i begge Hovedgravkammerne her, baade stærk forbrændte, ikkens svedne, og i første aldeles af Ild urørte Been, men af Bryst- og Sidebeen lidet eller intet. Derfor kun lidt Aske og saare fiint forbrændt Beenkul øverst i begge Urnerne, men gult Sand derunder. Saa der det ogsaa ud til at ikkun de to fornemste Herrer i dette dobbelte Gravkammer ere vederfarede den Ære at faae Askekrukke. Thi i ethvert var kun en Enkelt saadan, endskjøndt Legemernes Levninger omkring Urnen eller Ildens Bane i Hovedbegravelserne,

saavelsom i de bedækkede lange Gravkamre, tilkjendegav mangfoldige Liigs, deels Forbrændelse, deels a Henlægning til Hvile.

Hvad den skjønne Steenkniv (Tab. VI. Fig. 3.) angaaer, som befandtes i den yngre Forstbrodergravs

82

Sodelængde, da kan det være et virkeligt Stridsvaaben, eller det er brugt, ligesom forrige, til Slagtning og Offring *).

Men man kan ogsaa forestille sig Sagen, med Hensyn til en noget sildigere Begravelse, saaledes ved fiendtligt Overfald af Naboe-Høvdinger har Herren i Districtet tilligemed hans Kæmper, ifølge Ærens Fortrin og Love, maatte stride i den forreste Skare. Det er ikke at undre over, om hele Klynger af deslige Stridsmænd ere blevne i et eneste Mandfald. Den efterlevende Ærefrygt og Taknemmelighed hos de Frelste har strax efter Fiendens Forjagelse høitideligen jordet de Faldne. Men ved at see sine Brødre henbæres i Liigstuen og saaledes gaae til Godheim, Gudernes Bolig, har flere Berserker besluttet at følge paa Stedet deres modige Venner, og give saavel Odin som Efterslægten et Eksempel paa uforfærdet Tapperhed. Til den Ende have de bedet den ved Liigbegængelsen nærværende Offerpræst (Blotgothonen) gjennembore sig med det høitidelige Spydblade, ligesom Odin selv, for ei at døe den Heltene uværdige Straadød, log sig, efter Snorro **), fare med

*) Man har fundet baade her paa Møen (Sandvig S. 80) og paa Samsøe (Nuerup, Antiqv. Annal. S. 213) mange aldeles lignende, men af Metal. Disse ere da ikke Thors-Amuletter.

**) Ynglinga-Saga, Cap. X. S. 14. Schönings Udgave.

83

Geirsoddi, d. e. Spidsen af et Spyd, og saaledes tilegnede sig alle i Kamp faldne Helters Sjæle.

5) Nogle forskjellige Stykker Rav, saa store som smaa Nødder og Erter, samt en temmelig tyk Ring af samme Materie. Dette laae i den ældste Grotte paa den flade Steen, tæt omkring Urnen; - sdiste som et Hæderspyd foran samme. Saameget man søgte efter denne Rind, for at indsende den til Musæum med det øvrige, var den ei at finde. Den havde et fiint igjennemstukket Hul i den ene Side. Denne Omstændighed befæster, hvad man desuden veed af Bjørners, Sjøborgs og andre Oldgrandskeres Commentairer *), at Ringe i den høieste Oldtid ei alene brugtes som noget Helligst at sværge ved, men og blev baane paa Brystet, som Prætensioner nu; rimeligviis, hvis de vare for smaae til at naae om Armene, da i en Lidse, hvortil ommeldte Hul er anbragt. Kanske de rundagtige Smaastykker af samme Art have været Ravperler til Halssmykke eller deslige for et Fruentimmer. Anmærkningsværdigt synes det: at bemeldte rundbladne Stykker vare af forskjelligt Stof. De første havde

*) Suhms Hist. af Danm., 1ste Deel S. 810, 3die Deel S. 648.

84

- Glands og Glathed undtagen – alle den virkelige Bernsteens Kjendemerker, men henfaldt ved Klemning imellem Fingrene i et vellugtende guult Pulver. De mindre Stykker vare stærkere, mørke og glindsende, i Brudet som Harpix, overtrukne med en hvidgraa Skorpe. Ved Antændelse i Lyset – hvilket jeg selv prøvede – brændte de i en blaalig død Lue, og gave en giftig, stinkende Oos, hvilket ei var Tilfældet med de forrige. Dersom Ringen ikke havde ligget derved, kunde man tænke, at disse Smaastykker Bernsteen vare Levninger af en høitidelig Oplysning omkring Urnen; eftersom de ældste Beboere ved det baltiske Hav, hvor er Phoenicer, Østgorher og Andre kom som Handelsmænd, ikke kjendende i Begyndelsen dette Naturprodukts Kostbarhed og Anvendelighed til Smykker, brugte

hvad de fandt deraf til Lysning i deres Hytter. Muligt og, at man har brugt det ved Begravelsen til Røgelse.

Det er interessant at bemærke, af slige tilsyneladende Ubetydeligheder, hvorledes Menneskeheden i umindeligt Old er gaaet over fra Tingnes Ikkebrug til Brug, fra Raahed til Raffinering, fra de første Elæmenters dyriske Ihændehaven til Kunstflid; samt hvorledes Tid og Mode stedse har blandet sig med i Spillet.

85

Af de øvrige paa Møen fundne Oldsager, som af Hr. Kammerherre de la Calmette ere indsendte til Musæum, ere følgende de mærkeligste:

1) En liden Leer-Urne (Tab. V. Fig. 3:9, flad i bunden og forsynet med en liden Hank. 2 Tommer i Aabningen, 4 i Bugningen, og næsten 4 Tommer høi. Heri var, imellem Aske og Smaabeen, et afbrudt Stykke af en spids, fiin, hærdet Kobberkniv, et Par tommer lang og en halv Tomme bred.

2) En noget større Urne (Tab. V. Fig. 4.) end forrige, af ret smuk Form, med Zirater og Hank midt paa, 4 Tommer høi, omtrent det samme i Aabningen og lidet mere midt paa. Heri en ligeledes stærk hærdet heel Kobberkniv, ligesom Bladet paa en Ragekniv, aldeles af det Slags, som Pontoppidan, A. Atlas 1ste Deel Tab. X. Fig. 5., udviser, de Zirater undtagne, som paa denne ere udpunkterede.

I Kammerherre Calmettes Antegnelser staaer paa Fransk: "Funden i en Urne, fyldt med Aske og Stykker af Been, som var udi i en simpel Begravelse i et Skriin (d. e. en Kiste af store Stene) paa Landsbyen Ebbelnæs's Mark"

3) En En Leer-Urne Tab. V. Fig. 5.), 5 Tommer høi og næsat den samme i Bugningen, af Form omtrent som en Flaske, hvori Asken var særdeles fiint brændt. Det er et meget sjældent, maaskee intetsteds

86

heelt forkommende Stykke. Der findes ikke anført i hvilken Begravelse der er funden. Disse trede sidst anførte Urner ere af sort brændt Leer.

4) En meget skjøn Steen-Kile af Flint (Tab. VI. Fig. 4.), 7 Tommer lang, 1 $\frac{3}{4}$ Tomme bred i Eggen og 1 Timme i den tykke Ende, som med en Mængde mindre er fundet i Røddinge Begravelse.

Fra senere Tider ere følgende de mærkeligste Stykker af de her fra Landet til Musæum indsendte Oldsager:

1) Et Jernsværd (Tab. VI. Fig. 5.), fra den hedenske Tidsalder, tyndslaaet, slet Arbeid, saa blødt at det lader sig bøie og beholder Bugten, men haardt i Eggen. Fæstet er saa kort, at en Haand netop kan trænges mellem Pladerne. Træet er borttraadnet. Hele længden er 2 Fod.

) Et Ditto (Tab. VI. Fig. 6.), fra en senere Tid, Klingen 2 Fod 7 Tommer, Fæstet 8 Tommer *).

3) En Jernhjelm (Tab. II. Fig. 7.), hvori Øxeslagene ere kjendelige.

*) Hvo der maatte have Lyst at læse udførligere om de gamle Skandinavers, især de Danskes, Sværde, saavel af Steen, som Kobber og Jern, vil finde sig tilfredsstillet hos Rorhe: de gladiis veter. imprimis Danor. Havnæ 1752. pag. 7-15-23-41-82-92.

87

4) En Jern-Stormhat (Tab. VI. Fig. 8.), omtrent af Form som en gamelsdags rundpullet, udslaaet Filtehat. Skuggens Tværmaal er 12 og 14 Tommer, hele Høiden 11 Tommer og Pullens indvendige Peripheri mellem 22 og 23 Tommer. Man maatte gyse ved Tanken paa de Karles stærke Hoveder. Disse 4 sidste Nummere ere ved Liselunds første Oprydning fundne af Arbeiderne.

5) Et Krigsredskab af Kobber, Paalstav kaldet (Tab. VI. Fig. 9.), af hvilke lignende ofte ere fundne i celtiske Lande, kiledannet, 5 Tommer langt, men afrundet, meget skarp Eg, 1 $\frac{1}{4}$ Linie bred, og

indskaarne Sider indtil Længdens Middelpunkt. Derfra er det efter Fladen udhulet paa begge Sider, som for at indfattes i et Spær. Tvende trekantede Dupper, i Midten paa hver Side, ere enten Zirater eller til Befæstelse. Det synes at have havt en Landses Bestemmelse. De to næstsidste Afbildninger i Pontoppidans Atlas, 1ste Deel, Tab. II., ere af samme Slags.

Dersom jeg ikke forlænge siden har kjedet Læseren ved at staae i disse tusindaarige Grave, og med ligesaa underlig-veemodige, som høitidelige Følelser, anskue saavel Ruinerne, som hvad der heelt og holdent er tilbage fra hine Dages berømte Heltes Storhed og Kraft, - saa udbeder jeg mig endnu tillæ-

88

delse til nogle faae Anmærkninger, fornemmelig i Anledning af Strukturen i Røddinge-Gravminderne og sammes Forskjellighed.

1) Jeg læser i vor lærde Hr. Professor Thorlacius's **Bemærkninger over de endnu i Danmark værende Høie og Steenkredse fra Hedenold ***), at Hr. Skolelærer og Kirkesanger Hough i Skullelev antager de smalle og lange Steensætninger, som udgaae fra Høiens indre Hovedbegravelse – mod Østen eller Sonden – og som bestaae at to Rader indad flade Stene, imellem hvilke et Mellemrum af 1 til 2 Alen – samt ofte af ligedanne Dækstene – for at være indhegnede Stræder, eller Tilgange til Høiens indre Bygning eller Gravmindet selv; - og at Hough saavel som Andre kalde dem saaledes. Jeg finder S. 255, at Hr. Professoren saare rigtigt anseer det paafaldende, naar der just i en saadan fredet Gang til det ældste jægerspriske Gravvæe fandtes – et Beenrad. Han anmærker og, at slige Gange som oftest ere fyldte med Jord, tilsluttede ved den yderste Ende, enten med en opretstaaende flad Steen, ligesom de ved Siderne, eller med smaae Stene og Gruus. –

*) Den tyske Oversættelse ved Hr. Prof. Sander, S. 242 o. fr., 259 o. fr. (Kopenhagen 1812.)

89

Hr. Professorens consequente Forundring over Liget deri, og det, at saavel e af ham ommeldte, som mine Røddinge Steensætningers Mellemrum ere, lige ud til Marken, med omhyggelig Flid tilstemplede, som og deres lave Høide af 1 rill $\frac{1}{2}$ Al., synes allerede at vidne mod Benævnelsen: hegnet Stræde, fredet Vei, hvad de ingenlunde, efter min Formening, ere. – Røddinge-Høiens tvende parallelløbende, ved et Skillerum afsondrede, 12 Alen lange, hver ned tre indvendige Afdelinger forsynede Steensætninger, vare og alle opfyldte med Menneskebeen, knusede og hele, med Dkeletter, sønderbrudne smaae Steenknive, nogle Urneskaar og Jord, samt Steen derimellem; ligesom i en af Afdelingerne lukket indenfra, i Karmen, med en tætsluttende Qvadratsteen, som det var umuligt udenfra at faae aabnet, formedelst Stemplingen inden bag. – Hvorledes skulde der da være en Tilgang til Begravelses-Grotterne? hvorledes passede Navnet: en hegnet Vei? Jeg staaer i den Formening, at de colossale tvende Gravstuer ere Sanctuarier, hvor Heroernes eller Stamhøvdingernes Aske hviler, og at de lange Steensætninger, som udgaae derfra ere Forgaarde, som Efterslægten, Tid efter anden, ydmygeligen haver ladet sig jorde i, hvilket deres Karme-Afdelinger synes at bevidne. Med mindre de, ifølge Foregaaende,

90

ere at ansee som Forstuer, byggede tilligemed Hovedbegravelsen, i hvilke de faldne Drotters, i et Slag tillige faldne, Drabanter paa en mindre høitidelig Maade ere henlagte, for enten som Skildvagt at beskytte den indre Helligdom, eller som Følge at gjøre Toget til Godheim (Valhal) desto mere glimrende. – Nu ere rigtignok deslige Steensætninger, at sige naar de først med utrolig Møie ere blevne rensede, hegnede Stræder, eller en Vei, hvorigjennem man krumbøiet kan krybe ind i

Liigstuerne; men i Oldtiden sikkert ikke. Man var alt for omhyggelig for, ved en Bedækning af store Hvelvingsstene og en stop derover dynget Jordhøi, at sætte Gravene i Sikkerhed for al mulig Adgang. 2) At der i den ene af Røddingehøiens Sidebegravelser blev fundet umiskjendelige Levninger af et qvindeligt Legemer, giver enten tilkjende, at en Skjoldmøe er falden imellem de Slagne, eller det bestyrkes, hvad allerede er noksom beviist, at gifte Folk ere begravne sammen i een Gravhøj, eller endelig, at Sagnet om de Tiders qvindelige Troskab – hvor romantisk det synes – ikke er saa ugrundet, nemlig at den inderlig Elskende hellere, end at overleve den Elskede, styrtede sig i det brændende Liigbaal. Hun kan ogsaa forud have været offret med fri Villie sin afdøde Ven, under Jordefærdet, hvortil maaskee den ud-

91

mærker store derved liggende Steenkniv er bleven brugt.

”Jeg vil døe med Dig, sagde Signe til Hagbarth, ifald den grumme Døs skjuler Dig i Høien *).”

3) Det er heel forunderligt, men, saavidt jeg veed, ikke endnu oplyst, hvoraf det kommer sig, at der saavel i disse Røddinge-Gravkamre, som i adskillige andre af nogen betydelig Størrelse, F.eks. i Sjælland **) er funden, just i det øverste Fyld, en overordentlig Mængde Skaar af knuste Askepotter imellem utallige Smaastumper af smaae Steenknive og Beebsmuld, førend man har naaet ned til de hele kjendeligen forbrændte Been, de hele Urner, med Decorationer og Stridsvaaben, lige indtil den broelagte Bane, ijævne det ydre Jordmons Overflade? Jeg forstiller mig Sagen saaledes: Saa store Hauger som Røddingehaug ere vel neppe opførte uden efter betydeligt Slag, i hvilket Anfereren med hans Mænd i Mængde ere faldne. Thi man har ellers Exempler nok paa, et enkelt Mands enkelte Urne er, uden nogen Steenhvelving, hensat ganske

*) F. Sneedorffs samlede Skrifter, 4 D, D. 406, Saxo S. 185.

**) Antiqvariske Annaler S. 191 r., 192 a. o. fl. St.

92

grundt under Jordens Overflade, ikkun en Flise derover. Mange Bønder have her opløiet slige isoleerte Askekrukker *) paa jævne Jordstrøg, uden at nogen Høi eller Samling af flere deslige Kar ere opdagede i Nærheden. Deraf følger at Haugerne med de mange Skaar neppe ere at ansee som almindelige, fælles Begravelsespladse eller Kirkegaarde, men som Familiers og Helters Mausoleer. For at opføre et saadant søgte man et helligt Sted, hvor enten samme slægts Urforfædre med deres Tilhørende fra umindelige Tider havde været gravlagte, eller hvor andre berømte Kæmper, hvis Navn og Folkefærd var uddøet, allerede for længst havdse givet Pladsen Udmærkelse. Efterat have saa omtrent beregnet Maal og Areal stort nok for Gravbygningerne baade til de Faldne og deres Efterlevende (thi i Røddinge- Jettestuer ere der paafladende Tegn til at mange Tider ere rundene imellem den raaere søndre og den mere polerede nordre,). sløifede man den gamle forfaldne Haug, gjorde Pladsen ryddelig, og førte de derværende gamle Urner, Skaar, Beenlevninger, Thorsamuletter og Vaabenbilleder tilside nærmest omkring den bestemte ny Begravelsesplads. Et Underlag af reent Marksand har fornyet den. Udi samme broe-

*) Jævnfør Prof. B. Thorlacius Bemerkungen ec. S. 260.

93

lagde man nu en Arne eller Bane af omhyggeligen valgte Strandflintestene; thi Steen vare dem, i enhver Henseende, guddommelige. Saasnart da Ceremonierne ved Begravelseshøitiden var forbi, synes det, at man først omhyggeligen har kastet de gamle ærværdige Levninger fra en høiere Tidsalder ind paa den udslukte Gravilds Bane, og hermed først dækket den ny Urne, samt de overblevne Been. Hiin Blanding maatte saaledes naturligviis blive det nuværende øverste Fyld. Naar derefter de

mægtige Steenpillere vare reiste, er den øvrige forhaanden værende Markjord paaført og sammenstemplet; saa de uhyre Dækstene, derefter Sidekamrene ligesaadan, endelig Haugen oprundet og dækket med Græstørv.

4) Jeg har været fri, her foran, at inddele Røddinge-Gravminderne i Kuml og Haug, henførende Kong Röthes til første Slags, under Navn af Kæmpeseng, men den underjordiske dobbelte Begravelse til sidste Slags, under Benævnelse Kæmpestuer. Ikke fordi jeg enten vil stride med Nogen om det rigtigste, eller nægte, at der jo gives mange andre Begravelsesformer, og i den gamle islandske Litteratur flere Navne paa disse, end de to anførte. De hedde f.Ex, Hrær, Hrejr (Røiser), Rør, Urd, Ur, Døs (Dysse). Men jeg inddeler de tiloversværende Hedenolds Gravminder saaledes,

94

deels fordi jeg paa min Vei, i mange danske Provindser og saare forskjellige Egne, ikke har fundet noget, som jo (med Anmærkning af ubetydelig Afvigelse) kunde henføres til et ene eller det andet Slags; deels fordi jeg ønskede, at den kongelige Commission for Oldsagers Fredning vilde paalægge Enhver, som vil give Indberetning herefter, at opgive bestem om den fundne Grav er over Jorden, eller skjult i en Høi? om det er en Steenkiste eller en Steenkjelder? om Maalet er, som altid i Steenkisterne eller Kæmpesengene, kun omtrent som Maalet af vore nu brugelige Fyr-Liigkister til voxne Personer, et simpelt Parallelogram, eller en konstigere geometrisk Figur, et Rum i Grundtegningen af betydelig Størrelse, som bestemt viser Fleres Begravelse paa et og samme Sted, Thi af de indgivne Beretninger ere der kun faa, hvor jo det ene Slags er sammenblandet med det andet. Og en vigtig Sag var det dog at komme efter med Vished: hvilket Slags der er ældst; enten fra Landenes vilde Indbyggere, de ældre Jotuners og deres Naturgas Aukathors Tid, eller fra Asenes Thors og Odins Dage. Tør jeg vove at pastaae, at Haugerne ere fra de ældste, Kumlerne fra de sidst benævnte Tider? I hiin har jeg aldrig hørt tale om at Metal er funden i det mindste udi Røddinge-Høien ikke et Spor deraf.

95

I disse har jeg selv, ved at sprænge tit Steengjerder, fundet baade Jern- og Malmstumper. Derfor troer jeg at de, med aabne, steenbekrandsede, i Dagen liggende Steenkister eller Kæmpesenge, ere odinske Indretninger, Kæmpestuerne derimod ægte jotunske, især naar slet intet Metal deri findes, hvad Odin dog lærte vore Fædre at kjende og af bruge. Dersom det er beviist, at Boeshøi i Jylland, som Grev Niels Friis lod bryde 1710, er, ifølge Suhm, fra Aaret 340, saa ere sikkert Røddingegrotterne flere hundrede Aar ældre, ifølge de forefundne og beskrevne Omstændigheder. Dog vi naae vel med al Flid ei saa langt, at vi kunne komme til uomstødelig Vished; men, med ædel Aand og Sands for det Simple og Mægtige i hine høie Tider, kunne vi bevare, hvad der er tilbage, overladende os til store Tanker om vore Fædres Kraft, og om muligt hente den tilbage. Ikkun da have vi sand Agtelse for os selv, naar vi agte, hvad Fædrene holdte i Ære, og søge at redde fra Undergang; hvad den Alt fortærende Tids Tand har levnet os.

96

§. 2.

Om Grønsalen eller Jægersbjerget paa Møen, et Gravminde fra Hedenold over Jetten Grøn og Jetinden Phane, med en Fortælling om andre Hedenolds-Høie i Nærheden, og en historisk Fremstilling af hine tvende mærkelige Personer, forsaavidt den, af gamle, endnu forhaanden værende Sagn, kan udledes.

Vertilget die Hügel, die unsre Geheine decken, zerstöret die Denkmåler únd Liebe in den Herzen unsere Verehrer! –

Den Kongelige Commision i Kjøbenhavn for Oldsagers Samling, Opbevaring og Undersøgekse, har, i den givne Veiledning for dem, som ville medvirke til Øiemedet, henvendt Opmærksomheden: 1) ”paa saadanne Gravhøie, som med een og flere Rader Stene ere omfatte, eller som udmærke sig ved større Stene, eller som ere særdeles aflange.” Det har 2) tillige behaget Commissionen, under den 12te Opgave, at forlange Efterretning om: Hvilke Traditioner om mærkelige Personer, Begivenheder m. m. der endnu kunde være bekendte, især naar de vedkomme de i Opgaverne nævnte Oldsager.

97

Denne bestemte Opfordring til Sagns Forening med antiqvariske Gjenstande og Kjendsgjerninger, og Møens Lands Rigdom paa, hidindtil ikkun lidet bekendte, Oldtids Monumenter og Sagn, give mig Frimodighed til at fremlægge igjen en Beskrivelse over et andet, fra hiint ved Røddinge aldeles forskjelligt, men saare mærkeligt Gravminde. Efter min Formening fortjener det at bevares, idetringeste efter Ideen og i Billedet, førend Bondens Industrie og en udvidet Agerdyrknings Fornødenhed ganske udsletter dets Tilværelses Spor. Da det tilmed ikke findes i de Suhmske *), Nyerupske **), Thorlaciuske ***) eller andre Fortegnelser over Begravelserne fra den hedenske Fortid, hvilke Fortegnelser og Beskrivelser, i Forening med de antiqvariske Annaler, vistnok skulle vorde de bedste Veiledninger for Dem, som i Eftertiden ville granske over dette Slags nordiske Oldsager; saa maa det staae i denne min Møens Beskrivelse.

Dersom jeg tillige ved dette sjeldne Exemplar af et Gravsted fra Odins Dage, sammenlignet med

*) Suhms Historie af Danmark, Tom III, S. 27. Noten.

**) Nyrups Oversyn over Fædrenelandets Mindesmærker fra Oldtiden, i Skildringen af Tilstanden i Danmark og Norge o.s.v., 4 Bind, S. 17 o. fr.

***) Thorlacius om Hedenolds Høie og Steenkredse. I Populære Auffåge, S. 222. o, fr.

Dødninge-Hulerne i Røddinge fra Thors-Old, kunde sætte et bestemt synbart Skjelnemærke imellem de tvende forskjellige Slags Begravelser: Hauger eller Jettestuer, hvortil jeg henføre Røddinge-Høiens, og Kumler *) eller Kæmpedysser, Kæmpesenge, som jeg mener Grønsalens ere, til et af hvilke alle Oldtidens Steengrave i Skov og paa vilden Mark udentvivl kunne henføres, da maatte den saadan afgjort Skilsmisse, nøiere end hidindtil iagttaget, muligen føre til nye og andre Resultater, end de nuomstunder allerede meget almindelige.

Vilde det end videre lyjjes mig, ved nogle af de gamle Sagn, der gaae paa Møen, at udlede – i Suhms Spor – af Fabeltidens Dunkelhed en Smule Lys, hvori den første Landshøvding har, ved Overgangen fra Thors- til Odins-Alderen, kunde frem-

*) Om kuml siger vor lærde O. Sperling i hans Breve til C. D. Rhode, anførte i denne Cimbr. Holst. Antiqvitåten, Remarques ec. Hamborg 1720, S. 894. ”Tales tumuli, ubi diversæ familiæ plures contumulabantur, Kuml veteribus Danis solebant vocari.” Og vor ikke mindre lærde afg. Rektor, Justitsraad S. Thorlacius (i Prof. Thorl. Popul. Aussätze, 226. 227. Noten.), oplyser Forskjellen saaledes: Kuml vare lavere og mindre anseelige, end Hauger, dog over Jorden, hvor Ligene eller Asken blev bisat og dækket med løst sammenkastede Stene, men dog uden til belagte smukt med Græstørv. – Jævnfør Thom. Birkerod hos Nyerup l. c.: ”Disse Høie eller Banker” o.s.v.

99

staae, og hvorved Øens Topographie, samt daværende Indvaaneres fremglimte, turde jeg troe at have paataget mig et ikke ganske forkasteligt Arbeid.

Det maa være enhver Beskuer, der haver Øie og Sands for Ruinerne af en, efter mestendells totusinde Aar næsten ødelagt Forverden, og for den i samme virksomme Menneskeslægt, meget paaafaldende, i Distriktet omkring Landsbyerne Vollerup og Haarbølle (Phanefjord Sogn) endnu at finde levende Mindesmærker, som bevise at denne Egn i hiin mørke, barbariske Tidsalder, har været særdeles vigtig, saavel i religiøs som i politisk og militair Henseende. Endskjøndt Syn er, efter P. Lolles Ordsprog, det rigeste Sagn, vil dog den, der ikke kan komme paa Aastedet her, ved Fortælling om det, som endnu er tilovers, og ved et Blik paa Tab. VII., blive istand til, haaber jeg, at gjøre sig en Begreb om min Omegns Mærkværdighed og dens forrige, endnu synbare, Høitidelighed. I Baggrunden, nordost for Kirken, reiser sig paa Sletten en sjelden smuk og høi Bakke, som efter en løs Beregning (efterdi Instrumenter til nøiagtigen

100

at maale Høiden mangle) stiger 230 til 260 Fod over Østersøens Overflade. Den Kaldes:

Præstebjerget; et Navn, som den ingenlunde kan have af de christelige Præster enten før eller efter Reformationen, da ingen der nogensinde har havt sin Bopæl eller Agerland; altsaa – af de hedenske. Man siger at dette Jordbjergs Midie og Top har i gamle Dage været omkranset af to Rader store Stene, en overmaade stor Granitblok øverst i Middelpunktet, hvilket Sagn udentvivl er rigtigt, da den meget virksomme Bonde, Lars Hendriksen af Dame, i hvis Mark Bakken ligger, endnu aarligen udgraver en Mængde store, i den ene Ende spidse, Stene, meest i den midterste Runddeel. ”Ogsaa brænder der,” hedder det, ”om Nattetider paa dets Top en Ild (Haugelios, Haugliot, Høilys), og fra den indre Bageovn (som man antager i dets Fod mod Østen) skal ofte den i Bjerget boende godmodige Trolinde have udstukket paa Bageovns-Skovlen Brød til Fattige. Undertiden vil man og see underlige Gestalter i Præsteklæder paa Bjergets Top, høre Psalmetoner, og til sine Tider igjen Beeklager og frygtelige Skrig – ” m.m.

Alt sammen, ved Fortællinger lige fra Hedenold af, opbevarede Levninger af Scandinavernes

101

Gudsdyrkelse og af deres Overtroe, forplantede i nedstigende Linie lige til vor Almue. Ifølge heraf synes det rimeligt, at Præstebjerget har været et Thors Tempel og en Forsamlingsplads for Afguds-Præsterne (som ogsaa hedde Drotter *) i de allerældste Tider. Man veed at disse Drotter ei alene forestode de afgudspræstelige Forretninger, men vare tilmed gamle hærdede Krigere, bærede med Folkets og Kongernes Tillid, brugte af disse som et Slags Statsraad, som Gesandter i Krig og Fred, som Succentorer, der i Kongens Armee maatte ved hellige Sange, eller ved Skrigen, Galdren og magiske Udraab opflamme de Krigendes Mod eller og paakalde Afguden om Hjælp for deres Parti, om Seir og Hevn over det fiendtlige. Saaledes læse vi hos Ossian, at Starno, for at tilbyde Fingal sin Datter, sendte som Gesandt den graalokkede Snivan, ham der ofte sang, rundt om Lodalas Kreds **), naar Magtens Steen fornam hans Røst og Slaget vaklede paa Heltenes

*) Keisler Antiquitates selectæ Septentr. et Celtic. Hannover 1720.

**) Saadan en Lodalas Kreds med Magtens eller Forfærdelsens Steen (Symbolet paa Thors Guddom eller hans Afgudsbilled) mener jeg den med Steen indkrandsede Top af Præstebjerget, den store Granit i Midten, har været.

102

Mark *). Saaledes indbringende to Steenkredse det samme Idol **) paa Lodalas høie Bjergtop, under susende Træer. Nattens Aander stege ind i mørkrøde Strømme af Ild. Som Vandfalds Brusen løftede

sig der Oldingernes blandede Røst. De paakaldede Nattens Aander at hjælpe deres Krigsmænd i Kampen ***). Jeg finder Sagnet om Præstebjerget, og hvad der foregaaer, aldeles passende med disse ossianske Ideer.

Odin havde, som bekjendt er, forsynet sig med Troldmænd, Koglere og Sandsigere, for ved deres Hexekonster at befæste Asalæren og slaae de vilde Jetter (Jotuner) med Frygt; saaledes har denne Frygt for Trolde, underligen nok bevaret sig hos Almuen, trods den sildigere bedre Lære, henved 2000 Aar, og det ei alene omkring Præstebjerget og andremystiske Høie paa Møen, hvilke, f. Ex. Østhøiene ved

*) Harold, Ossian. Dåseldorf 1775, II. Bind, S. 88.

**) Magtens eller Forfærdelsens Steen i Schefferi Upsalia, 5. 47. Landnama, 8P., 17 Cap. Christinsaga, 2 Cap. vise at Jotunerne have tilbudet Stene, især Thorsstenen.

***)) Ossian I. c. 1 Bind, S. 193. Jævnfør Professor Finn Magnussen i Litt. Selsk. Skrifter, 1 Hefter 1813, 2 H. L99, hvoraf overalt ypperlige Oplysninger hentes, saavel herom, som om den hellige Ild, der brændte til Thors Ære ved høitidelig Leiligheder, f. Ex. I. c. S. 287. Noten

103

Stege, om Natten staae paa Ildstøtter, Askehøiene ved Landsbyen Askebye, under hvilke Trolde boe m. fl.; men hele Scandinavien rundt. Hvor man kommer, vil man endnu finde, at Enkelte (endskjøndt Kristus Læren i 900 Aar er forkyndt af mange redelige Lærere, tildeels med Lys og Aand) hænge ved hiin hedenske Overtroe, ængstelige for Spøgelser, Trolde, Varulve, underjordiske Væsener og deres brændende Opholdssteder. Dog, det er netop det Overordentlige, og selv det Usandsynlige, ja det Frygtelige i enhver Religionslære; det er det Mytiske og det blot Mystiske, der allermeest overrasker, endog den Vise, og aabner saavel Indbildningskraften, som Forstanden, et ofte behageligt Spillerum. Er det da saa sært, at den Enfoldige klamrer sig fast derved? Eller vil vel Overtro af anden Art nogentid aldeles udryddes hos Sandsemennesket? –

At det sydøstlige Møen i Oldtiden har været en særskilt Øe *), et lidet Kongerige, og nær ved Præstebjerget har havt sin Overret eller fornemste Domstol, kan sluttes af Følgende: Sydvest under Præstebjerget ligger en anden temmelig høi aflang Bakke,

*) Antiquariske Annaler, II, 2 Hefter, S. 222

104

som endnu bærer, og det alene paa Landet, det mærkværdige Navn: Løgbjerget, d. e. Logh- eller Lovens Bjerg, Thingstedet. Det Høide over Havets Overflade er vel henimod 200 Fod, dets Længde 400 Fod, og Bredden 120 Fod, hvilke sidste Maal, ligesom Høidens Dannelse og overdige Beskaffenhed, omtrent svare til de Beskrivelser, man har af andre gamle mærkelige Thingsteder paa aaben Mark, som Løgbarshøien vedd Lund i Skaane, Hyldehøi ved Hellested i Stevns Herred, et Thingbjerg ved Vordingborg, et i Aahuus Stift, et i Upland i Sverrig, o. fr. *).

Man valgte nemlig til saadanne Forsamlingspladser, siden Danehof kaldede, en jævn, langagtig, temmelig udstrakt og rummelig Bakke, omkrandsede den, ligesom alle hellige og høitidelige Steder – men i en Qval, til Forskjel paa Kumlerne, som ere i et retvinklet Parallelogram – med Stene.

Jeg har bemærket, saavel forud i Omegnen af Kallundborg, som her paa Møen og i Falster, hvad Stenenes Antal i disse ovale Domstolskredse betreffen, at det, efter Thingstedets Størrelse og Under-

*) O. Worm Monumenta etc. p. 68, 117, 121. Tostrups Afhandling om de gamle Thinge, Flensborg 1747. Danske Atlas, Tom 4, S. 407. Peringskjold Monument. Upl. p. 250.

eller Overkongernes Undersaatters Mængde i det Distrikt, hvor de findes, gaae op med Tallet 12. Jeg har seet saadanne Pladse, omringede med 12, 24, 48, 96 Stene, uidentvilt med Hensyn til den berømte af Odin indførte Tolvmands Ret; men man finder, at Antallet af disse Rettens Bisiddere og Meddoms-Mænd, saavel i store Distrikter, som i vigtige Tilfælde, blev forøgede, hvorfor og, paa store Domsale, Stenenes forøgede Antal oprindeligen er i ovenmeldte Proportioner. I Omgivningens Middelpunkt, endog i den Mindstes, vil man sædvanligen træffe paa en stor flad Steen, sænket i Jorden, eller ikkun lidet fremstaaende over samme. Paa den, Sindbilledet paa Hellighed, Retfærdighed og fast Bestemmelse, stod Kongen; hans tolv Drotter, frie Grundeiere, kjække og særdeles agtede Mænd *), ligeldes hver paa sin flade, men mindre Fodsteen, rundt omkring ham. Herfra taledes han med stærk Røst til Folket, afgjorde i Mindelighed Tvistligheder, straffede Niddingsværk, uddelede Ringe og Sværd til de Tappreste, bestemte Krig eller Fred med de paagrændsende Stammers Høvdinger, kort: han forenede, som hist paa Præstebjerget ved Religionens hellig Baand, saa her ved Retfærdighedens,

*) D. Rühs Geschichte Schwedens. I. 43.

sit Folk til eet Øiemed, Samfundets, Enighedens og det fælleds Velfærds. Ved Løgbjergets Fod stode Hørskarerne med dyb Ærefrygt, men gave som frie Mænd (siden Bønder, d. e. Herrer) enten deres Bifald tilkjende ved Vaabnens tonede Sammestød og ved Jubelraag, eller deres Mishag ved buldrende Støi, vilde Skrig og fæl Tuden *). Vil man gjøre sig et tydeligt Begreb om slige Drotstene paa Thingstedet, saa eftersee man den skønne Vignette paa Titelbladet af det Kongl. Danske genealogiske og heraldiske Selskabs Lexicon over adelige Familier, Kbhvn. 1787.

Fra min Have, ved hvis Side det møenske Løgbjerg ligger, gaaer jeg ofte derop, nydende ei alene – ligesom paa Præstebjerget nær derved – i det skønneste Naturpanoram, den meest udvidede og den mest pittoreske Udsigt rundt over hele Øen; men jeg henflytted i Tankerne tillige paa Sinai, hvor Mose, paa Leire-Høiene, hvor Skjold, men her, hvor Grøn omskabte vilde Mennesker til et Folk og indførte Legaliteten, der er det menneskelige Samfunds, Culturens og Moralitetens Stavn og Støtte. Jeg veed ikke et eneste Sted i ganske Danmark, som ved Navn i det gamle Sprog endnu bevarer Mindet om Forfædrenes Thing under aaben Himmel,

*) Saxo S. 97, 120, 134.

undtagen det her beskrevne. Og ere endog Domstenene og den hellige Kreds sprængte, eller ved vindskibelige Arme nedrullede derfra, saa ligger Grundfladen der, saa lyder Navnet Løgbjerg i Alles Mund, saa bestiges det end ikke af mangen Almuesmand, uden en vis hellig, skjøndt overtoisk, Gysen: Oldinge tale ofte om de mægtige Graastene, som der have ligget, hvoraf en sjelden Mængde varige Hegn i Omegnen ere byggede. Den Dag i dag kalder Gadehornet Bollerup og Koxebye Mænd til Stevne ved Foden af Løgbjerget. Alt dette, i Forening med hele Distriktets mangfoldige Hedenolds Mindesmærker, bærer Vidne om min Angivelses Rigtighed.

Endnu nogle af disse Monumenter!

Fra tidt benævnte Løgbjerg skuer Øiet ned over Søndresletten ad Grønsund til, og møder en Aa af betydningsfulde Høie, fra Dorup-Høien, nær ved Phandefjord Kirke, til Skallehøien ved den yderste Vollerup Gaard. Denne Strækning af ¼ Miil har i Vester og Øster omtrent tredive sammenhængende Begravelser; thi det troer jeg de fleste Høie ere. Paa en eneste Kuml nær, under Dorup-Høien, hvilken er endnu temmelig fuldstændig, idet den har sin Jetteseng med Hælderens eller Dækstenen og sin Jetteseng med Hælderens eller Dækstenen og sin hele Steenomgivning uforrykket, høre de fleste

af Høiene i denne Kjæde til Hauge-Begravelserne, d. e., efter min Formening, de jotuniske eller forodinske. I mange af dem er der sikkert Jettestuer. For at omtale de meest antiqvariske af disse Hauger, blive det fornødent at nummerere dem efter Navn.

a. Dorur eller Dorrur-Høien, som i Vesten begynder Rækken, er stor og deilig, cirkelrund, nu bevoxet med den vellugtende Hvidtorn, Hasselbusken, den blaa Viole, Lilienconvallen og glimrende Markblomster i Mængde. Enkelte spidse Stene kige frem rundt om Høiens Midte, ligesom paa Præstebjerget, og Omgivningsrundingen ved Foden, endskjøndt mange Steen mangle, er kjendelig. To Kredse have fordm udmærket den. Som første og fornemste i Rækken har den og det udmærkede Navn Thorshøien (thi Almuen udtrykker Thor ved Dorre eller Dorur *), hvilket unægteligen minder om Thorsdyrkelsen her paa Øen, ligesaavel som Thorstrup Bye i Horbeløv Sogn paa Falster, vort eget Thorstrup i Kjelbye Sogn, Thorshøiene paa Mars **) o. fl St. bevise denne gamle Afgudsdyrkelses almin-

*) I Nov. Litteraria Maris Balth. Anno 1700 Menss Nov. p. 358, og i Pontop. Atl. I. Tom. Tab. X., staaer paa en Steenkniv, af Magaister Schacht beskreven (endskjøndt den er uægte), indgravet med Runer: For Dorur Blota, d. e. til Thors Offertjeneste.

**) Schades Beskrivelse over Mors, Kbhvn. 1811, S. 92.

delige Brug før den odinske, her og overalt i Danmark.

b. Trehøiene, af hvilket Navn flere forekomme paa Øen. Disse staae omtrent lige langt fra hinanden i lige Linie, eens store, til minderig Erindring om den hedenske Treenighed eller de tre store nordiske Guder: Thor, Freir og Niord eller Hler- Udentvivl ere Jettestuer, d. e. Haugebegravelser, i dem indsluttede.

c. De tolv Røvers Høie. I senere Tider vist nok saaledeskaldede, da dunkle Reminiscentser eller ufuldstændige Sagn endnu gik om Berserkerne og deres Gjerninger. Muligen at en aller anden Underkonges tolv Drabanter, faldne i et Slag, kunne her have faaet deres Æreshøie. Flere Høie her paa Landet kaldes Røverstuerne, rimeligviis fordi gemene Skovrøvere have i Høienes ryddeliggjorte Jettestuer havt ders Tilhold, endnu langt hen i den sildigste Middelalder.

d. Skal-Høien, nærmest Bollerup, slutter denne Række af Oldtidsminder. Jeg troede entid, at denne temmeelig store Høi kunde være et Valkostr, hvor Flere, efter et stort Mandefald i Kamp, kunde være blevne begravede, og lod adskillige Gange med Spaden forsøge, om der ikke skulde findes, imellem Been, endeel Hovedskaller til Oplysning om

Navnet. Forgjæves; men Hr. Prof. Finn Magnussen har siden soleklart oplyst Etymologien, i Anledning af de ord hos Ossaian: "Kongen sad i sine Skallers Borg," og viist at disse Ord ikke betyde andet, end at han befandt sig i Drikkesalen. Her gik ved Drotgilderne Ibskaller, Muslingskaller *), at jeg ei skal antage saalige Fiendens Hjerneskaller, omkring med Øl, Mjød, eller hvad de havde. Siden brugte man Skaaler af Træ, Horn af Bøffeler og andre Dyr, undertiden kunstigen prydede med Guld. Vor Skalhøi og andre Dyr, undertiden kunstigen prydede med Guld. Vor Skalhøi er altsaa Bægernes Høi **), eller en Drikkesal, en Gilde- og Gjestereringsplads fra Oldtiden.

e. Ved Foden af den midterste Høi i denne Kjæde, som tilsammen kaldes Skjettelshøiene, er endnu en Synderlighed: et dybt Vandhul, der stedse staaer fuldt til Bredden, Sommer og Vinter, men aldrig flyder over. Almuen kalder det Blaakilde eller Blukilde. Jeg staaer i den Formodning, kanskee Indbildning, at denne Benævnelse endnu nedstammer fra den scandinaviske Oldtids Blotkilde

*) Nær ved Skalhøien i Kobbelsøen findes en overordentlig stor Musling (*Mya Pictorum maxima*, Flodmusling.

**) Prof. Finn Magnussens Forsøg ec. i *Scand. Litt. Selfk. Skrifter*, 1818, 2 H. S. 299, 310, 311, 317; Not. g. Gråters Suhm, I. S. 413, II. S. 173.

111

eller Offerkilde. Thi i et Distrikt, hvor der findes saamange Spor af forðum hellige Lokaler: Tempel, Thingsted, Hauger, Kumler, Gjesterringspladse, Kongsoder, Bautastene (som siden skulle omtales), der maatte det, synes mig, være et Under, naar en Kilde ved Siden af alt dette, med et saa mærkeligt Navn, ei skulde have været en Offerkilde. Vande, Søer, Floder, Kilder og Kjær hørte, ligesaavel som Stene, til de Naturgjenstande, som Jotunerne i Thorsalderen dyrkede. Siden, i Odonsalderen, bleve disse Vande fornødne og helligede til den Dyrkelse, der skuldebevise ham og hans Følge, F.eks. Hertha, d. e. Frigge, hans Hustru, hvorved ogsaa, for at imponere ved Frygt, Menneske-Offere til Niord eller Vandguden forefaldt *), foruden andre Slagtofferinger baade af Dyr og Mennesker **). Rndnu fornødnere vare Søer, Brønde og Kilder til de afskyelige blodige Offerfester ***), paa hvilke fangne Fiender

*) Naar Gudinden Herthas Vogn ved Leire eengang aarligen skulde, efter hendes foregivne Besøg og Omkjøren, aftoes i den hellige Søe eller Hvidsøen, hedder det hos Tacitus (*German. Cap. 40*): *Servi ministrant, qvos statim idem lacus haurit. Arcanus hinc terror sanctaqve ignorantia, qvid sit illud, qvot tantum perituri vident.*

Tjenere tjener, som med det samme trækker den samme sø. Deraf den hemmelige rædsel og hellige uvidenhed, hvad end det måtte være, at kun de ser, at de vil omkomme.

**) *Dithmarus Merseburgensis Ann. Lib. I. p. 10.*

***) *Cimbri gens diræ, supra modum, feritatis impietatisqve in Deorum sacrificiis inauditæ. Seqvebantur exercitum mulieres sacerdotes divinationis peritæ, quarum*

Cimbri-nationen var forførdelig, overmål, med uhørt vildskab og ugudelighed i gudernes ofre. Efter hæren var kvindelige præster dygtige til at spå

112

og Slaver bleve myrdede eller brændte, deels for at modtage den rædsomme Flod, deels for at rense de hellige Kar og Offerredskaber, som dertil vare brugte.

Antage vi da at benævnte Blukilde e en Blotkilde, maa vi gyse ved denne Tanke, naar vi paa Kildens Rand maale os, ved Forestillings-Evnen, et Billed af de frygtelige Optrin deromkring i hine mørke Tider, og det Menneskeblod, den har drukket.

f. Kongsbjerget, sydost for Præstebjerget, Dødningebakken og Langbjergene, alle i Grønved Skov, som paa denne Kant nu er borte. Første ligger ligeoverfor Klintens Kongsbjerg; den

canus capillus erat, - alba vestis, lutea e carbaso, supertunica fibulis anexa ahenis, incincta zonis, pedes nudæ. Captivis per castra strictis occurebant ensibus, qvos sternentes humi ad æneum protrahebant craterem viginti capacem amphorarum. Habebant et pulpitem, qvo agiler ascenso, tollentes in sublme captivum super levete jugulabant. Tum profuso in craterem sanguine, inde cum stillaret, vaticinium edebant. (Cfr. Strabo Geograph. Lib. VII. p. 451.) Alii vero, scisso ventre, intestina speculabantur, suis victoriam clamitantes. Noxios qvoqve, qvinqvenneio servatos, affixor

sudibus sacrificabant, et animantia ex hostibus capta, una cum hominibus interfecta aut aliis afficiebant poenis. Boenus Aubanus. Lib. III. de Europa, Cap. 21.

han havde gråt hår; - hvidt tøj, gult af lærred, under tunikaen fæstnet med spænder til hesten, omspændt med bælder, bare fødder. De mødte fangerne gennem lejren med deres sværd, som de spredte sig på jorden og slæbte til et messingbassin, der kunne rumme 20 gallons. De havde også en prædikestol, hvorpå de, efter at være steget smidigt, løftede fangen op på det høje sted og kvalte ham let. Så hældte de blodet i kummen, og da det dryppede, spiste de spådommen. (Jfr. Strabo Geograph. Lib. VII. S. 451.) Andre derimod med deres maver revet i stykker, spejdede deres tarme og råbte på deres sejr. De ofrede de skadelige, bevaret i det femte århundrede, ved at sætte dem på pælene, og de dyr, der blev taget fra fjenderne, blev dræbt sammen med mændene, eller de påførte andre straffe. Gode Aubanus Lib. III. af Europa, Kap. 21.

I øvrigt, især om Upsalas dybe Offerbrønd, om Thorsbrønd i Jylland m.fl., see Prof. Finn Magnussens indholdrige Forsøg ec. i Scandinav.Litt. Selsk. Skrifter, 1813, 2 H., S. 279 – 289, 290; Noten i o. fr.

113

Bugt af Østersøen, Hjlemsbugten kaldet, imellem dem begge. – I Osfians Digte omtales ofte Kongens Høi, samt Kongsbjergene, hvor Fyrsterne meest opholdt sig *). Iblandt Hedenoldsminderne skulde heller ikke et af dette Slags mangle i min classiske, idet mindste romantiske, Egn.

De saaledes bekræfte Bjerger og Høie ligge her da endnu som talende Mindesmærker om Møens sydlige Parts store Folkemængde i den forodinske Alder, hvilken maaskee har været lige saa stor som for nærværende Tid, endskjønt Phanefjord Sogn, som indslutter Mindesmærkerne, hvis Plan neppe er en halv Qvadratmiil, har en Folkemængde af henved 2000 Mennesker. Aarsagen dertil i Oldtiden har rimeligviis været, at Søndre-Møen har det balthiske Hav mod Østen, Grønsund og Falster mod Sønden, Strømmen Letten med Bogøe mod Vesten, og Høien-Møen mod Norden; hvorved en overordentlig Folkefærsel og en stor Mængde Vildt, ei alene i Distriktets daværende tykke Skove, men over Isen paa Strømme, matte frembringes. Den særdeles gode Jordbund heromkring har og været udmærket

*) Jævnfør Pros. F. Magnussen l. c. S. 812; og af Cdda i Digtet Helge Hundingsbane, sees, at Valhals Helte om Natten besøgte de elskede Høie, hvor de, før deres Hedengang, havde forlystet sig.

114

produktiv for de Rodarter, Nødder, Manna og maaskee en enkelt dyrket Kornsort hist og her, kort, for Alt, hvad det Folk behøvede til Næring; Fiske i Strande og Vande rundt omkring ei at forglemme. Man ser og af Ruinerne og Indretningerne, at Folket, endog Jotunstammen, ei har manglet aldeles Cultur; thi man kan ikke miskjende en vis Konst og Smag i det Hele. Haraf følger, at for 1800 Aar siden have disse Møenboere langt fra ikke været at regne til vilde, men til barbariske Folkefærd, som allerede begyndte at imodtaag een saavel intellectuel som moralsk Dannelses. Deres efterladte Arbejder og Bygninger vidne og om deres Virksomhed, ligesom de endnu øde Steder blot ere blevne os mærkværdige ved Deres Død, som selv i Livet have udmærket sig ved mangen gavnlig, kjæk og mindeværdig Daad, ikkun at Skrift og Historie havde kunnet bevare den. Men selv Sagas Genius vender sit vaade Øie-bort, fordi den ikke med sin Griffel er istand til at optene Noget synderligt eller Noget vis desangaaende. Fordi Drotternes snevre Boliger gaaer Dagens Vandringsmand tankeløs og kold, thi Gelmselens mørke Aand svæver over Høiene. Veiret gaaer i mange Aarhundreder derover, og den jordgjerrige Plov fortærer dem. Med dybe Følelser, der grændse til Andagt, skuer derimod Sagas Fostre paa

Tab ?

115

sine Hedenolds-Fædres synkende Eftermæler, under den Mennesket ydmygende, til Veemod stemmende, Betragtning: Hvordan dog saa Meget, som med usigelig Møie var reist, var blevet stort, som med usigelig Møie var reist, var blevet stort, og efter Tidernes Aand prægtigt, nu er faldet, reiser sig ikke mere, og taler til os ud af Ødelæggelsen.

Matte det lykkedes mig at redde fra denne Ødelæggelse det prægtige Minde af hiint Old, og at udlede fra Nattens og Glemselens Skygge en Drot, hvis Navn min Almue endnu ærer, hvis Bedrifter den n taknemmelig, som det synes, og ærbødighedsfuld fortæller.

Grønsalen,
Jettens= eller Jægers-Bjerget.

Disse ere de tre Navne, under at af hvilke den saare sjeldne antiqvariske Kuml, forestillet på Tab. VII. og VIII., benævnes. Den vestlige Ende af samme, saaledes som den møder Øiet, viser Tabb. VII.; men den hele Udstrækning og Dannelse fremstilles paa Tab. VIII. eller Plantegningen. Leder man ved et Besøg paa Møen efter denne Begravelse, er den at finde, naar man drager Phanefjord Kirke tæt forbi, sydost for samme, nær ved den fra Haarbølle Bye udflyttede Gaard No. 18, som støtter sig til Begravelsens nordre Side. Mod Vesten har den i

116

omtrent 500 Favnes Frastand Phanefjorden, en Bugt af Grønsund, som ved Færgegaarden af samme Navn flyder ind ved den lille Øe Malurtholmen, der deler Fjorden i to Arme, hvoraf den nordre strækker sig op til Kirken, og den søndre, adskilt fra hiin ved Præstegaardsmarken – en Halvøe, Høibjerg kaldet – gaaer ind i Haarbølle Hestehave, ved hvilken lange Landtunge Fjorden begrændses, saa at det rivende Grønsund ei kan opsluge den.

Grønsalens rette Dimension er denne: Fra Østen til Vesten befindes saavel den søndre som nordre Længde-Linie, begge aldeles lige og parallelle, at være enhver et hundrede og tredsingstyve Alen. Sidelinierne ere ikkun 12 Alen. Høiens – thi det er langt fra at den er et Bjerg – hele Omkreds beløber sig til 344 Alen. Dens lodrette Høide i dens øverste Runding er fra Jordfladen neppe 5 Alen.

Boghandleren Jens Lauritson Wolf i Hans Encomion Regn. Dan., Kjøbenhavn 1654, S. 555, siger: ”Der sees udi Haarbølle Mark, udi Phanefjord Sogn, en Graf, som skal være ved 170 Al. lang og 15 Al. i Breden.” Ham haver Provst Wiborg, Sandvig og Flere ligefrem fuldt, uden videre Opmaaling. Endskjøndt den nu er noget mindre, erindre jeg dog ikke at have læst om nogen saa betydelig lang og smal Kuml i det hele Danmark.

Dens øvrige Beskaffenhed: Søndre Længde-Linie, endnu aldeles uforstyrret, bestaaer (de to større Ende- og Hjørnестene uberegnete) af 76 pyramidalske eller spidse Stene henved 2 Alen over Jordfladen, deres Fod er imellem 1 og 2 Alen bred, med et Mellemrum imellem hvar paa henved 1 Alen. Den mathematiske Nøiagtighed som finder Sted, ei alene i Henseende til den lange Linie, som er fuldkommen snottet, men og med Hensyn paa Stenenes lige Høide, en enkelt som kan hælde lidet undtagen, og deres næstendeels eensformige, skjøndt naturlige Dannelse er høist mærkværdig. Oprindeligen have de sikkert raget mere end 3 Alen over Jordskorpen. Men Sønderstormen i

nittenhundrede Aar, Støv- og Jord-Tisætning i al den Tid, Vegetabiliernes Overgang til Muld ved Stenenes Fod, tør vel antages at have høinet sig een Alen op paa Foden, hvilket og den nordre Linies udgravede Stenes Længde beviser, da deriblandt gives dem, som ere henved 4 Al. lange. For 33 Aar siden, da jeg her belv ansat, stod og bemeldte nordre Længde-Linie urørt i alle Dele, og med selv samme Antal Stene som den søndre. Da frembød Parallelogrammet sig nøiagtigen, som det er at see paa Plantegningen Tab. VIII. Tre vindskibelige Bønder have siden eiet Begravelsen og dens Grund, af hvilke den halvfjerdsindstyveaarige og agtværdige

118

Olding Mads Søeholm vældigen brød løs paa Nordsiden, for ved dens Vold (i lige Løb, som vel er, med den ubrudte søndre Linie) at føre et Marksljeld, og anvende den øvrige Rigdom af Stene til Hegn i sine 7 Markafdelinger. Ikke uden hans Misfornøielse fik jeg, 1809, udvirket hos Hs. Excellence Amtmand Grev Danneskjold Forbud mod denne skønne Kumls fuldkomne Ødelæggelse, idet mindste indtil den var bleven nøiagtigen malt og tegnet, hvilket jeg nu har ilet at foranstalte, da den nuværende Eier beklager sig over Forbudet, efterdi ethvert Stykke Jord og Stenene ere ham at Vigtighed.

Naar man tæller Hjørnestenene med, bestaaer Parallelogrammets Endelinier hver af 5 spidse Granitblokke, som alle vel ere større end Længdeliniernes, men af hvilke igjen den midterste reiser sig $\frac{1}{3}$ over de to nærmeste ved hver dens Side. Den har og en meget betydeligere Bredde ved Foden, omtrent $2\frac{1}{2}$ Alen. Jeg staaer i den Forrmening, at man bør tælle Hjørnestenene med i Længdeliniens Antal, som da bliver 78. De 3 midterste Endestene ere sikkert betydningsfuldere, end man pleier at ansee dem for, og udgjøre i Gravbygningen et eget Parti. De ere nemlig vistnok religiøse Sindbilleder paa den oldnordiske Treenighed: Odin, Thor og Freir.

119

Karakteren, saavel af Steengravene inden for Kumlens steensatte Linier, som dens øvrige Indretninger, er denne: Fem og tredive Alen ind paa Grønsalen, i lige Linie fra den østre Odin (saa ville vi kalde Midiestenen), og nøiagtigen midt imellem begge staaer den første Kæmoeseng (Tab. VIII.) eller Steen-Liigkiste, som man siger er Phanes. Den bestaaar af et Steenparallelogram i samme Retning, som hele Begravelsen fra Øster til Vester. Fire Stene, indvendigen aldeles jevnt tilhuggede, indsluttet Gravens Rum. De to, som hinanden modsatte udgjøre dens Længde, holde nøiagtigen 3 Alen, og de to Endesstene $1\frac{1}{4}$ Al. hver. Da Dækstenen er sprængt og afkastet – et Par Stumper ligge endnu norden for Steenkisten – er denne aldeles aaben, og frembyder, nu Jorden er udkastet, det reelleste Exemplar af det Slags Grave (Kæmpesenge), som alletider findes paa Kumlerne, aldrig paa eller i Haugerne *) Benævnte fire, paa Kant satte, flade Graastene, som indslutter Dødningsgeleiet, staae endnu i dag, efter næsten et Par tusinde Aar. saa vinkelrette, saa tæt sluttede i Sømmensætningen, og saa lodrette, som om Arbeidet for nogle

*) Derimod har jeg tidt fundet opreiste paa Haugerne, som paa de to ved Veien til Maglebye, Altere eller Rudera af samme.

120

faa Dage siden var gjort. Det forundrede mig, da jeg for mange Aar siden førstegang, ikke uden Bedrøvelse, saae den skønne Dæksteen ved Krudtets Magt sønderslaaet – hvilket maa have givet en betydelig Rystelse og et stærkt Stød paa Gravvæggene, at disse ikke destomindre stode aldeles ranke, uden derved at være blevne rykkede det allermindste ud af Vinklerne eller Linierne. Jeg lod derfor strax grave ved den søndre Sidesteen, og fandt, hvad den hertilhørende Plan udviser, at Bygmesteren, førend Jord og Haandstene ere blevne fyldte op til Sengens øverste Kanter, har støttet Væggene udenfra med to trasverse, kun en Alen fra hinanden, ret paa Væggens Midte tønende Stene, som løbe paa Kant $1\frac{1}{2}$ Alen ind i Høien og ere igjen i samme, op paa begge Fladsiderne, besæstede med flere.

Ret ligesom man i Middelalderen, der endnu bevarede Meget af Oldtidens Kraft og Styrke, opmurede svære, langt fremstaaende Pillere uden paa Kirkernes lange Linier for at bestyrke disse. Man skal ikke i Gravens Rum, da man sprængede Overliggeren og udrensede Jorden, have fundet Andet, end nogle af de saakaldede Cereuniter og nogle Menneskebeen. Det kunne ikke falde mig ind, da jeg for en Snees Aar siden gik forbi det Sted, jeg mange-

121

gange før havde besøgt, at denne romantiske Kæmpeseng tildeels var ødelagt. Naar det havde været mig vitterligt, at man vilde begynde dette Foretagende, var jeg sikkert bleven nærværende for at bede for Phanes Grav, som en skøn Pendant til Grøns, hvilken man paa saadan Forbøn endnu har skaanet, eller om det ikke var lykkedes, da at gaae lidt mere videnskabeligen tilværks ved saa lidet et Rums Udrensning, hvor dog vistnok noget Mærkværdigt vilde have været at opdage. Gaaer man videre frem paa Grønsalen bliver man tydeligen vaer, at der i fremfarne Tider er i denne Kumls Middelpunkt skeet Undersøgelser (Haugbriot). Dybe Gravninger og nogle i samme endnu fremkigende store Stene vise det. Efter gamle Folks Fortællinger, som de igjen have fra deres Forfædre, skal der for nogle Hundrede Aar siden, da den hele Begravelse, ved Overtroens Fredning, endnu var aldeles heel og urørt, have staaet en forfærdelig høi og spids Steen, som kunde sees af Søfarende en heel Miil ude i Grønsund, hvorpaa jeg dog meget tvivler. Mage til denne i Skikkelse, var den som stod paa en overordentlig Slæde, dertil bygt, ført af forrige Kammerherre Calmette til Marienborg Have – men kun liden mod Jæge-

122

rens- siger man. Men naar eller hvorhen denne er bortført veed Ingen. Kun drømmer man om at denne Hedningesteen er kastet overende og sønderslaaet i et Guds Veir af den Mængde Tordenstene (Cerauniter), man fordem i Fordybningen der skal have fundet. Endskjøndt jeg erindrer, at vor lærde Professor Nyerup etsteds yttre, at der ei i Danmark ere fundne sande Bauta- eller Seiersstene, har dog nok den, der ganske isoleret stod paa Askebye Mark, hvilken jeg med egne Øine der har seet, og som endnu er at see i Marienborg Have, saavel som omtalte paa Grønsalen, været saadanne. Naar man tager Hensyn paa de ellers nøiagtige Proportioner, som ere iagttagne ved Monumenter i det Hele, er det underligt nok, at det i vestre Ende ikkun er 13 Alen fra den omsryttede Odinssteen til den anden Kæmpeseng eller Grøns Liigkiste, da dog Phanes staaer 35 Alen ind paa Kumlen fra østlige Afgudssteen at regne. Sikker har det Noget at betyde; men hvad? Vi lade nok være at opløse Gaaden. Det Mærkværdige ved Grøns Kæmpeseng, som ellers, hvad Steenkisten i Jorden angaaer, er aldeles som den forrige, bestaaer deri: at den har endnu, efter saa mangfoldige Aarhundreders Hensvinden, sin overordentlig svære Dæk-

123

steen paa sig, uden at være sjunken under Byrden, og det vistnok ganske saaledes, som, maalt ad den skraa Fladside, staaer 2½ Alen over Steenparallelogrammet, der bærer den, men har kun i lodret Linie 1½ Al. Ved Anskueelsen fra Sonden, som synes at have været Kumlens Paradeside, har bemeldte Dæksteen Dannelsen af et Tag. (Tab. VIII.) Oprindeligen maa det hele Monument have været udmærket smukt og prægtigt. I en jevnrundet Bue hvælver sig den ganske Høi efter Længden eens, ned til Foden af begge Steen-Linierne. Æresbygningerne *), saavel begge Gravminderne, som omtalte pyramideformige og særdeles høie Bautasteen, have ved den naturlige Fod, de fik af Høien selv, paa hvis Ryd de hvilede i symetriske Former, taget sig skjønt og majestætisk ud. Den hele Kuml, frisk beklædet med den fine

Græstørv, der bærer Intet andet end den lille Bjerg-Neglike (*Statica armeria* L.), det saakaldte engelske Græs, hvoraf alle Made-Engene omkring Phane-fjorden bestaae, har i Vaaren, formedelst denne skjønne Græsarts krøllede og tætte Spirer, og i Sommeren, for-

*) Heimskringla, Schønnings Udgave, I. Deel, S. 18.

124

medelst Blomsternes lysrøde, deilige Kugler Side om Side, fremstillet den høitideligste Urtegaard. Tilmed ligger Grønsalen nær den deilige tvegrenede Phandefjord, som tykke Skove i Hedenold, nuancerede i Vandspeilets magisk-spillende Smaabølger, omgave, naar derimod Gravens Aander, i Stormen, gik over Grøns brusende Sund, som han stolt og dristigen havde befaret, frydende sig over den faldne Krigers mægtige Bedrifter.

Oprindelsen til Navnet Grønsalen er maaskee at søge i det theutoniske Sala, som betyder et Thing *), efterdi, ved Folkeforsamlingerne aarligen til Drottens Amindelse, Retten eller Thinget med det samme rimeligviis der kan være holdet.

Neppe kan det være Tvivl underkastet, at den beskrevne mærkeligen aflange Kuml ikke er bygget nogen Anden til Ære, end dette Distrikts Drot og Søhelt Grøn og hans Familie. Begravelsen har i alle fremfarne Aarhundreder baaret hans Navn og ingen Andens; det ligger nær Grøns Sund, en Benævnelse, som ogsaa vidre om denne Søhøvdinges Tilværelse. E Arm af Sundet kaldes Phanes Fjord; men efter ældgamle Sagn, og det Syn, der er for

*) Ober-Sala, d. e. Overret. See Mosers osnabrückische Geschichte, I., S. 353, ligesom Upasala, Upsula.

125

Sagen i det romantiske Gravminde selv, der staaer her som Vidne fra Oldtid om ægteskabelig Kjerlighed, var Phane Grøns Hustrue.

Det er dette Pars Historie vi nu ville stræbe at give, efter de Traditioner der endnu ere forhaanden.

Endskjøndt det vi kunne sige om deres Bedrifter ikke kan blive andet, end Sagn, og uagetet vi maa klage med Øehlenschläger:

Oldtids Bedrifter
anede, - trylle;
men i Mulm de sig hylle.
Blikket stirre,
sig Tanken forvirre,
i Taage vi samle.

saa er Sagnet om Grøn og Phane alledage ligesaa vist, som hvad der ellers fortælles om Kongerne: Dan den Første, Humble, Lothar og saamange Andre, hvilket dog ikke, for Reflektionernes Skyld, uden al Interesse læses.

Hvor Grøn har været en stor, i de Dage høiligen agtet Søhelt, viser allerede Stedet, Formen og Indretningen af det nyligen beskrevne Gravmonument. I Odinsalderen fik Sømændenes Aske Plads nær Stranden, naar derimod Landhøvdingernes Be-

126

gravelser anlagdes dybere ind i Skovene *). De førstes Kumle gav man en Form efter det Skib de havde ført, saavel i Henseende til Længden som Bredden, aftegnet paa Marken med Graastene **),

hvælvede saa en langagtig Høi derimellem, drog Skibet op paa samme og lod Heltens Liig tilligemed det opbrænde, hvorefter Steengraven og Bautastenen bleve reiste.

Saaledes begrov Odin sin Baldur ***), saaledes Sigurd Ring Kong Harald Hyldetand, hvorom Saxo paa sin egen glimrende Maade fortæller: at Sigurd nemlig lod tænde et Baal af Haralds eget forgyldte Skib; lod Høvdingerne, omedens Liget brændte, strø rundeligen derpaa: Guld, Vaaben og kostelige Smykker til Foræring for den sstolte Herre, som havde gjort sig saa høit fortjent af alle Lande. Endksjøndt det ved disse og mangfoldige flere Vidnesbyrd i Sagaer er tilfulde beviist, baade at de mærkeligen lange Kumler ere odinske Bygninger, og at de ved Søkysterne ere opkastede til Ære for Søehøvninger, lige-

*) Topographisk Journal, 28de Hefter, Side 169, Müller Versuch einer Abhandlung von den Urenen der alt. nórd. Völker.

**) Vestigia Danor., III., 417.

***) Müller, L. c.

****) Snorro Sturelson Heimskringla, S. 152.

127

som jeg antager, at nogle Kumlers Længde og Bredde kan maaskee afgive et Maal paa Nordens ældste Skibes Størrelse og Dannelse, saa skulde jeg dog neppe troe – al min Respekt for Grøns Manes uagtet – at Grønsalen er en rigtig Maalestok for hans daværende Fartøi. Høiens Længde, 160 Alen, synes at være at være altfor betydelig, og dens Bredde, 12 Alen, altfor uforholdsmæssig, til at man skulde troe Langskibet just har svaret til dette Maal. Vel hedder det i Edda *) om Odins Skib Skib Skidbladner, at alle Aser med deres Vaaben kunde være inden Børde, og **) at han derpaa kunde befare det store Verdenshav; men det gik for et Mirakelskib, der var til at rulle sammen og putte i Lommen, som et Tørklæde, naar det ikke blev brugt til Seilads. Hvorimod det synes historisk vist, at norske Kong Oluf Trygvesen, sidst i det tiende Aarhundrede, har havt et Fartøi: Ormen hin lange, som holdt i Kjølén ikkun 74 Alen, men ansaaes alligevel for at have været det allerførste i Norden til den Tid. Skibsbygningskonsten maatte saaledes, i de tusinde Aar fra Odin og Grøn til Oluf, være gaaet forfærdeligen tilbage, dersom man, efter Kumlens Længde, vilde sslutte, at

*) Nyerups Wörterbuch 1816, S. 98.

**) Samme efter Snorro l. c. S. 99. Gråters Suhm, L, 47.

128

Grøns Skib havde været mere end dobbelt saa langt som Trygvesens. Men ligesom Middelalderens Helgene, f.eks. Sanct Christoffer og Andre, ere endnu at see ughuggede i Steen paa somme ældgamle Kirkemure, i umaneerlig grotesk Størrelse, for at betyde deress Jærtegn's Overordentlighed og deres Personers Vigtighed, saa mener jeg at Grønsalens uhyre Længde, som Billed af hans Fartøi, der maaskee kan have været forliist, uden at komme en stor og berømt Søkonge. Ved denne Leilighed kunde det maaskee være værd at bemærke, at endskjøndt Vreden paa de ældgamle gothiske Krigsskibe synes at have været meget for ringe og ikke at have staaet i det tilbørlige Forhold til Længden – især dersom vi, ifølge det Foregaaende, skulle tage Gravliniens Længde, om der var flere som Grøns, til Maal for Skibenes – saa vidne dog ogsaa disses, som vi tildeels have beholdt, at de have havt en overordentlig lang Udstrækning, fornemmelig de saakaldte Langskibe. Disse vare de Gamles Linieskibe af første Rang, saa at sige, og havde sædvanligen 15 til 20 Roerbænke *). Dersom nu hver Aare efter Torfæi Vidnesbyrd, var 13 Al. lang **),

*) Oluf Helgas Saga hos Snorro, Cp. 124.

**) Thorm. Thorf. Tom. I. p. 225, 290.

maatte der et betydeligt Længderum til, naar 20 saadanne Aarer paa hver Side skulde tilbørligen svinges i Bølgerne. Og hvad kaldte de disse Krigsskibe? Orme, Slinger, Drager; i hvilke Benævnelser den synderlige Længde og overordentlige Smalhed ligesom bliver anskuelig. Det er sandt, Nutidens Sømænd give og undertiden visse Slags Skibe Navn efter Slingerne. Saaledes have de Danske Snoge (fordum Snækker), Englænderne the snaks, Preuserne die Schnaken, som alle sammen betyde Orme; men da det er langt fra at alle de Skibe, der kaldes saaledes, ere lange og smalle, saa er det enten en Bane, eller, da Orme, Snoge og Slinger, foruden Meningen om visse Arters Hurtighed i at løbe, have, i Forestillingen: Gift, Braad, Saar, kort, noget Ødelæggende og Frygteligt ved sig, saa er det bleven Mode at kalde endog de største Træklodser af Krigsskibe: Sæormen, Havslangen, le serpent noir á sonette o.s.v.

Hvad Grøn har været for en stor Mand, lader sig og slutte deraf, at ligesom flere græske Byer strede om den Ære, at have været Homers Vugge, saa have flere møenske Sogne, idetringeste de to, som

ligge i hans forrige Distrikt, Damsholt og Phaneffjord, stridt om at besidde hans Grav. Der er en Jettehøi ved Frenderup i første Sogn, i hvilken man vil denne Drot skal ligge. Jens Lauritson Wolff i hans Enc, Regn. Dan, Kjøbenhavn 1654, S. 554, anfører denne Mening, men gaar dog næste Side over til deres, som af den langt høitideligere Kuml ved Phandeffjorden troe sig berettigede til at antage den som bemeldte Kæmpes rette Gravsted. Ligeledes Sandvig i hans Beskrivelse over Møen 1776, S. 6, hvor han siger: "Gamle haandskrevne Slægtbøger melde: at Kong Grøn der begrov sin Fæstemøe Phane, som var fra Falster."

Efter de Suhmske historiske Skrifter *) finde vi, det længste vi kunne med nogen Rimelighed gaae tilbage, at Joter eller Jotuner, 70 Aar før Kristi Fødsel, boede paa Sjælland, Møen og de øvrige nærliggende Øer. Da skal en Ypper, som ogsaa kaldes Urbar (hvis Kilde ved Gudernes Asketræ, Ygdrasil, siden blev berømt i den nordiske Mythologie), en Descendent af den ældre Odin, have regjeret over We-

*) Suhms kritiske Historie af Danmark, 2 Bind, S. 480 – 81. Suhms nordische Fabelzeit, údersetz v. Gråter, L. S. 32. Annales Esromenses 225 Joh. Messenius. p. 56.

thalahed, d. e. de fem skandinaviske eller balthiske Lande: Sjælland, Møen, Lolland, Falster og Fyen. En af hans Forfædre, nemlig Erik den Første, berettes der, havde allerede ladet oprødde Skaane og strax derefter ligeledes disse Skovenes mørke Lande, de benævnte Øer, saaledes kaldte af Snorro, med Hensyn til deres Beskaffenhed førend hiin Rødning gik for sig.

Vi ledes herved paa Spor til at vide, hvad Tid omtrent Møens Land er begyndt at blive kultiveret, og at vorde et Skovtrolde eller omflakkende Jotuer. Derefter fortælles i bemeldte Suhmske Skrifter: "at Ypper befalede Dem paa Withesleth, d. e. Fyen, at overlade Lolland, Falster, Sjælland og Møen som et Rige til hans Søn Dan. Suhm mener, at denne er den samme, som siden kaldtes Skjold, om hvem, siger han, det ikke er nogen Tvivl underkastet, at han jo fik Sjælland af den skaandinaviske Konge Gylse, og derfor, vel muligt, de tre 'vrige Øer med *)." Men antage vi denne Mening, følger deraf, at foromtalte Ypper eller Urbar er igjen den samme, som den sidste Odin, hvis Søn, efter Suhm paa andre Steder, Skjold siges at være. I hvorom al-

*) Suhms kritiske Historie, L. c.

132

ting er, viser Historien, at Møen til den Tid allerede har været taget i Besiddelse som en integrerende Deel af Danmarks Rige. Da nu As-Odins, d. e. Sigges, Ankomst til voe Lande træffer ind, ifølge Snorres Beretning baade i Edda og i Scandinavien, nemlig 50 Aar før Kristus, og den møenske Grøn, efter Wiborg, Sandvig o. A. **), allerede var her endeel Aar i forveien, saa har han ikke været af Odins Følge eller den asiatiske Stamme, men af den oprindelige Gylse, som residerede i Sverrig, har ladet sine mangfoldige Provindser og Æer bestyre af Nationaldrotter eller Stammehøvdinge, t. Ex. af en vis Húner, Fylkekonge under ham i Sjælland ***). Ifølge heraf formener jeg at Jotunen Grøn har været i samme Stilling her paa Møen allerede en Snes Aar eller flere, førend Odin efter Gylse ****) blev Scandinaviens Overhoved; hvorefter følger igjen den Mærkværdighed, at Møens Land, saa lidet det er, kjender baade et Par af sine Over-

*) Fr. Rühls Geschichte Schwedens, 1. Th., S. 80.

**) Wiborg, Descriptio Monæ, Mscr. Resens Atlas, Sandvigs Beskrivelse over Møen, Kbhvn. 1776, S. 1.

***) Suhms nord. Fabelsæt, übers. von Gräter, I, 69,

****) Edda Resenii; Däme Saga 2, 49.

133

konger og en af sine jotiske Stamfyrster eller Fylkekonger som Gylses Vasal, førend Heroerne, der fulgte Odin, bemestrede sig det, og før den kristelige Tidsberegning.

Dersom Sagn om store Bedrifter, Fortællinger om Helten fra Mand til Mand saa langt tilbage som Nogen kan mindes, Fragmenter af ældgamle Drotqvad, gamle skrevne Arvetaal, mangfoldige Aarhundreder; dersom alt det beviser Noget for saadan en Mands virkelige Tilværelse i en mindeværdig Oldtid, saa beføier det os til at paastaae, at Kong Grøn paa Møen er en virkelig historisk Person. Vi melde først om de Steder, der endnu benævnes efter ham.

Sandvig, en Mand forfaren i den gamle Historie, endskjøndt han, som ilde er, ikke altid opgiver sine Kilder, vil at vor Øe i de allerældste Tider, da den endnu var øde ubeboet, har heddet Ørkenø, siden Jeddersland og ofte Grønø *). Hvorfor de tvende sidste Navne? Svaret synes kjendeligen at ligge i Ordene: af en Jette, Grøn kaldet. Da nu Eilandet hedder hans Land og hans Æe, er det rimeligt, hvad enten han har været en Næs-, Søe-

*) Lib, cit.p 1;

134

Skat- eller Fylkekonge, Ord som gjelde det samme, har han dog, skjøndt Undersaat af Gylse, efter Datids Smaakongers Tendents, søgt at gjøre sig uafhængig af Overkongen. Det synes og af de manfoldige Jettegrave, Hauger og Valkoster her i Eggen, samt af de andre Monumenter fra Hedenold, som før ere ommeldte, at det er lykkedes ham, enten ved Anmasselse, eller snarere ved frivillig Overenskomst med den jotuniske Stamme i dette Distrikt, at opkaste sig til Anfører. Over den hele Øe har han neppe hersket; thi paa hiin Side Stege forsvinder hans Navn og Rygte ganske. Jedderlandet eller det egentlige Grønø har nokkun været den sydvestlige af de to største Øer i den møenske Øegaard *), hvilken Afdeling, omtrent 2 Qvadratmile i Areal, eller den halve Deel af Landet, blev begrændset af Strømmen gennem Stege Nor ud over Pollerup og Raaebyelille Engdrag i Mandemark Mose til Østersøen. Nordre-Landet og Høien-Møn have haft andre Regenter til samme Tid; thi de møenske Chronikanter, Wiborg, Kaalund Christiansen og Sandvig lade ei alene Grøn boe her vesten for Stege, men omtale og en Jette fra Upsal, altsaa vel en af Upsal-

*) Antiquariske Annaler, L. B., 1815, S. 222

135

Regenten Odins Følge, som ikke længe efter hiin muligen og imedens han levede, har befalet over Klinten.

Paa Grøns Øe gives atter enkelte Lokaler, som bære Høvdingens Navn. ”Der paa Landet,” siger Lauritson *), ”er Grønuid, som er en stor Skov, hvilcken meenes skal hafve Navn af en Konge ved Nafn Grøn-Jegling.” Denne Skov, som er den eneste gamle, hvoraf Noget endnu, især ved Marienborg, er tilovers paa Landet, har for omtrent 300 Aar siden ganske dækket Phaneffjord Sogn, og derfra strakt sig paa Landets østlige Søekyst lige op til Tostrup og Oddermose, hvor Grøns Distrikt ved Rabii-Stømmen (saaledes kaldes i et gammelt Gjenbrev Taabyes nuværende Engdrag) havde Ende. Denne Skov hedder endnu Grønved

I en gammel Embedsbog fra 1602 finder jeg benævnet: Skoffhuset i Grøns Haffve og siden Grøns Vængehuus, formodentligen da beliggende ved den nuværende Peberhave og Skovfoged-Vænget, der tilhører Phaneffjord Sognekalds Enkestiftelse.

*) Enconion Regni Daniae, d.e. Dannemarkis Riges Loff oc dets høiloflige Kongerigis tilhørigs Provinciis Øers ec. ec. Beskrivelse af Jens Lauritson Wolff. Bogh. Prentet i Kjøbenhavn af Peter Hake. Aar 1654. Side 554. Da Bogen blive sjelden er hele Titelen anført.

136

Nær derved er en skjøn Strækning af Ungskov fra Røde Klint af ved Østersøen, Vindebek Bye tilhørende, Slotshaven kaldet, hvor man siger Grøn skal have boet, endskjønt slet intet Tegn findes til Slot, Grave eller Fæste, som vist heller ikke i hans Tid har fundet Sted i vore Provindser, saalidet som Runer paa Grøns Bautasteen, hvorover Sandvig forundrer sig, da handog burde, som god Historiker, vide, at disse ikke 70 Aar før Christi Fødsel, maaskee neppe 700 Aar derefter have i Danmark været brugelige.

Hvad der gjør Jetten Grøns Tilværelse meest troeværdig og tillige lader os slutte til hans Bedrifter, som siden skulle berøres, er en af Danmarks mærkeligste Strømme, Grønsund. I vidtløftig Forstand udgjør dette Vand den betydelige Strømning, som i Syd begrændser med en stor Bue hele Sjælland; som forbinder, Sonden fra, det store Blet med Øresund; skiller ved denne Forbindelse de 3 Øer Laaland, Falster og Møen fra hiin Hovedøe, og aabner den korteste Seilads ind i Østersøen for alle de Fartøier, som igennem store Belt komme fra Kattegat og Nordsøen. At Grønsund, forðum især, blev antaget saa vidtløftigen, beviser jeg deraf, at Hamsfort lader Suse-Aaen ved Nestved, hvilken ligger

137

over 3 Mile nordvest for Vordingborg, skyde ud i Grønsund *), og at Arent Berendsen roser ”Vordingborgs Lejlighed til Søefart, formedelst Grønsund, som af Belt derimod Byen sig indbøier. **)”

Men fra denne store Vandstrøm udgaar igjen 3 andre Strømme: a. Ulfsund i nordostlig Retning forbi Stege opad Østersøen. b. Det egentlige Grønsund, Saxos og Svend Aagesens Sinus viridis, Sagaernes Græna-og Grøningasund ***), der nordvest fra det store Belt skyller med en riende Strøm sydost ud i aabne Østersøen, igennem det snevre Pas mellem Sortsøe (Sodse) i Guusløv Dogn paa Falster og Bogøe Skandse, Stubbekjøbing forbi (hvornæst det afsætter en liden Arm, Letten kaldet, der skiller Phanffjord Sogn fra bemeldte Bogøe, og falder i Ulfsund); fremdeles gennem Passet: Borgvold paa Møens Side og Borgknald paa Falsters; hvorefter det gribes af den farlige Grund Tolken mellem

*) Porro Nevesta, qvæ ad fluvium jacet, qvi freto groneo miscetur. Hamsfort de familia Sprakaleg hos Langebek i S. R. D. med ævi. Tom III., p. 279.

**) Arendt Berndsen Danmarckis og Norges fructbare Herlighed. Kbhvn 1656 1. B. S. 87.

<https://books.google.dk/books?id=zLJBAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=da#v=onepage&q&f=false>

*** Schønings Facies trium Regnorum borealium eller det gamle Kaart til Heimskringla 1777. Over dette mærkelige Farvand har Capt. Fontenay af Søetaten optaget et Kaart, som nok er det bedste man her, men hvilket jeg forgjæves har søgt at overkomme.

138

Vindebek her, eller Phaneffjord Batterie, og Falsters Næs eller Hestehoved-Batteriet hist. Indeklemt, mellem Grønsunds Færgegaard og Næssets skraaes over paa den anden Side liggende Lotshuse, fra 1000 Favne til omtrent 500 førend Sundet faaer Spillerum i Østersøen, taarner det paa begge Sider af Tolken i et Lodskud eller en Dybde af 12 Favne, høie Bølger ved ethvert Uveir og dets Brusen høres, som en fjern Torden, over en halv Miil borte.

c. Guldborgsund, som i en lige sydlig Retning adskiller Falster fra Laaland *) og er ligesom de to forrige Strømme en Passage til det balthiske Hav. Nogle Skippere har jeg hørt regne Langelandsbeltet, men uden al Grund, til Grøns Sund. Hverken dette eller Guldborgsund vedkommer os egentligen her, da det kun er paa Strømmen mellem Møen og Falster vor Grøn synes at have lagt sit Navn og spillet sin Rolle. Omegnen af Grønsund, taget i vidtløftig Forstand, kjender aldeles intet dertil. Men at han er Den, hvoraf Farvandet har sit Navn, lader sig, ifølge det Foregaaende og det Følgende, vanskelig benægte.

Dog ere der de, som vilkaarligen, fordi de ingen Grøn kjende, benægte det. Man maa harme

*) Lalandia ab oriente plaga terminatur freto Groneo Hamsfort, l.c., p. 280.

139

sig, naar nu ogsaa Svenske, som Rühs *), Nordin Fant, efter tyske Forgjængere, Adelung, Schlözer m. fl., trække tilfelts imod Eddaerne, Sagaerne og vor ældste Historieskrivere, misundelige over at det berømmelige Tyskland, hvorfra alt Stort og Godt jo er kommet, og det gamle Sviarika, der anmasser sig de skandinaviske Kroner og Hædersminder, ikke oprindeligen besidde de mythologiske og historiske Kilder om Hedenolds Asafærd og Oldtids Tilstand, hvilke vore fra Norge til Island forjagne Brødre have i gamle Documenter bjerget og Tid efter anden overleveret oss. Iblandt andre er det vor danske Saxo der, ligesomhan maatte holde her hos Adelung **) for Uvidenhed i Eddalæren, nu maa staae til Skrifte hos Biskop Nordin ***), ”for sin Uvidenhed i det danske Sprog, efterdi han oversætter Grænasund, imellem Møen og Falster, ved Sinus viridis, da det dog burde hedde Grenesun (Sinus ramosus), som det, der ligesom med Grene eller Arme omgiver Møen.” Det Sidste er nu ikke sandt; thi den aabne

*) Jeg regner Professor Rühs i Berlin til Svenske, fordi han har havt Embed i de svenske Stater og tilskrevet Gustav IV Vasa, som sin Konge, sin ypperlige Geschichte Schwedens.

**) I Beckers Crholungen, 4 Båndch., 1797, S. 155.

***) I Nordins og Fants Monument. vet. histor. Sviogotie, Prologom.

140

Østersøe omgiver en langt større Deel af Landet end Grønsund. Det Første ikke heller, nemlig ”at den foregivne Historiker Saxo ei skulde have forstaaet Dansk”. Han har i det ringeste forstaaet det islandske Græna, som her er Roden til det danske Grøn, bedre end Hr. Biskoppen. Lad det være, at Traditionen om den møenske Grøn, hvoraf Sundet sikkert har Navn, er er kommet Saxo for Øre, saa

har han dog rigtigheden opfattet Begrebet, som ligger i Ordet, ved at oversætte: virides. – Grenesundet, som de svenske Herrer ville Grønsund skal være, kunne de ellers finde, om man tør oplyse saa lærde Archæologer, paa Schønings gamle Kaart til Heimskringla, imellem Aalborg og Viborg Stift, hvor den største Fjord i Danmark retteligen kaldes Limasund, fordi den ligesom et Træ, Roden i Kattegattet, gaaer med Stammen 14 – 16 Mile op i Laandet, deler sig derefter og omspænder med sine Grene Morsøe og flere i dets Krone liggende mindre Øer. Høist inconsequent er det ellers, naar de Herrer, der angribe Ægtheden af vore Sagaer, beraabe sig paa Knytlingasaga, for at faae Navnet Græna eller Grøns-Sund forvandlet til Grenesund; ligesom deres derved beviste Ubekjendtskab til det islandske Sprog, og deres øvrige mangfoldige Vildfarelser, berettiger os til at vende deres

141

imod Saxo *) brugte Vaben imod dem selv, idet vi bruge Biskop Nordins Udtryk: Hic (et ille illorum) error arguit fraudem.

Forskjelligt er saavel det Familienavn, som det Hædersnavn man har tillagt den ældste bekjendte møenske Drot. Han skrives af de tidtanførte Chronikanter, hvad første angaaer: Græn, Grønlieg, Grønlig, Grono, Grønus, Groneus. Saaledes og hans Værdigheds-Navn: Kongen, Kæmpen, Jedden, Jetten, Jæddin, Jæderboen, Jæglingen, i vor Tunge Jægeren Grøn, eller almindeligst Grøn-Jæger. Hvorfor han kaldes Kongee have vi seet, nemlig fordi han rimeligviis var en Underkonge af Gylse. Kæmpe hedder han blandt Almuen, ei alene fordi man snakker om hans Høide og Styrke, men og fordi det teutonisk-cimbriske

*) Naar man tilintetgjør Saxi som dansk Historieskriver, maa man og tilintetgjøre en endnu ældre, nemlig Svend Aagesen, der er et umiskjendeligt Vidne for den saxoske danske Histories Troværdighed. Thi Svend Aagesen, en Mand, der baade kunde og vilde vidne Sandhed, var samtidig med Saxo, og skriver: ”Den glørværdige Erkebiskop Absalon har fortalt mig, at min Cillega Saxo har besluttet at fremsætte Kongernes (de Danskes) Bedrifter vidtløftigere, i en ziirlig Stil.” – Jævnfør Prof. O. Wolffs Svend Agesen Danmarks Historie, oversat fra den latinske Original. Kbhvn. 1807, S. 32.

142

Joktr (en Joter eller Jette) siden er bleven til Cembr. og dette igjen til Kæmpe. Møenboerne kalde endnu bestandig Gjeden: Jettefisker, hvilket tyder paa Kraft, Styrke og Størrelse, Egenskaber, med hvilke de oprindelige jotiske Stammer, førend de bleve blandede med Aserne, vare udrustede. Romerske historieskrivere, som fortælle om de store Slag, omtrent eet hundrede Aar før den christelige Tidsregning, vundne af Marius imod hine frygtelige Folkefærd, beskrive os dem som skjønne, veldannede Mennesker, stærke, af høi Væxt og føre Lemmer, med store blaa Øine og guldguult Haar, hvilket for en stor Deel endnu ogsaa er Møenboerne karakteristisk. Naar Folket var saaledes, maatte, efter de Tidens Tone, den udkaarede Anfører meget mere være en smuk, anseelig, høi og stærk Mand.

Jedde, Jæddin, Jæderboe, er udentvivl i et andet Tungemaal ligeledes det samme som Jette. I Heimskringla forekomme disse Hædersnavne og oversættes ved Jarla eller Jarl, d. e. den Kjække, Kongens Mand, Græve; paa Latin af Schønning: Dux firmus *). Naar Søndre-Møen da kaldes Jedderland, saa er det de Tappres eller Heltenes Land,

*) Snorro Sturlesons Norske Kongers Historie, 1. Deel, Kjøbenhavn 1777, Folio, S. 348.

143

efter Anføreren Jeggen Grøn. Jedderen i Norge har nok samme Betydning.

Jæglin og Jægling i Sagaerne er Jagtens Søn; Spydkaster, Bueskytte, Dyrenes Gud; uden Billed: en vældig Jæger.

Tage vi nu alle disse Titler tilsammen og agte paa deres Betydning, fremkommer Grøn i et meget hæderligt Lys, og fortjente det udentvivl som den, der først omskabte det gammel Mauns Vildmænd til Mennesker. Og det var let for den Snilde og Kjælke i de Dage at indlægge sig Fortjeneste. Thi raa og uden al Cultur vidste disse mørke Øers Beboere i Hedenold ikke at gjøre Andet, end først at søge som Dyret, med bøiet Hoved til Jorden, Livets sparsomme Ophold. Samme bestod, da Kornudsæd neppe var bekjendt, af Urten, Rødder, Frøsorter, F.eks. af Mannagræsset, som endnu, ikke for halvtredsindstyve Aar siden, voxede her i Moserne i største Overflødighed; fremdeles af vilde Frugter, som Bær og Rødder; af vild Honning, og naar man antager det Høieste, af Fiske, saaledes som de med usle Redskaber kunde fanges, eller af et Stykke Vildt, om det maaskee ved en maadelig Kandse, en Kjølle, et Steenkast, lykkeligviis kunde rammes.

For resten vidner Historien, at Jotunernes, som andre Vildes, Levnet bestod i at sove, at side paa

144

Hug om en Ild, at slaaes indbyrdes og feide paa de nærmeste Stammer, med hvilke barbariske Folkefærd alletider staae i et fiendtligt Forhold. Naar da en snild Mansd af udmærket Kraft, Mod og Skjønhed opstod iblandt dem og udrettede noget Usædvanligt, byggede Løv- og Græstørvhýtterne i vilden Skov eller Kintehulerne *) fuldkonere, lærte dem raskere at forfølge Hjorten, modigere at gaae løs paa Ulven og Bjørnen, passeligere at anvende Peltsen til Klæder,

*) Jette (Jotunen) boer i Steen, siger Snorro. – Endnu omtrent 850 blev Harald Haarfager opdraget af e Bergbue eller Troglodyt, Dovrekong kaldet. _ Da orm Undersvend skulde slaaes med den lede Jette Bernar og bad sin afdøde Fader Siegfrid om hans gode Sværd Birting, hedder det:

Han klapped saa paa Bjerget,
Det resnet i haarden Hald;
Det hørte hand inde i Bjerget laa
saa høit det i Bjerget gjald.
Men Skoven staaer alt udi Blomster.

Hvo klapper her paa Bjerget,
Hvo vækker mig af Søbnj hin haard;
kan jeg ikke med Freden ligge
under denne sorten Jord.
Men Skoven staaer alt o.s.v.

i Kjæmpeviserne, Kjøbenhavn 1789, 1 Part, S. 108. Vistnok er Talen om en Dødningebo, men Billedet er af de levende Huleboer eller Bjerghuene. Først naar bevare døde, troer jeg man maa kalde dem Haugbuer af Haugen, hvori de vare begravne; da hedde de ogsaa Dranger eller Spøgelser. Suhm om Odin, S. 819. Jævnfør Kong Laurins Krønike i Nyerups Moerskabslæsning, S. 79 o. f.

145

Kjødet til Føde, ja endog som dristig Søemand, i en udhulet Træstamme, end mere i et rigtigt Fartøi, at beseile brusende Floder og Havet selv, samt forsvare kjækt sit Stamfolk mod paagrændsende Øeboeres Voldsomheder; naturligviis, saa ophørte, med Forundringen derover, Vildskabet for et Øieblik. Vidste nu Helten at benytte sig af slige kostbare Øieblikke, var det ham let, ved snild, venskabelig Behandling, at omslynge de raae, ukultiverede Sandse-Mennesker med et Tryllebaand, at forene de maaskee allerede partiviis omstrøede Familier til en eneneste, og vorde af samme frivilligen kaaret som Anfører og Konge.

Angaaende vor Drots Familie-Navn, Grøn eller Grønlig (virdis), endnu et Par Ord:

Det var i den graa Alderdom sædvanligt i Norden at tage Navne af Naturen. Paafaldende er Svaret i Fjølswinsmal: ”Vindkold hedder jeg. Hel, d. e. Dødkold, hedde min Fader *).”

I Slaget paa Brovalla Hede i Sverrig (omtrent 750) fulgte Kong Harald Hildetand iblandt andre danske Høvdinge et Par ved Navn Bruun og Hviid. Ulff, Vind, Storm, Frost,

*) Hel passeter i Nordens Mythologie for et Fruentimmer, Lokes og Jetteqvinden Angurbodes Datter, Helvedes Guddom.

146

Kold ere ældgamle Navne; Grøn ligesaa. I Marsk Stigs, Erik Glippings Banemands, Følge fandt maan (1286 – 1288) tvende Riddere, Ivar og Børge Grøn, som Eiere her paa Møen af Ulfsund (en Arm af Grønsund) og dens Omegn. Herfra – efterat have afbrændt Stubbekjøbing under Stigs Kommando – seilede de til Stege, og lagde ligeledes denne Bye i Aske, stormede Stegehuus eller ligeledes denne Bye i Aske, stormede Stegehuus eller Valdemars Slot, som Hertug Witzlaff af Rügen havde i Pant for Brudeskate, en Mand Stig hadede, fordi han havde været Meddommer i Inquisitionssagen over Kongens Mord, og dømt Marsken og hans Selskab i Landflygtighed. Det synes som om disse Brødre Grøn have desto villigere taget Deel i Mordbrænder-Gjerningen og Stormen paa Stegeborg for at erholde tilbage deres paa Møen liggende Godser, af hvilke Witzlaff var i Besiddelse. Hvad disse Adelsmænd førte i deres Skjold er værd at erindre: I blaat Feldt opstiger af tre hvide Floder (som ogsaa findes paa Møens Lands Vaaben, nemlig Ulfsund, Grønsund og Letten) en graa opreist Ulv. Indtil Aaret 1600 eiede deres Efterslægt Omegnen af Ulfssund, i hvilket Aar den uddøde *).

*) Hvidtfeldt, 1ste Deel, S. 800, Folio. Holbergs Danm. Riges Historie, Kbhv. 1753, Tom I., S. 859. Lexi

147

Det kan gjerne være at Sandvig, som gik ved den store Suhms Haand og var hans Bibliothekar, har fundet, imellem Bibliothekets Rigdom paa Manuskripter, de af ham i hans Møens Beskrivelse omtalte haandskrevne Slægtebøger, Grøn Jægers Familie vedkommende, og at det er i disse han har læste, hvad han siger: ”at Møens Konge Grønlieg begrov sin Fæstemø Phane, som var fra Falster, paa den forhen beskrevne Jettehøi Jægersbjerg eller Grønsalen her i Phaneffjord Sogn. I det ringeste er det en besynderlig Omstændighed og en antiqvarisk Mærkværdighed, at en sildigere Grøns Familie i Midten af det 13de Aarhundrede har havt Eiendom her og Skjoldmærke fra disse Steder og Strømme, der just udgjorde den gamle Jette Grøns Rige og Tumbleplads.

Vi komme til hans saakaldte Fæstemø eller Huusfrue, Jetinden Phane. Dette er det Navn, som man allevegne nuomstunder giver hende, og som allerede i et Hundrede fem og tredsindstyve Aar, siden Jens-Lauritson 1654 udgav sin Bog: Danmarks Rgis Loff, findes skrevet og trykt saaledes. Ef.

con over adelige Familier i Danmark, 1. B., 2. H., S. 194, Tab. XXXIV, No. 158.

148

ter ham har Provst, Magister Viborg i Stege 1660, i hans Descriptio Monæ (Manusk. i Resens Atlas), beholdt den samme Stavelsesmaade. Derefter have alle de, som gave os Fragmenter til Øens Beskrivelse, ladet det passere uden videre Undersøgelser. Men et i Norden saa fremmed Navn, der seer saa græsk ug og klinger saa græsk, uden at være det, maae man dog betragte lidt nøiere. Intetsteds er det, førend hos Lauritson, forekommet mig i danske Skrifter, og Familie eller Egetnavn har det nok aldrig været. Ordet Pane forekommer i den gamle skotske Tunge. Følgelig er det uden tvivl en Levning af det irske eller hersoske Sprog. I den bekjendte Hexescene i Shakespeares Macbeth sige Hexene ti denne Fyrste:

All hail Macbeth! hail to thee Pane of Glamir!
All hail Macbeth! hail to thee Pane of Laudor!

Det islandske eller gammel-gothikse Bogstav P, som ogsaa findes i de allerældste trykte danske og norske Bøger *), er det angelsaxisk-

*) Til et nærforhaanden værende Eksempel kan eftersees Herr. Prof. Nyerups Notits om de norske skrevne Lovbøger o.s.v. i hans Reiser til Stockholm, Kjøbenhavn 1812, Side 181, hvor dette Bogstav flere Gange forekommer for vores th: ”nu Pessi Bok (det er thest eller denne Bog) er logtoken i Borgathing.” Og Side 188-89; Paa tok Hakon Ladejarl Lond og Rite (d. c.

149

gothikse D *), vores Th. Første, der næsten seer ud som Grækernes Ø, har nok forført de første Lærde, der fik gamle haandskrevne eller trykte Dokumenter om Møen ihænde, og ikke kjendte den gothiske Bogstavskrift, til at skrive Phane istederfor Thane. ;en Thane er paa Dansk en Stammefyrste **), efter Skotternes patriarkalske Indretning, hvad de

tha eller da tog...) o.s.v. En Pa tok Olaswer Tryggiason o.s.v. Jævnfør hermed Alphabetarium Gothicum hos Hvidtfeldt 1 ste Deel, 1 ste Side, der tredje Bogstav p. d. e. th.

*) Ogsaa dette Bogstav findes som det fjerde paa nylig anførte Hvitfeldtske Alphabet D. d. e. th.

**) Man læser hos Tecitus (Annal. Lib. I. Ed. Elzevir; Amstelod. 1665, p. 34) et Sted, der bekræfter dette: Celeberimum illis gentibus (Marsis) templum, qvod Tanfanæ vocabant. Over dette Ord har Paul Hachenbergius, i hans Dissert, XII., p. 282, kommenteret saaledes: Sunt doctissimi, qvorundam homium, qvi Tanfanæ numen derivandum a Tan vel Than, abiete, arbore, - et prisca Gotho-Theutonica voce Fan, domino aut numine, arbitrantur, ut Tanfana dominus (cinfr. Joh. Mich. Diltherus de historia priscae germaniæ. Francof. 1718, Cap VIII). Hvo veed om selve Ordet Yhan i hiin Hedenold, da Grøn og Phane levede og enhver høitidelig Naturgjenstand blev dyrket som en Guddom, ikke netop er det samme som Fan, efterdi Fyrren og Granen gjerne kan have været anseete for Guddommen eller overnaturlige Herrer. Dersom vi nu antager begge disse Ord som synonyme, er det ikke, efter min Formening, urimeligt, at templum Tanfanæ kan betyde Herrens og Fruens Tempel, eller et Offersted indviet til et Paar af Marsernes store Guder. Ihvorom alting er synes det at være

150

nu kalde Laird, engelsk: Lord. Maaskee det og kan tjene Dem, der begik den Skriv- eller Trykfeil at sætte Phane, til Undskyldning, at Aspirationen ty muligen er ligesaa snart og ligesaa let bleven udtrykt i gamle Dage, eller i en Dialekt ved F, som ved T. Herskerinden, Fyrstinden er saaledes ved Feiltagelsen og med Tiden blevet et Egetnavn for Grøns Huusfrue. Men at deslige kjække og glimrende Fruentimmer, Skjoldmøer kaldede, have i Oldtiden som Drotninger eller Stamfyrstinder ligesaavel som Underkongerne eller Stamfyrstinder ligesaavel som Underkongerne eller Stamfyrsterne bestyrket Danmarks Provindser, løse vi flere Steder, f.Ex i Leirekongens Sigurd Rings Historie. Han havde Aar 737, iblandt andre hans Fylke- eller Underkonger, som Oluf, Asmund, Sievald m. fl,

udenfor enhver Tvivl, at Pane og Tane ere begge et Værdigheds-Navn: Fyrste, Fyrsteinde, Drotning o.s.v Ider jeg engang havde den Ære at ytte denne Meneing for vor lærde Biskop Hr. Dr. Münter, bifaldt han den ganske, - og føiede til, at Ordet Fanden havde sandsynligviis samme etymologiske Oprindelse, nemlig af Panen eller Thanen d. e. Heskeren. Behandles det gothiske D paa samme Maade som det angelsaxisk Kongers Egenavne: Den den Første, Anden o.s.v., som skulle have regjeret over Danamrk mere end tusinde Aar før Kristi Fødsel, (Jens Lauritssons Cronologia, 379. Hvitfeldt I. p. 4) og blive kun Værdigheds-Navne for uhistoriske Personer, Thaner: Herrer; ligesom Danmark saaledes bliver; Souverainernes Land, den øverste Drots Rige.

151

ogsaa Skjoldmøen Hethe, til hvis Bestyrelse selve Møen og de øvrige danske Øer vare anfortroede *)). Flere saadanne, som Hervora, Thorsborg, Visle, Rusle, omtale Sagaerne og vore Historieskrivere **). Pane har sikkert henhørt til denne qvindelige Helteklasse. Og dersom Lochlin hos Ossian betegner, hvilket nu synes afgjort, en Deel af Skandinavien, og det strømfulde Sora en Deel af Danmark, kan det gjerne være, at Pane-Strømmen ***), hvor Skjoldmøen Utha, Hermans Datter, Frøthals Fæstemø, boede, er vor Phanefjord, en Arm af vor Grøns høit brusende Sund.

Der gaaer her paa Landet det Sagn, at benævnte Grønsund har i Hedenold været en ubetydelig Aa og saa grundt Vand, at man har kunnet vade over det herfra Møen til Falster paa tre Hestepander og tre Stene. Andre udlægge denne Fortælling saaledes: at der forud paa Møens Side har været en Færge, de tre Hestepander kaldet, og paa Falsters Side en anden, de tre Stene. Men

*) Suhms nordische Fabelzeit, von Gräter, II. B., S. 288.

**) Hervora-Saga, Gräters Suhm, II. B., S. 140. Gebhardi i allegemeine Waltgeschichte, 32 Th., S. 64.

***) Harolds Gedichte Ossians, I. Th., S. 64.

152

ogsaa dette kunde jo hentyde paa Sundets forrige Ubetydelighed. Heller ikke er det saa urimeligt at en eller anden frygtelig Vandflod i en umindelig Tidsalder kan have revet Fyen fra Jylland, Sjælland fra Fyen paa den ene og fra Skaane paa den anden Side; Møen igjen fra Falster, Sjælland og Rügen, hvis Krideklinter, saavel havd Høiden over Havet, som deres hele Character angaaer, synes at have hængt sammen med de møenske, førend Nordsøen brød gennem Kattegattet, dannede Belterne og blev staaende i den store Dal, som udgjør Østersøen eller det balthiske Hav. Førend denne Natur-Revolution kan Grønsund gjerne have været et Mosedrag eller et Vadsted til Falster. I dette Tilfælde har Sammenkomsten imellem disse tvende Landes barbariske Beboere og deres Stamfyrsters Feiden paa hinanden, efter Tidesn Aand, oftere fundet Sted og været farligere, end om den sammee rivende Strøm, som nu adskiller Møen og Falster, havde hindret dem fra saa ofte at mødes og tørne paa hinanden. Ikke destomindre lader det sig ogsaa ret godt tænke, at disse Gjenboere, under forskjellige Drotter, i mindre end 600 Favnes Frastand (thi bredere er Grønsund, hvor det er smalest, endnu ikke), have havt slemme Optrin indbyrdes, naar de nærmede sig hinandens

153

Kyster, forsøgte maaskee etslags Vikingfærd og røvede paa gjensidige Strandkanter.

Det er at formode, at Møenboerne, som færre i Antallet, ere gaaede af med flere blodige Pander og et større Mandefald, end Falstringerne, naarr Kamp tillands fandt Sted; men deres kaarede Anfører Grøn, ligesaa snild, som modig og kjæmpestærk, har, efter Traditionerne, forstaaet at sætte sin Stamme i Sikkerhed for disse Gjenboeres Voldsomheder. Han drog saa ofte til Falster, hvor Pane boede, eller kæmpede saa ofte med denne Skjoldmø, at hun, som de Dages Heltinder og Piger, vandt Agtelse for Helten, indgik Venskab med ham og blev hans Kone. Med mindre at Falsterboerne, kjede af dette Qvinde-Regimente, ligesom Sjællænderne og Møenboerne længe derefter aaf Skjoldmø Hethes, regnede sig sammen til Skam og vilde i stedet for denne Pane eller Fyrstinde have een Mand til Konge *), hvorudover hun, ligesaa slog som de, har kastet sig Grøn, sin drabelige Gjenboe, i Armene. I hvilket som er, blev ved dette Samfundsbaand et Slags Venskab stiftet mellem Jotun-Stammerne paa begge Sider af Strømmen. I det ringeste har Grøn vidst at holde Falstringerne saaledes i Ave, at de nok

*) Suhms nordische, Fabelzeit überzt von Gräter, II. B., S. 288.

ikke oftere have vovet at forstyrre Møenboernes Rolighed.

Mig synes, at det, i nyere Stiil omskrevne, gamle Fragment af et Drotqvad, som lyder saaledes:

Nu hviler Grøn med Phane sin,
som trætted rasken Hjort og Hind;
tak Bonde god! dwn Dyregud; -
nu gaaer du tryk ad Sundet ud *).”

er et nyt afgjørende Beviis for dette Drotpars Tilværelse, forðum, og den Agtelse de, Aarhundreder derefter, stode i. Thi endskjøndt det vilde være uefterretteligt at antage som fandt, hvad der siges, at disse Æresvers oprindeligen afskrevne efter en Runetavle, opgraven midt paa Grøns Begravelse (da, om saa var, maatte en saadan Tavle være stukken derunder mange hundrede Aar efter hans Død), saa vise dog Versene, som, hvad Indholdet angaaer, sikkert grunde sig paa Traditioner ældre end Bogstavskrift, tilbage paa en Mand der herskede over Grønsund paa begge Sider; der forsvarede sine Undersaatters Næringsvei paa samme Sund og tilmed havde den Fortjeneste, som før er meldt, at være en kjæk og snild Mand, baade i at udrydde vilde Dyr og

*) Viborgs Descriptio Monæ, L. Cap. Sandvigs Beskrivelse over Møen, S. 6.

155

i øvrigt i at anvende Vildtet til Menneskenes Fornødenheder.

Det har fra Arikds Tid været brugeligt at opkalde Provindser, Byer, Floder efter mærkelige Personer, som sammesteds have udrettet nogen priselig Daad, eller endog paa saadanne Steder ere komne til Ulykke.

Da de fyrstelige Børn af Theben: Phryxus og hans Søster Helle, frygtede til Colchis, dybt inde i det sorte Hav, rede de, siger Fabelen, gennem Luften paa det gyldne Skind af en Væder, men Helle blev bange da hun kom over Havet og styrtede ned deri, hvorfor det siden, til Minde om hende, blev kaldet Hellespont *). Saa have Grøns og Phanes Efterkommere ei alene foranstaltet før anførte Æresvers til deres Erindring, men uidentvivel længe før, og strax efter deres Død, kaldet Sundet og Fjorden ved deres Grave, det første Grønsund, den anden Phane-fjord, ligesom den hele Øe, istedetfor de haardere Navne Ørkenø og Jeddensland, fik de blødere Grønø og Møens Land.”

Overtroen og Fabelen – en af dens Døttre – gjemme ofte i deres Skjød Sandheder, som ligge i

*) Ovid Metam., I, p. 110.

156

Baggrunden. Disse, endskjøndt som oftest uøienlige i det Fjerne, give dog ikke sjelden et og andet Glimt af de Gamles Tænkemaade, Handlinger, Levnet og Sæder. Ligesom den svenske Almue, efter Sjøborgs Vidnesbyrd i hans Beskrivelse over Blekingen, indtil denne Dag troe, at Odin skinbarligen af og til farer jagende igjennem Luften, - ligesom de Norske see endnu Asafærdet; de Tydske den vilde Jæger; Søndre Sjellænderne Valdemaars Jagt i Egnen omkring Vordingborg, saa have Møenboerne paa Landets østre Side mange Syner af Upsala-Jettens Natteriden, og disse paa den sydvestre Kant, mangle heller ikke at see og høre Grøn Jæger.

Herom gaae nu flere Sagn, end det er Umagen værd at anføre. Ikkun et Eksempel. En gammel Mand som i mange Aar var Postbud paa Marienborg, fortalte engang mig og Flere desangaaende saaledes: ”Jeg har ofte i Julen, naar jeg om Natten kom fra Stege med Breve, seet Grøn Jæger ride her lige ud for Porten. Det er en forfærdelig stor Kjæmpe. Han kommer paa en rød Hest jagende i fuld Gallop fra Søndersogn og sommetider ret tvert herind fra Grønved Skov. I hans høire Haand har han en lang Stang, længere end Sommerskarles Spær, som er saa forgyldt i den yderste Ende, at man tydeligen

157

kan see ham. Jeg kan troe det er Ild og Lys der brænder i Enden af Spæret. Tre sorte Hunde følge ham med Tungen langt ude af Halsen. Han farer ned ad Veien til Frædnerup, som han var gal, og naar han er kommen langt ud i Skoven bliver der en grumme Allarm. Mangfoldige Mennesker skrige, tude, hyle; Hundene give Hals og fare omkring imellem Høiene. Man kan høre en Blæsen, livagtig som tre fire Gadehorn, og et Bulder, som naar man slaaer paa tomme Tønder. Det er godt at forstaae, at der ikke kunne sige, fordet er nok ikke saa rigtigt. En Stund derefter kommer han i samme Rend, saa et piber efter, tilbage her fordi og følger den Vei han kom fra. Hans Spær driver af Blod. Hundene efter ham, men de arme Bæster kan neppe følge med, de sætte sig sommetider midt paa Veien og hyle og tude. Det allerforunderligste er, at Jægeren, naar han rider hjem, er uden Hoved. Saaledes holder han det hver Nat hele Julen igjennem, naar Klokken kan være mellem Tolv og Eet. Det maa være, kan jeg troe, Grøn-Jægerens Gjenfærd, som ei kan komme til Rolighed. I kan selv faae ham at see, naar I vil passe den rigtige Tid; thi jeg og mange Flere, har hundrede gange seet ham ride her.”

158

Paa Spørgsmaalet om disse Spøgelser ikke gjorde ham noget Ondt, og om han ikke var bange for dem? svarede han: ”at naar man kun ei kom dem lige imøde, men gik strax tilside, skrev det hellige Kors og læste FaderVor, turde man ikke ved, at være bange. Hverken Hundene eller Jægeren havde nogentid gjort ham Noget; men der vare vel de, som ikke skulde trøste sig ved at have mødt dem.” Saaledes pasiarede den Gamle, og saa stærk var Indbildningens Magt, at han af ganske Hjerter troede selv, hvad han troskyldig fortalte os.

I Vindebek Skov høre atter Andre Valdhorn og Hundeglam om Nattetider, der ikke kan være noget Andet end Grøns Væsen, som han der altid har drevet o.s.v. Lader os see om noget Rimeligt eller Sandsynligt lader sig uddrage, især af Oldtingens fabelagtige Fortælling, sammenholdt med de øvrige Sagn, Grøn og hans Distrikt vedkommende. Jeg mener følgende:

1. At man endog paa Møen har, førend Odins Tid, kjendt Jagten, baade som Næringsvei og som Hædersvei. Øens mørke Skove, de mangfoldige Maradser og Smaastrømme, selv den aabne Strand ved Østersøen, hvor Fugle uden Tal, ligesom alskens Dyr-Vildt i det tætbevoxede Land og i Klintehulerne manifoldigviis have opholdt

159

sig, gjorde denne Plet i Havet til et gunstigt Distrikt for en øvet Jæger. Men da Mod og Duelighed i Jagten, ligesaavelsom Kjækhed i Krigen, hørte fra de allerældste Tider til de priseligste Egenskaber, saa maa det være afgjort, at Møens gamle Grøn, dertom han har væettil – hvilket neppe kan omtvivles – ogsaa har været de allerældste Møenboers gjæveste Mand eller Konge. Hvorfor det atter er sandsynligt at Navnet Jæger, som et Æres-Navn er fra Oldtiden blevet ham tillagt. –

2. At Møenboerne have lignet, som i Andet, de oprindelige skandinaviske Stammer ogsaa deri, at de fra de ældste Tider regnede stolte Heste og modige Hunde til de kostelige Besiddelser, hvilket og de ældste Sagaer og Osfians Sange, især hvor Talen er om Sora, Lochlin og andre Steder, dr synes at være danske, bekræfter. –

3. At vore Forfædre hylkede den Overtroe, at afdøde Helte og Konger fortsatte Jagten og andre Livets behagelige Sysler efter deres Hedenfart; men at det just kun var Heltens Aander givet, at røre sig i den fri Luft og at nyde Jagtens Forlystelser. Den Feiges og Trællens Aand derimod blev indviklet i den fugtige Moses Taage, saasnart den skyefulde Død havde lagt hans Hoved til Jorden. Hans løb

160

gik aldrig over Høiene *). Hvoraf følger at de jotuniske Møenboere, siden de lade deres Grøn ride, fødes og jage efter Døden, have med de øvrige Skandinavier havt, endog før Asa-Troen kom, Ahnelse om Sjælens Udødelighed og et Liv efter dette.

4. Da den møenske Grøn, ifølge det Foregaaende, har været de oprindelige Jotuners Anfører, 70 til 60 Aar før Kristus, kan han gjerne have været i samme Stilling og levet her endnu, da Aser og Baner indbrøde overalt og reve Landene til sig. Gjenfærds-Historien kunde da vise, at deres Besiddelsestagen af Møen ei fra vor Helts Side er gaaet af uden hidsig og blodig Fægtning. Han kan jo, boende i Vindelsbeks Slotshave eller Grønved-Skoven, være bleven underrettet om, at hine Fremmede havde gjort Landgang under hans Frænders Opholdssted (Frænderup), ved den nuværende Hjelms Bugt, og der allerede vare i Kamo **) med disse, hvorfor han er ilet dem herfra til Hjelp ad den Vei, der forbi Marienborg fører det til, men er falden der, trods sin øvede og blodige Landse, ved Asernes Sværde._

*) Jævnfær Prof. F. Magnussen i S. L. S. S., 1818, 2 H., S. 88.

**) Den Bløsen i Gadehorn, Oldingen omtalet, kan være Krigshornet: Lind, Liur; Bulderet paa de tomme Tønder kan være Jotunernes Slag paa Asernes lange Skjolde af Huder, som tildeels vare beklædte med Metalblik.

161

Muligen han da for det første er begavet af Sine i den derværende af Sandvig omtalte Jettens Høi, som er en jotunisk Hauge, men siden til høitideligere Minde er af Phane, hans Drotning, eller af Seiervinderne, de Aser selv, forflyttet til Grønsalen, der er en odinske Kuml.

Saaledes har jeg forsøgt at levere i et Billed, saavel en gammel jotunisk Fyrstes og Fyrtstindes ærefulde Erindring, som deres', efter de Tidens Cultur og Konstflid smagfulde og prægtige Begravelse, et Exemplar, Danmark neppe har Mage til.

Jeg gaaer aldrig forbi Grønsalen, uden at stemmes til underlige og dybe Følelser, ved Tilabgeblikket over et Par Tusinde rundne Aars fortrinlige Mennesker, deres Virksomhed, deres priselige Gjerninger og deres Navnes Udødelighed. Held den, der som Hedningen Grøn, ved at danne, oplyse, cultivere og beskytte sine Jævnaldrende, i det ringeste en tidlang, efter sin Gang over Jorden, erindres med ærbødighedsfuld Taknemmelighed. Men ved Synet af hiint elskende Pars, Grøns og Phane, stille Hvile i Aske og Grav under minderig Gravsteen, hører jeg Vinvelas og hendes Ben Shilrics ømme Klagesange udgaae deraf:

162

”Du gik da heden min Grøn! Jeg er alene – paa Høien. – Dyrene græsse frygtfrie hen over den. Ei ere de længere bange for Vinden, ei skyer for det susende Træ. Jægeren er langt borte; han er i Gravenes Mak. – I Fremmede! I Bølgernes Sønner! o skaaner min Grøn den Elskede.”

Grøn

”Hæv høit min Phane! naar jeg er falden i Marken, hæv høit til Erindring min Grav. Graae Stene og en Høi af Jord skulle tale om mig til Efterverdenen. Naar Jægeren skal sidde ved Høiens Fod, naar han der nyder til Middag sin Spise, skal han sige:

En Høvding er falden: -
Her hans Hvilested!
Og mit Navn skal leve i hans Lovtale.”

”Tænk paa mig min Phane, naar jeg ligger der – død – henstrajt paa Jorden *)!” –

*) Die Gedichte Ossians, übersezt von Harold. Düsseldorf, 1775, 1stes Band; Carric – Thira S. 54 – 55.

162

Tab ?

163

§. 3.

Andre endnu forhaanden værende Levninger fra Alderdommen eller de fremfarne Tider.

Foruden de foran beskrevne tvende høistmærkelige Begravelser fra høistforskjellige Tider, nemlig Jettestuerne ved Røddinge og Grøn-Høi paa Haarbølle Mark, samt de tillige der ommeldte hellige Steder, som Præstebjerg, Løgbjerg, Blaakilde, Skalhøi, o.s.v. er Møens Land ligesom oversaaet med lignende, Derfra:

a. En Pseudo-Antiqvitet. En Runeskrift, ridset i en temmelig før Kobberplade af 10 Tommers Længde, 5½ Tommers Bredde. I ethvert Hjørne er en liden Fordybning, slaaet med et Stempel, mindre i Omkreds end en Vikke. Pladen uden al Kunst og Politur, ei engang rettet i Kanten, men ligesom udhamret. Den havde følgende Indskrift, ifølge Tab. IX:

miswnd mig icke denne sten
hworwnder hwiler mine ben
det er al den formwe och skat
den ieg mig her har efterlat.

Den skal være funden i Jetteshøi ved Frederup i Damsholt Sogn, under denne Kæmpesengs Overligger, hvilken man, med hundrede andre store

164

Dysstene, og deriblandt det af Sandvig og Kaalund ommeldte klingende Alter *), sprængte, da Graateens-Laden mpaa Marienborg 1774 blev af svenske Muurmestere, ved Beringskjold, opført. Nogle have meent at den Høi, i hvis Begravelse Tavlen laae, var Grøns virkelige Grav, men jeg troer snarere at det har været en Æres-Høi, som hans taknemmelige Stammefolk have, efter hans dødelige Afgang, reist ham, i dette Distrikt, der og synes at have været ham underkastet, til Minde **). Men, om Nogen vilde antage at Runerne paa Pladen virkelig vare fra Runealderen, og endnu mere om man vilde troe at de vare ridsede til Erindring om Grøn Jæger, tog man mærkeligen fejl. Allerede

det, at de befandtes skrevne i reent Kobber, da man sjelden finder de ægte Runer uden paa Stene og Træ, stundom paa Jernskjolde, Sværd, Knive,

*) "See Frenderup er lang, og strax derhos kan findes Grøn-Jettens Sovested, det maa fornemlig mindes der findes og en Steen; det mindste du den rør, som den var ganske huul, en Klang af den du hør."

Saaledes qvæder Kaalund Christianseøn i hans Beskrivelse over den Insul Møen, Kbhvn. 1722. Formodentlig har denne bekjendte Steen været en Roksteen, eller et mystisk Alter fra Oldtiden, Men det samme Mirakel frembyder enhver Teglsteen, end sige en forholdsmæssig tynd Alterplade, som laae 6 å 7 Fod frit paa alle Sider uden for et spidst Hypomocleum.

**) Suhms Fabelleyre von Gräter, S. 288.

165

Belter og enkelte Mynter, giver Kjendere Formodning om Bedragerie. Endnu tydeligere viser Mekaniken, Metriken og Ordbygningen paa denne Kobberværelse, at den ingenlunde er at henregne til Oldtiden, eller dens Poesie yil den scandinaviske, d.e. ældste nordiske. Thi uagtet Sproget er enfoldigt nok, viser dog Rimet, der først begyndte at bruges i Midten af det 12te Aarhundrede, indført, som man mener, af en svensk Hofskjald Einer Skulason, saavel som Ordene: Misund, hvorunder o. fl., at den er af langt sildigere Oprindelse, end da man byggede Gravhøie og brugte Runer. Kammerherre A. B. de la Calmette forærede afg. Professor Treschou paa et Besøg engang dette, formedelst Bedrageriet, mærkelige Fund. Skulde det eengang igjen komme for Dagen, da veed man hvorfor det skriver sig.

b. Mærkværdige ere 3de Høie paa Klinten, eller Pladse, hvor tydelige Kjendemerker ere forhaanden, at de fordm have været indsluttede af Volde og Grave. Den ene ligger paa Forbjerget nær ved de saakaldte Slotsgavle, og har ind ad Landsiden til, ret i Midten, en Aabning, hvor man formodentligen har havt Indgangen. Pladsen kaldes endnu Klinteslottet, og maa vel være det som Sandvig S. 11 omtaler, der skal have været ti Aar 740. Man finder ikke der, som paa andre Steder i Klinten, lev-

166

ninger af nogen Muur eller anden Slags Bygning; og, dersom efter Sagnet, den første Hersker over Klinten, Jetten fra Upsal, rimelig En af Othins Følge, der har havt sin Residents, er det saa langt tilbage i Tiden, at murede Befæstninger ikke heller kan være at søge. Nok at Navnet og Sporet har vedligeholdt sig. Hvorledes denne Jette fra Upsal *), for at udvide sit Herredømme, snildelige har vidst at benytte sig af Tidens Troe, nemlig at Odin og hans Følge vare af guddommelig Æt, og altsaa maatte kunne hexe, sees af følgende Fabel:

Jette af Upsal gik engang paa Jagt i Egnen om Aalebek (hvor han endnu i Aaret 1644, efter en da levende Bondes, Henrik Fyens, Vidnesbyrd, vedblev at øve sine Troldjægere rundt om en gammel Tornebusk). Paa Veien gennem Borre bankede han en Mand op, og bad ham et Øieblik at holde hans Jagthunde, medens han stødte to Gange i sin Luur; thi blæser jeg tre Gange, sagde han, er det dig umuligt at holde dem. Saa begjerede han og Noget at drikke. Dernæst forsvandt han; men kom igjen efter nogle Timers Forløb, førende med sig en Havfrue tilhest. "See," sagde han, "nu har jeg 'jaget efter hende fulde 7 Aar og nu først faaet hende sat under

*) Almuen kalder ham nu Gjøgen Upsal.

167

Falster". Derpaa begjerede han atter at drikke, og efterat have faaet det, rakte han Bonden et Stykke Guld, som brændte denne gennem Haanden og sank i Jorden. "Siig nu," lagde han til, "at Jetten af Upsal har givet dig Haand; men at du ikke forgjeves skal have givet mig at drikke, saa tag – idet han løfte de kostbare Halsbaand af sine Hunde – tag disse Baand. Saalænge du bevarer dem paa et forborgent Sted og de ei komme i Solen, skal du ikke fattes Velstand." Bonden tog glad imod Gaven,

forsvarede den vel i nogle Aar og tiltog imidlertid i lykkelige Omstændigheder. En tidlang efter glemte han Jettens Ord, lagde Halsbaandene i Solen, for at lufte bort den Mugenhed de ved den lange Indeslutten havde taget til sig, og – sank fra den Tid af dybere og dybere i Fattigdom *).

Allerede i denne Drots Tid, der sikkert er meget langt tilbage, vare Sjellands og Møens Kyster foruroligede af Søerøvere. Iblandt disse var Grap en af de frygteligste og boede paa Rügen. Jetten af Upsal skal flere Gange tilsøes have kjæmpet mod Grap. Engang kom denne fra Kullen, rigt beladet med Guld og Røverran; ved Øen Niord blev han overfaldet af Upsala-Jetten, der berøvede ham hans.

*) I Wiburdii Descriptio Monæ, Cap. 10.

168

rige Ladning. En anden Gang er Grap bleven overvundet af ham ved Tolken i Grønsund *) og endeligen, efterat Jetten af Upsal havde forenet sig med en Klintekonge: Helge eller Heding paa Stevns, ved disses forenede Magt, overvundet og dræbt ved Rügen og hans Eiendomme erobrede **). Helge- eller Hellehavns Nakke, en nordostlig Pynt af Møens Klint, kan rimeligviis have faaet sit Navn af denne sjellandske Allieredes Skibsleie. Kunde man dertil antage, at han var den samme berømte Helge, Sigmunds og Borghildas Søn, som først blev opdraget paa Læssøe, havde siden sine Krigsskibe liggende ved Stevns Klint ***) og endelig efter mange Eventyr blev Syssekonge over Ringsted og Sigersted under Lethrakongen Fridleif den Tredje, hvis Broder Halfdan herskede i Upsal, havde man derved udfundet den Periode, da Jetten af Upsal som Underkonge beherskede Møen, nemlig i Slutningen af det fjerde Seculum ****). Gebhardi *****) antager netop til denne Tid de første Underkonger i Danmark under Letrakonerne, og sætter, i at opgive deres Antal, ogsaa en paa Møen.

*) I Wiburgii Descr. Monæ, Cap. 12. Sandvig, S. 44.

**) Hoffmanns Samlinger, Tom. VIII, S. 518. Weinmicks Beskrivelse over Stevns.

***) Gråters Suhm, I. S. 281, 284-291.

****) Gråters Suhm, I. c., S. 297.

*****) Allegemeine Welthistorie, 32 Deel, S. 356.

169

Hvilken Ærefrygt denne Herre har vidst at forskaffe sig, og hvori endeel af hans Indtægt har bestaaet, sporedes endnu for et halvt hundrede Aar siden, da Møens Bønder, og allersidst de under Klinten, vedbleve fra hans Dage af, at efterlade om Høsten en Havreneg af de bedste paa Ageren til hans Hest, at han, som fra Oldtiden af var vant til denne Afgift, og som endnu efter deres Indbildning reed omkring paa Landet, ikke skulde nedtræde deres Sæd eller paa andre Maader plage dem *). Almuen fortæller endnu, halv i Spøg og halv i Alvor, hinanden Fabler om ham: Han skal boe paa Klinten. I Skikkelse af en Fugl rider han ofte om Natten tilhest gennem Byerne. Han gjør intet Ondt, men skal hjælpe Møen endnu engang mod fjendtligt Overfald. Man havde længe ikke seet ham; men i Efteraaret 1807 blev han igjen til stor Trøst seet af Adskillige.

En af denne upsalske Jettes nærmeste Eftermænd som Regent paa Klinten skal have været en Huno. Almuen kalder ham endnu Huno-Herren, et Navn som bebuder Værdighed og Herredom over Andre. Denne byggede sit Slot noget længere ind i Landet, og det skal, efter forbenævnte Autor, endnu have været til Aar 772 **). Rudera deraf findes

*) Viborg, Kaalund, og efter dem Dandvig, S. 45.

**) Sandvig, S. 11.

170

ved Huno-Søe, nemlig Stumper af røde Muursteen og Spor af Grave i et Omfang af omtrent 60 Skridt. I Omegnen bærer mange flere Steder hans Navn, som: Huno-Høi, Hunes-Agre, Huno-Herrens Agre *), Steile Huno-Fald (en Kløft i Kridtklinten). – At han ingenlunde er en opdigtet Person synes ikke alene de Steder, som her og i Skaane ere opkaldte efter ham, som i Skaane: Hune-Hals, Hunobjerg, at bevise; men endog Saxo ommelder en Huno, som en af Kong Harald Hyldetands besynderligste Hovedsmænd, der med sex Smaakonger i disse omliggende Lande, rustede sig, og kom til Harald for at staa ham bi i Krigen mod Kong Ring i Sverrig. Der siges utrykkelig om ham og de øvrige: ”Disse vare alle Kong Haralds gamle svorne Tjenere og havde lang Tid tilforn faaet forgyldte Sværd og anden kostelig Skjænk af ham, for deres mandelige og troe Tjeneste.”

Der fortælles om den møenske Huno, at han, efter i adskillige Aar, som Sørøverhøvding, at have erhvervet sig Agtelse og Rigdom, da Hungersnøden i Kong Snios Tid ogsaa udstrakte sig til Møen, drog en stor Deel af Landets Ungdom til sig og begav sig med dem til Italien, til de derværende Lon-

*) Joh. Wiburgii Descriptio Monæ, Cap. XII.

171

gobarder, med hvilke han, uden at vende tilbage, forenede sig. Saa skal han og, da han seilede fra Møen, have sagt: at han ikke vilde hvile, førend han fik hængt sit Skjold i Roms Porte *). Magister Wiborg, som fortæller dette, lægger til, at fra denne møenske Underkonges Tid, blev det forhen stærkt beboede Forbjerg saa begroet med Træer, imellem hvilke man endnu finder Spor af Plovdrivning, at det kun var et Opholdsted for Tyve og Røvere. Der gaae mangfoldige Sagn, for det meste Fabler, omkring imellem Almuen om hine frygtelige Tider; men ogsaa nogle tiloversværende Navne og Steder, som: Vildmands-Hule, Vildmands-Sti, Sortehul, Povelstræde, Kjelderen, Monses Sti, Stimandsbanken, Grimsdalen, Stjelebjerg o.s.v., vidne til denne Dag om disse vilde Egnens Røverfærd i hine fremfarne Tider.

Det tredje mærkelige Sted er Reiers (Adskillige sige Regners) Vagtbod. Denne Høi, som ogsaa synes i Oldtiden at have været omgivet med Grave og Volde, er at finde strax norden for det af Tømmerstokke opførte norske Lysthuus paa Liselunds Klint, eller omtrent en fjernedeel Miil fra det Sted,

*) Joh. Wiburgii Descriptio Minæ, Cap. XII:

172

paa den nordlige Strand, hvor Borre-Søe ved en Bæk flyder ud i Havet. Det er et temmelig høit, med Græstørv beklædt, Forbjerg, som skyder sig lidet østligere ud i det balthiske Hav, end den øvrige Egn, og giver en reen Udsigt ned ad Pommern og det sydlige Møen til. Man vil vide: at den stedse omflakkende og virksomme Kong Regnar Lodbrok har lagt paa Udkik her i sine mangfoldige Sørøver-Aar; at det var her hans Hovedsmænd Kelther og Thorkild gave ham Efterretning om at Ubbo, hans Søn, havde i hans Fraværelse tiltaget sit Kongenavn i Danmark, og at han fra denne sin Vagtbod gik ud mod bemeldte sin Søn eller dennes Morfader Espern, og slog ham i Grønsund *). I øvrigt findes i denne Omegn hist og her Ruiner af Mure, af Brønde, saavel fiirkantede som runde, ja endog af Grave og Kirkegaarde fra umindelige Tider.

c. Svanese-Stenen er en mægtig Granitblok paa en overordentlig høi Bakke i Maglebye Overdrev, Aborre-Bjerget kaldet, hvor den ligger ganske isoleret. Den er $3\frac{1}{2}$ Alen over Jordfladen, og holder 7 Alen i den nederste Omkreds. Hvor dybt den stikker i Jorden, eller hvor stor dens Masse er, har

*) Saxo, Wedels Oversættelse, IX. Bog, S. 201.

jeg ikke havt Leilighed til at undersøge, men i Størrelse overgaaer den alle andre Stene der findes paa Landet, og det ophøiede Sted, hvor den saa ganske alene ligger, fortjener Opmærksomhed. Muligen er det en Bautasteen fra Hedenold, reist for en af Tidens mægtige Helte. Muligen og at der i Hedningen-Tiden har været et Tempel, en Offerplads for en Gudinde Svanese; thi at den skulde være benævnet af Svaner, som i de omliggende Smaasøer have havt deres Ophold, er ikke at formode *).

d. til de mærkværdigste Steensætninger fra Oldtiden, hvoraf Møen har saa mange, høre de af Almuen saakaldte Bagerovne. I Aaret 1804 fandtes endnu tvende af disse, een paa Nordfeld Herregaards Mark og en anden paa Nebelle Byes Mark, og jeg troer de, uagtet Landmandens Virksomhed i at bryde Stene og rydde Jord, ere der til denne Dag. Det er Steenkamre, hvis Indgang eller aabne Ende, vende mod Østen, er 1½ Alen høi, 2 i Bredden, og Kammerets Længde 3½ Alen. I Jordfladen ved Indgangen ligger i dem begge en flad Steen. Alle Stenene ere indvendigen jævne. Overliggeren er ogsaa 3½ Alen lang og noget smallere opefter. Man

* Physicalisch-mineralogische Beschreibung der Insel Möen, von S. Avildgaard, 1788, S. 8.

finder I Jylland f. Ex. deslige Bygninger, som ved Byen Zeüthen i Aarhuus Stift o, fl. Steder. De kaldes der Iynovne, ogsaa Doden-Unn *) Der har været fremsat mange forskjellige Meninger om hvad Hensigten med denne Art Steensætninger har været. I Middelalderen, da Agerdyrkningen begyndte at gaae frem og man behøvede Fyld til Sumper og Huller, hvad var da naturligere, end dertil at benytte Jorden af den Mængde Gravhøje, som overalt forefandtes? Men Stenene i disse log man ligge, enten fordi de endnu dengang ikke behøvedes til Gjerder og Bygninger, eller fordi man, førend Krudtet var opfundet og kjendt som anvendeligt til Stenes Sprængning, fandt dem for svære at bortføre tilligemed Jorden. Den Omstændighed, at Stenene indvendig i disse saakaldte Altere ere jævne og rettede, hvorimod der synes ikke at være anvendt nogen Flid paa Bygningens ydre Form, bestyrker ogsaa den Mening, at de have været Begravelser, tilforn bedækkede ved en Høi af Jord.

e. Strax uden for Bollerup, Bye paa høire Side af Veien til Kirken, hvor Kogseby begynder, sees Spor af Volde og Grave; ligesom det og er ty-

*) Thorlacius Populaire Aufsätze, S. 276.

deligt, at Søen fra Grønsund har forud gaaet tæt op derunder og at derfra har været Seilads ud i Sundet. Der staaer og endnu en forholdsvis høi Bakke, hvorfra der er Udsigt over søndre Østersøe, Indseilingen til Stubbekjøbing, Vordingborg, Bogø og vedliggende Øer. Et prægtigt Observatorium for en Søe- eller Næskonge, som og der har havt sin Bopæl, Thi i Gruusbakken hvor Slottet har staaet, har jeg opgravet et heelt Læs bearbejdede Sandsteen, der formedelst den pyntelige Udhugning, see ud til at have tjent til Forsiden af en Camin. Et Par Stykker deraf ligge endnu udenfor Præstegaardens Forstue. Der blev ogsaa funden en løs Steen med Fordybning og Rende i, samt en mindre Steen, som en Støder eller Gnider, derved, et Qvarteer lang. Nogle Skridt derfra blev 1768 et dobbelt Leergulv opbrækket, da en ny Stue der skulde bygges, og man fandt derunder, i en stor Strækning, et Lag Kul af 2- 3 Haandsbredder, hvilket lader formode, at Slottet engang er bleven brændt, muligen efter de Tidens Skik, af Herremændens Fiender.

Denne Herre skal have levet i Kristendommens første Tider, Aar 880 eller 900 og hedde Truels *).

*) Sandvig, S. 80.

176

Hans Broder Høier boede nær derved paa Højbjerg *), Præstegaardens nuværende Mark; Truels havde tre Sønner og tre Døttre, men Sønnerne, som ofte var Tilfældet i de Dage, bleve i deres barnlige Alder stjaalne bort af Skovrøvere, som allevegne streifede omkring, En Søndag Morgen tidlig vækker Fru Mettelil sine tre Døttre, der vilde til Ottesang i Horbelev paa Falster, efterdi her paa den tid ingen Kirke var paa Landet. Efter fuldendt Gudstjeneste møde de paa Hjemveien, i Taastrup Riis **), en Hund som gav Hals og strax derefter tre Røvere, som myrdede de tvende af Søstrene paa Stedet, plyndrede dem og kastede Ligene i et Kildevæld.

Den tredje Søster bad bønlig om Livet, gav dem Snak for Pengene og under Samtalen fik dem lokket til Broelands Øe, = Grønsund, hvorfra de kunde see hendes Faders Slot i Kogsebye. Hun bad indstændigen at de vilde gjøre hendes Fader den Ære at gaae ed og drikke til Aftens hos ham; men de sloge ogsaa hende ihjel.

Begjerlige efter mere Rov gaae de til Fruerland (= Phanefjord Distrikt) til Borgen, bleve godt

*) See en Variant hos Hoffman i *Fundationer*, V., 225, og *Jonges Chorographie*. S. 261.

**) Denne Bye og Lund ligger Sonden for bemeldte Kirke, og derved et Væld, som skal have den Egenskab at der aldrig fryser.

177

imodtagne og drak tilsidst Ridder (miles) Tuels tilsengs. I deres Kaadhed vilde de nu bortføre Huusfruen, men snildligen lover hun at gaae frivilligen med, ikkun at de vilde tøve et Øieblik, medens hun samlede sit Guld i Skriin. Hun gik, skjød en Jernstang for Døren og forføiede sig i Sørgedragt paa Høistue-Loftet, vækker sin sovende Husbonde og fortæller, at de nedeleværende Røvere havde myrdet deres Døttre. Truels farer op, ruster Slottets Mandskab og griber Røverne. Under det anstillede Forhør findes det: at de i deres Barndom, da de vilde gaae i Skole, vare blevne stjaalne bort af Skovrøvere, og havde i 14 Aar døiet Meget hos dem; men nu da disse vare søde, havde de igaar, for at søge deres Brød, gjort deres første Heltegjerning og myrdet tre Jomfruer. Med Gru hørte Truels at det var hans Sønner, der havde dræbt deres Søstre. Han bød dem forlade Landet, men de vilde hellere undgjelde for deres Brøde med Livet. De to bleve henrettede paa en Høj mellem Kirken og Harbølle; den tredje undløb, skjulte sig i Skoven og udsonede siden sin Synd ved en Pillegrimsreise. Han skal være begravet paa Harbølle Mark *), nu Hestehaven kaldet, hvor der tilforn har staaet et Kors eller en Støtte,

*Sandvig, S. 84.

178

som, af Venderne, efterat deres Anslag mod Møen var tilintetgjort ved Absalons Aarvaagenhed, blev nedrevet, hvilken ugudelige Gjerning Saxo tilskriver deres slette Lykke siden *).

Man viser endnu nær Horbelev Stedet, hvor den første af Truels's Døttre blev dræbt; den anden skal først være blevet ihjelslaaet ved nuværende Aastrup Kirke. Denne sørgelige Tildragelse af foreviget paa begge disse Sognes Kirker **). Det var meget Brug i Middelalderen, ved de christne Kirkers Opbyggelse, at mure Billeder af mærkværdige, især sørgelige, Tildragelser og afskyeværdige Ting i Kirkerne. Saadanne findes f.eks. ogsaa paa Nødager og Vindelev Kirker i Jylland.

f. Foruden de allerede omtalte Stensætninger fra Hedenold fortjene endnu følgende at nævnes:

Da man for 3 á 4 Aar siden vilde planere en Høi paa Aalebeksgaards Mark, Egebjerg kaldet, stødte man, efterat 2 Alen Jord var borttaget, paa en 9 Alen lang og 3 Alen bred, i Nord og Syd løbende, af svære Dæk- og Sidestene opført, Begravelse, hvori fandtes adskillige Urner, der indeholdt brændte Been. Blandt disse udmærkede sig een med Laag, af

*) Saxo Gram. 14de Bog, S. 540.

**) Sandvig, S. 84.

179.

oval Form og fritstaaende i et af Steenfliser dannet Rum. Foruden de i samme fundne brændte Been, fandtes to smaae knive, en liden Knap og en Pincette, alt af Kobber, blandet med andet Metal. Desuden fandtes en stor Mængde udbrændt Menneskebeen og nogle Urner, hvoriblandt tre ikke over 3 Tommer i Tværmaal, tilligemed mange Knive og Stridshamre af Flint. I en af de smaae Urner fandtes nogle Knapper af Rav med Hul i Midten.

I Aaret 1805 eller 1806 er paa Østermarke Byes Mark, og i 1819 paa Nyborre Mark, lignende Begravelser aabnede, og deri ligeledes fundet en Mængde Steenknive, samt nogle Urner, af hvilke sidste dog ingen bleve hele. Disse Begravelser høre til samme Slags, som den forhen beskrevne ved Røddinge, eller Haugerne. Af de deri fundne Sager er nok det Mærkeligste indsendt til Museum for Oldsagers Opbevaring i Kjøbenhavn.

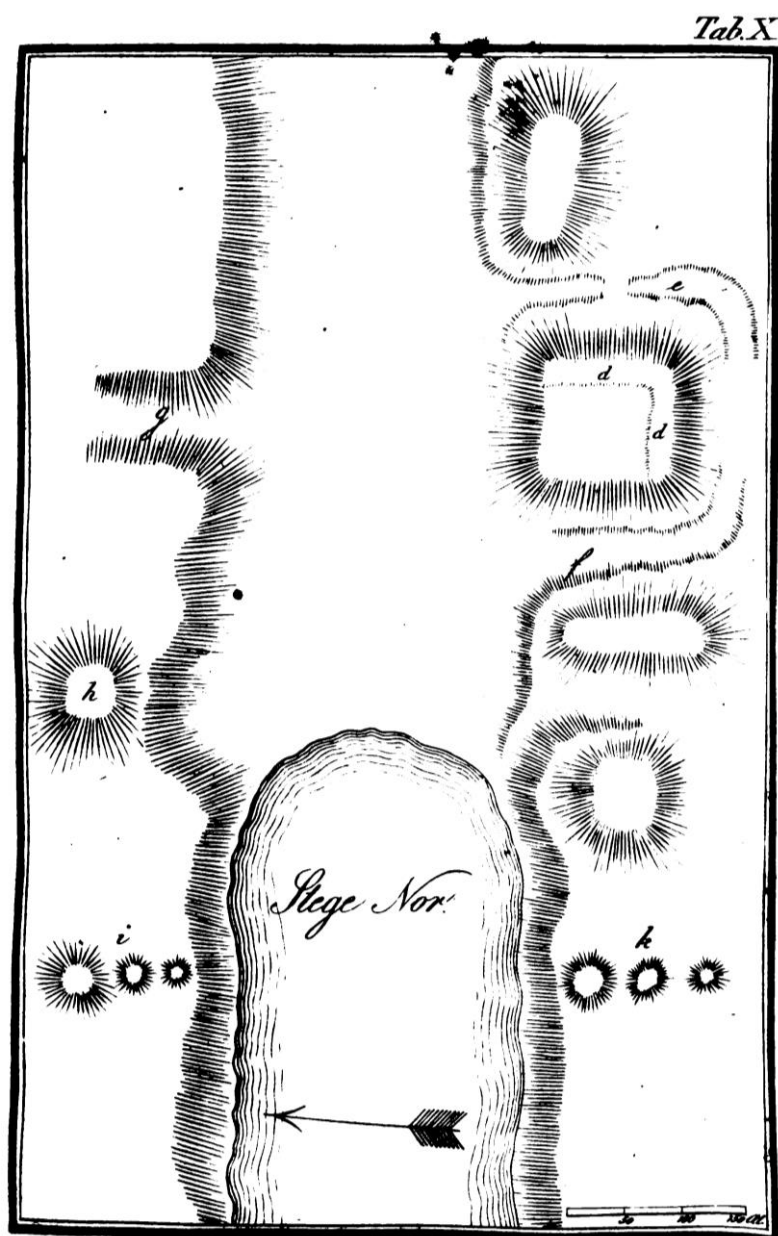
Offerpladse, eller Steenaltere, fra de ældste Tidere, ere paa Møen overalt nedbrudte; dog findes endnu et temmelig fuldstændigt paa Gaardmand Ole Rasmussens Lod i Bidsinge, $1\frac{1}{2}$ Alen tyk, og hviler nu kun paa to Stene, men det seer ud til, at een er borttagen. Afstanden mellem dem er $1\frac{1}{4}$ Alen, og den store Steen er $1\frac{3}{4}$ Alen fra Jorden.

180

Paa Kjeldbyemagle Mark, tæt ved Noret, findes 3 uaabnede Gravhøje, som staae jevnside i Nord og Syd (Tab. IXC. i. k.), den største nordligst, den mindste sydligst, og ligeoverfor i Kielbyelille Mark findes 3 andre, aldeles lignende i Størrelse og Retning. De kaldes Trehøiene. Saadanne Høie, af samme Benævnelse, findes ogsaa i Stege Mark.

Hulehøien i Kjeldbyemagle Mark synes og at være en Gravhøi (Tab X. h.); den har oveni en Fordybning, som enten er bleven frembragt derved, at Høiens indvendige Hvelving er nedsunken, maaskee forttyret af Skattegravere, eller den, efter Mag. Wiborgs Mening, har som en Forskandsning forsvaret Kjeldbyesund i Forening med den fordum ligeoverfor liggende faste Borg:

g. Gammelborg, hvoraf endnu følgende Spor er tilovers. Omtrent 300 Alen fra Stege Nors østre Ende er en fiirkantet Bakke, hvis øverste Flade, omtrent 3 Skjepper Land, nu pløies. Paa den østre og søndre Side er denne Flade endnu omgivet af en Vold, men man har her i Aaret 1819, noget over $\frac{1}{2}$ Alen under Jordfladen, fundet Grundvolden af Borgen, nemlig en Muur af Kampestene, forenede ved Kalk, og ikke større end at de fleste kunde løftes af en Karl. Murens Omfang eller Figur

vides ikke, da Bonen, hvis Lod Bakken ligger paa, efterhaanden bortførte Stenene igjen har tilkastet Hullet. En Grav synes og at have gaaet omkring Bakken. (e. f.) Ligeoverfor paa den nordre lavere Bredde af Norets gamle Leie er en næsten aldeles tilgroet Indgravning, som før har været kaldet Snækkebæk (g.), hvor man for mere end hundrede Aar siden skal have fundet Levninger af et Skib. En sammenhængende Række af Tørvemoser og side Enge vise tydeligen, at Noret fordum har gjennemskaaret Landet *). Men Vandet maa i der idet mindste have været 6 Fod høiere end nu, naar en Baad skulde flyde denne Vej, og skjøndt Saxo kalder Noret et Sund, synes det dog af hans Fortælling, at det dengang ikke har været seilbart heelt igjennem Landet. Nu viser Stege Byes og dens fordums Borg lave Beliggenhed klarligen, at Vandet, saalænge disse have staaet, ikke kan have været 6 Fod høiere. Heller ikke kan man antage, at Bunden i det gamle Kjelbyesunds Leie kunde være

opgroet noget betydeligt medens Vandet var aftaget; thi paa mange Steder i samme, f. Ex. ligeud for Gammelborg, pløies endnu i Strandgruus.

Man kan da heraf slutte, at Naturen har berøvet Gammelborg sin Ret til at beherske Noret længe

*) Jævnfør Saxo. Udg. 1752, S. 589. Wiborg, Cap. 8.

182

føreud Stege og dens Borg bleve til; ja, at just den gamle Borgs, allerede ved Valdemar den Førstes Tid, uhensigtsmæssige Beliggenhed har foranlediget Stegeborgs Bygning.

Endnu et saare mærkværdigt Voldsted, hvorom, saavidt jeg veed, Historien heller ikke har opbevaret nogen Efterretning, findes under Navn af:

Borgevold, yderst i Færgegaardsmarken ved Grønsund. Dets Areal er omtrent 12,000 Qvadratalen, af oval Form. Fronten mod Sydost har den aabne Østersøe for sig, og mod Vesten er derfra Udkig gjennem Sortsøe Gab mellem Falster og Bogø, saa at ingen vendisk Søerøver, ubemærket fra dette Sted, kunde løbe herind imellem Øerne. Denne gamle Borg, eller Befæstning der rimeligviis er anlagt i Absalons Tid til Forsvar mod Venderne, har været meget stærk: dobbelte Grave løbe mod Landsiden heelt omkring den indre Plads, der hæver sig høiere, end den mellem Graven værende Vold, og i Midten har en liden Høi, hvorpaa der skal have staaet et Taarn. Den inderste Grav, som løber heelt rundt, er mod Søsiden bredere, omtrent 20 Fod i Saalen, hvorimod den mellem Gravene mod Landsiden værende Vold her bliver smalere, og har Udseende af, at være for endeel bortskyllet af Søen, der undertiden bryder stærkt paa denne Pynt. Inden-

183

for den indre Grav. hvor der nu pløies, er intet Spor af Brystværn; men der er undertiden opløiet Stumper af røde Muurstene, hvilket lader formode, at Pladsen har her været omgivet af en Ringmuur. Mærkeligt nok, at en Stangkugle, af omtrent 6 Punds Vægt, blev for nogle Aar siden opløiet her.

h. Endnu maa her staae et Par Ord om nogle her paa Landet, tildeels indenlandske, i Jorden fundne gamle Mynter.

Foruden en Mængde Skillemynt fra de ældste oldenborgske Kongers og nogle tidsforvante holsteenske Grevers eller Hertugers Tider, er her flere Gange paa forskellige Steder opgravet Mynter i betydeligt Antal. Kammerherre de la Calmette og Hr. Proprietair Resch, forhen Eier af Nordfeld, have eiet flere danske Runemynter af Kong Magnus den Godes, Svend Estrithsens og følgende Kongers, som blandede imellem hinanden, ere i forrige Tider fundne i Mænge, fornemmelig paa Klinten og paa Ulfshale. Sidste Sted blev 1791 tillige opgravet nogle Sølvbarrer: og i Stege Byes Papegøieselskabs Inventarieliste for 1681 findes anført Sølvstænger, givne af Finderen til Indtrædelse. Den stærke Handel i fordums Dage, som især blev drevet ved Sildefiskeriet mellem Møen, Skanøre og Falsterboe af mange Nationer: Vender, Lybekkere, Hollændere o.s.v.

184

saavel som de idelige Besøg af Søerøvere her paa Kysterne, er Aarsagen, at sligt findes hyppigere paa Møen, end paa tilgrændsende Øer. Forfatteren har, mange Aar før han tænkte paa at skrive om Møen, eller fandt saa stor Interesse, som nu, for deslige Oldsager, seet endeel orientalske Penge hos forhenværende Forvalter Jessen paa Klintholm, i hvis Omegn de ere fundne; men disse ere nu desværre forkomne. For nogle Aar siden forærede en af hans Sognemænd i Vindebek ham et Par, af Størrelse som et 15 Skillings og et 10 Skillings Stykke, men tynde, Sølvstænger meget fiint. De ere cufiske, det er, med gammel arabisk Skrivt, som ligner meget den syriske, efterdi den har sin Oprindelse af det syriske Alphabet. Den ene er af Caliphen Motadhed billay i Bagdad, og slaaet i Hegirens Aar 288, som corresponderer med vor Æræ Aar 900. Den anden er slaaet af den tributaire Fyrste i Chorasana og Transoxana, Achmed ibn Ismail, af Samanidernes Stamme, som beherskede disse Egne af Pesien

og Indien, under Motadhed billay. Ventelig er den slaaet i Samarkand eller Schasch. Myntstedets Navn og Aarstallet er meget udslidt og lader sig ikke deschifrere; men Achmeds Regjering falder i Begyndelsen af vort 10de Aarhundrede fra 907 af. Disse cufiske Mynter, især de, som ere prægede under den ældre

185

Calipher af abasisisk Stamme, og de fire første samanidske Fyrster, Ismail, Achmed, Nasr og Ruy, findes i stort Antal ved Østersøens Kyster, fra Liefland af; især ere de hyppige paa Øen Gullland, og udentvivl ere de komne til vore Lande ved Ravhandelen, som har draget Caravaner, endog fra den fjerneste Orient, til vort Norden. De fleste Caliph-Mynter, som findes paa Øerne og Østersøen Kyster, ere Ismails, Achmeds og Nasrs. Nuhs ere allerede noget sjældnere, og efter hans Tid findes kun enkelte; saa at det er rimeligt, at Handelen da har taget en anden Vending *).

* Man har Biskop Dr. Mynter at takke for Oplysningen om disse tvende Caliph-Mynter.

Anden Hovedafdeling.
Møens Lands egentlige Historie.
Første Afsnit.
Fra de ældste historiske Tider indtil Valdemar
Christophersen.
§. 1.

Foruden de omtalte Herskere paa Møen: Grøn Jæger, Jetten fra Upsal o. fl. af hvis Tilværelse der ere saamange umiskienkelige Spor tilbage, maa Landet endnu længere hen i Tiden, ligesom de øvrige danske Provindser, have havt sin Fylke- og Herredskonger, omendskjønt Historien ikke har opbevaret deres Navne. Den sidste Underkonge man finder, der skal have herslet over Møen og omliggende Øer, ansætter Suhm ved Aar 803. Det var Sigvard Snogøies Søn Hemming *), et Navn, som indtil denne Dag er meget elsket og sædvanligt paa Landet. Ogsaa Møen har, endnu i denne Konges Tid, da mangfoldige Danske drog ud som Sørøvere, væ-

*) Gråters Sum, I. 874. Suhms Historie af Danmark, I. 580.

187

ret et Hjem for mange af hine grumme Voldsmænd.

Adskillige Byers navne, som Budsene eller Businge, Busemark, Mandemark, Toftenæs, Kogsebye *) o. fl. vidne og herom.

Rimeligviis have Møenboerne først antager Christendommen i Midten eller Slutningen af det 10de Aarhundrede. Sandvig siger, at han i et Haandskrift har fundet, at Møen i de ældste christne Tider laae under Biskoppen af Falster, som boede paa Søerup Slot, og formoder, at denne Biskop maa være Othinkar Hvide (den Ældre), som drog omkring paa de danske Øer og omvendte Hedningerne **).

At Møens Indvaanere i Midten f det ellefte Aarhundrede fuldkommen havde antaget Christendommen, see vi hos Adam af Bremen, der siger om Monland og de øvrige danske Øer, han opregner, at deres Indbyggere til hans Tid alle bare det hæderlige Navn af Kristne; men vare meget

plagede af Vikinger eller hedenske Sørøvere. Blandt disse have isæt Venderne, af hvilke de fra Rügen og Femern vare de voldsomste, allerede langt tilbage i Tiden

*) Kogge og Buse vare Navne paa Sørøverskibe, som forekomme flere Steder.

**) Sandvigs Beskrivelse over Møen, Side 8, Hvitfeldts Bispekrønike, Side 17.

188

giæstet de danske Kyster, og fornemmelig Laalands, Falsters og Møens.

Men det er først efter Jomsborgs Bygning af Harald Blaatand, at man seer dem, efter de Danskes Eksempel, at blive mere modige paa deres Sørøvertog. Forhen snege de sig frygtssomme omkring ved Østersøens Kyster. lagde deres Skibe om Dagen i Viger, Bugter og bag høie Forbjerg. Med Varsomhed listede de sig om Natten til Landene, gjorde Strandhugst, overfaldt enkelte Htter, slæbte ved Hjælp af Mørket og Overmagten nogle Fanger og Creature til Skibene, og seilede bort før Dagningen. Blev de derimod forfulgte, eller nødte til at indlade sig i Kamp med en Overmand, saae man den ofte springe overbord, fordi Skræk og Fortvivelse berøvede dem alt Overlæg. Men deres Frygt gik ogsaa over til den vildeste Grusomhed, dersom de feirede. Fandt de ved en Landgang værgeløse Mennesker for sig, da plyndrede de og ødelagde Alt hvad de ikke kunde føre med i deres Skibe. Mennesker, Dyr, Gods samlede de inden lukkede Dørre, og satte Ild paa Huset; kort, opfandt de pijnlijkste Dødsmaader for at qvæge sig ved den Qval, de Ulykkelige, der faldt i deres Hænder, maatte udstaae *)

*) Adam Brem., S. 8, 18. Saxo Grem., Lib. XIV., S. 241. Chronic, Slav, Helmoldi, Lib. I., Cap. 52 et 83.

189

Den vendiske Fyrste Henrik indlod sig I Begyndelsen af det 12te Aarhundrede i en Krig med Kong Niels af Danmark, der havde revet hans Arvegodser sammesteds efter hans Moder Sigrid til sig. Venderne udrustede paany Sørøverskibe under Henriks Øie, og hærjede frygteligen de danske Øer, med især Møen, indtil Knud Lavard, Nielses Brodersøn, fik overvundet Henrik, indgik Forbund med ham og blev af ham udskaaret til Tronfølger i det vendiske Rige. Men Vendernes Sørøverier begyndte igjen, efterat Knud var dræbt, hvilket Smaaøernes Kyster i Aaret 1133 skrækkeligen maatte erfare *).

Vel tvang Erik Emund dem i Arkana og paa Rügen for en kort Tid til Rolighed ved at paatvinge dem et Slags Kristendom, vel forskrækkede han dem noget ved at faae Kavallerie derover paa sin Flode, hvilket ingen Konge tilforn havde forsøgt, men dette kunde ikke hindre, at jo adskillige andre Vikingeflokke ideligen indfandt sig **).

Endnu værre hærjede disse de østersøiske Øer under hans Eftermand Erik Lam. Ogsaa han foretog sig et Tog til Venden for at tugte disse Voldsom-

Gebhardi Geschichte d. Wenden und Skaven I allegemeine Welthistorie, LI. Th., S. 227 – 246.

*) Gebhardi LI. Th. Suhms Hist, af Danm., T. V., S. 417.

**) Holberg, I. 217

190

heder; men da han havde gjort Landgang paa den wagriske Søekyst, indskibede han sig strax igjen, efter en uerfaren Krigsmands Raad, uden at vove noget Slag. De vendiske Sørøveres Spotsyge og Mod tog derved saaledes til, at de uophørligen krydsede heromkring og borttog under Konens egne Øine de danske Skibe midt imellem Øerne*) Endskjøndt Svend Grathe, efter ham, anlagde adskillige Befæstninger paa Søekysterne for at fraholde dem, varede dog denne Udaad ved. Det var Valdemar

den Store forbeholdt at tugte disse forvovne Røvere. Efter mangfoldige Tog underkuede han dem og lagde Grunden til det udstrakte Herredømme hans Sønner entidlang havde i Østersøen.

Biskop Absalon, der eiede Elmelunde Slot paa Møen, bør fornemmelig dette Land der, som de danske Øers Hjørnesteen i Østersøen, oftest var udsat for hine Sørøveres Voldsomheder, have i taknemmelig Erindringt, da det var ved hans Klogskab og Mod at Landet blev beskyttet. Ved Masnedø og i Grønsund var i lang Tid den sædvanlige Samlingsplads til de Danskes Sætoge mod Venderne **).

*) Allegemeine Welthistorie, LI. Th. S. 390.

**) Suhms Hist. af Danmarks, Tom. VIII., Side 51, 425, 601, 608.

191

Da Valdemar i Aaret 1160 havde gjort en Reise til Skaane for at bevæge Folket til et Tog mod Venderne, søgte han ind i en Havn ved Møen, formodentlig Steges, hvor han for Storm blev opholdt i 4 Dage. Fortrædelig herover havde han nær dennegang vendt tilbage uden at vove Noget mod Sørøverne; men ved Absalons kloge Forestillinger gik han fra Møen den femte Nat med en stor Mængde Skibe under Absalons og Erkebiskop Eskilds Kommando, ødelagde Øen Hiddinsøe og Kysten Barth af Pommern, og slog endnu paa Hjemveien en vendisk Flode, som uventet mødte ham og truede at berøve ham Byttet *).

Men Østersøen blev snart igien dækket med Sørøverskibe. Venderne erholdt adskillige Gange rigt Bytte, saavel paa de danske Øer. Valdemar og Absalon droge atter i Aaret 1169 tilsøes med en Flode og gik løs paa de vendiske Kyster. Men da Kongen fandt i Landet ikkun slette Straahytter, og Venderne havde, som de altid pleiede, nedgravet deres Rigdomme og skjult deres Qvinder og Børn og Kreature i utilgjængelige Skove, omgivne med Moradser, vendte han tilbage. Absalon havde Aaret

*) Allgemeine Welthistorie, XXXXII. Th., S. 491.

192

før, 1168, forstyrret deres vigtigste Afguder i Arkona paa Rügen og undertvunget denne Øe, som var Vendernes fornemste Sæde. Dette vilde de hevne, og kom, efterat Kongens Flode havde forladt deres Vande, ofte frem af deres Smuthuller, og gjorde ligesaa uformærkt som pludseligt mangfoldige Strandhug paa de dem nærmest liggende danske Kyster. Da Møen er en af disse, var den oftest udsat; men Lanswta daværende kjække Beboere afslog dem stedse. Der var altsaa Mget vundet, naar de kunde faae fast Fod der, og tillige skuffe den forhaste Absalon, som efter Overgivelsen af Rügen laae med Floden sammesteds for at beskjerme Landets Kyster, at Venderne ikke skulde tage det tilbage. Disse besluttede derfor at en Mængde Skibe, som de havde faaet samlede i Svolder Havn (= Gripswalds) skulde gaae til Møen og kaste Tropper iland, Rytteriet Sonden paa ved Grønsund, Fodfolket Nord paa. Med Skibene vilde de derefter løbe ind i Kjelby Sund, det nu saakaldte Nor, og lægge sig der for Anker. Ved saaledes at gjøre Landgang paa tre forskjellige Punkter, haabede de at afskære Landets Beboere al Mulig til forenet Modstand eller til Flugt, og vare forud visse paa Seieren. Absalon, underrettet om nye Sørøverier ved Fyen, havde samlet sine Skibe og løb om imellem Smaalandende paa Speiderie, hvor

193

han, efter sine locale Kundskaber, vidste at Sørøverne helst opholdte sig. Men istedetfor at treffe dem, fandt han overalt ved Øerne kun sørgelige Spor af deres foregaaende Ødelæggelser. Antændt ved dette Syn desto snarere Hevn, delede han sin Flode i to Eskadrer, for hver paa sine forskjellige Veie at opspore Fienden. Selv valgte han sin Post imellem Masnedø og Møen med den sjellandske Hovedflode. Aldrig saasnart var den anden Eskadre kommen ham afsigte, førend han fik Øie paa et

Menneske, der fra Strandkanten, paa et forhen aftalt Sted, tilkjendegav, ved at svinge med Hatten, at han ønskede en Samtale. Absalon gik iland paa en Baad. Det var hans egen Spion, der imod aarlig Løn havde forpligtet sig til, at give Bispen Efterretning, saasnart han faae fire eller flere Røverskibe styre ad Danmark til. Han bebudede, at han havde bragt i Erfaring, hvorledes samtlige Slaver samlede en stor Flode imod Danmark; kun vidste han ikke hvad Side det vilde gaae løs paa: Imidlertid vilde han erkyndige sig derom og bringe Efterretning inden 6 Dages Forløb, naar Absalon vilde bestemme et nyt Sted for at modtage den. Paa Møens Klint skal Du møde med Budskabet, var Svaret. Efter holdet Skibsraad om, hvad enten det var bedst, at drage Rytteriet sammen i Omlandene til

194

Forsvar, og befale Kystbeboerne, for at undgaae Søerøvernes Grusomhed, at forlade Huus og Hjem og drage til de sikke Borge, eller hellere at vove et Søeslag; vare alle Stemmer for det sidste. Man sendte ufortøvet Bud til Havnene efter flere Skibe, indrettede dem, der førte Seil, til Slag, og sendte Folk iland for at proviantere til denne Expedition. Absalon drog selv paa nogle Dage til Roeskilde, saavel af sidste Aarsag, som for andre Forretningers Skyld. Ufortøvet ilede han tilbage til Møen, og mødte snart den Speider, som han nylig havde sat Stevne paa Øens Forbjerg. Ved ham erfarer han nu førortalte Plan for den tredobbelte Landgang ved Grønsund, paa Klinten og ved Kjelby. Han beslutter som naadeligst at seile med sin Flode saa stille op under Koster *), og ikke forlade denne Krog, førend den fjendtlige Flode var efter Bestemmelsen sluppen ind i de snevre Passei Kjelbye Bugt. Det der forundrede Absalon var at Venderne udebleve. Han seilde derfor fra Koster ned under Falster. Her udkaarede han af den ene Flode tvende Vagtskibe, eller Krydsere, af hvilke det ene skulde give Møenboerne og Sjællænderne, men det andet Falstringerne Signal,

*) Saxo's Cozta. Sandvig (S. 18) oversætter Kogsebye; men Navnet synes bedre at svare til Koster.

195

naar Fienden nærmede sig. Kommandøren for det sjællandske Vagtskib var en brev, modig Mand, som strax gik ud for at iagttage sin Pligt. Det forholdt sig ikke saaledes med Chefen for det andet. En Falsterboe ved Navn Gnemmer, formodentlig en riig Jorddrot, stod nøie i Forbindelse med Venderne og pleiede lønligen at give dem Efterretning om de Danskes Foretagender. Saasnart Absalon havde lagt sig for Anker under Koster, og altsaa var afsyne, gjorde denne Gnemmer et Gjestebud for Mandskabet paa Falsterboekrydseren og drak dem saaledes til, at de ved Drukkenskab baade bleve forsinkede og uduelige til at udføre den aarvaagne Absalons Befaling. Han, som maaskee havde Mistanke til Gnemmers Ærlighed, lod denne sdetsamme kalde til Floden; men som Forrædere altid have Udveie, saa vare Gnemmers Avlsgaardsfolk forud underrettede om, hvad de havde nat sige Venderne, naar de kom. Endeligen gik deres Flode ud af Svolders Havn for at sætte Erobringsplanen iværk. Forsigtigen løbe de op under Falster for hos Gnemmers at indhente Kundskab om de Danskes Silling. Men da de af hans Folk erfarede at man var aarvaagen, frafaldt de at gjøre Landgang paa Klinten og ved Kjeldbye, ladende det forblive ved at lægge ind i Grønsund. Den første Heltedaa var at nedhugge et Kors paa Harbølle

196

Forstrand, rimeligviis det samme som forhen omtalte Truels Søn havde, efter Pilegrimsreise, der ladet opreise, ved hvilket Kors de religiøse Beboere i Kristendommens første Tider forrettede deres Andagt. De hedenske Vender havde nemlig ingen større Glæde, end naar de kunde pine de Kristne og forstyrre deres Gudsdyrkelse, saameget mere nu, som deres Svantevit nylig var af Absalon ødelagt. Tilmed vare saadanne Tropheer ved Hjemkomsten talende Vidnesbyrd om Vikingembravoure. Det var nærvæd at de ligeledes i Grønsund havde bemægtiget sig det falsterske Vagtskib, hvis ikke Kommandøren for det sjællandske, besværligen nok, var itide kommen til, for at vække det endnu fra Gaardsdagens Ruus sovende Skibfolk. Dernæst gav han Absalon Tegn om Fiendens Nærværelse. Admiralen sendte

ham strax om Natten Forstærkning med nogle lette Skibe fra Bogø, under Anførsel af tvende djerne Mænd, Ongvor og Ole, som tillige skulde give Agt paa og melde Vendernes videre Foretagender. Dog, saasnart hine vare afseilede, lettede han selv med Floden og roede demimøde, paadet de ikke efter gammel Skik skulde før Dagningen gjøre et coup de main og ile bort. Absalon førte selv. I Dagbrækningen bleve de det første Fartøi vaer, og lagde strax af Krigslist alle deres Skibe med Forstavnen ad Østersøen, som om de

197

mere vare betænkte paa Flugt end paa Slag. Men aldrig saasnart øienede de den sjællandske Stander paa Anførerens glimrende Snekke, førend de lagde Aarer til og roede flygtende Alt hvad holde kunde. De Danske ængstede dem ved at forfølge med lige Kraft. Men pludselig reiste sig en heftig Storm, som satte saa høi Søe, at Absalon maatte søge ind i Grønsund igejn, hvorved han ogsaa reddede sin Flode. Søen gik saa rasende, at da Venderne som ikke kunde tvinge det med Aarer, men søgte at redde sig ved at sætte Seil til, lede et frygteligt Skibbrud. Det var St. Nicolai Dag, den 6te December, at denne Begivenhed tildrog sig. Da denne Helgen særdeles var agtet af de Danske som Søemænd, fordi han paa en Seilads fra Lycien til Ægypten, alene ved sin Bønner, reddede Skibsfoket i en af ham forudsagt frygtelig Storm*), blev ikke alene Møens Befrielse ham tillagt, men endog det, at Venderne lige indtil Saxos Tider ikke vovede at røve paa de danske Strømme, eller hærje Kysterne **) Imidlertid maa denne Rolighed nok sikkert tilskrives Forbundet, som Aaret efter dette Vendernes Tog (1170) blev sluttet mellem den vendisk-saxiske

*) Terpager R. C., p. 298.

**) Saxo Grammaticus, Hist. D., Lib. XIV., p. 339-342. Edit Stephanii, Sorø 1644.

198

Hertug Henrik Løve og Valdemar, ikraft af hvilket Hertugen fik, hvad forhen var ham lovet, den halve Part af den vendiske Nationalrigdom fra Templet i Arkona; desuden halv Tiende af Rügen og sin Datter formålet med Waldemars Søn og Eftermand Knud. Ved saa mægtig en Bundsforvants Hjelp var det siden let for sisse Konger at kue Venderne*).

Et af de allerældste Breve, hvori Møen nævnes, er et Gavebrev fra 1135 af Erkebiskop Eskild, hvori tales om noget Gods i Kelbu (Kjeldbye) og Alabech (Aalebek) og flere Byer sammesteds, som gives af en Hr. Peder (Bodelsen) og hans Broder Hemming til St. Peders Kloster i Nestved, hvis Munke, Benediktinere, allerede havde Gods i adskillige danske Provindser og Part i adskillige Skove, der ligesom Godserne dengang lae i et vidtløftigt Fælleddsskab. Gavebrevet af Munkeklosterete Stiftere, hvoriblandt Biskop Eskild selv var en En, findes hos Stephanus **).

I Aaret 1164 blev af Valdemar den Første endeel Gods paa Møen lagt til St. Benedikti Kloster i

*) Gebhardi Geschichte d. Wenden und Slaven i Allg. Welthistorie, LI. Th., S. 403, 404.

**) Not. ad Saxon, p. 230 F., 231 B. Pontoppidan Ann, eccles. dan., Tom. I., p. 359. Suhms samlede Skr. 9 D., S. 190. Sandvig, Møens Beskr., S. 42.

199

Ringsted *). Ogsaa St. Peders Kloster i Nestved havde ved denne Tid Eiendomme paa Møen; thi 1180 eftergav Valdemar bemeldte Kloster den tilforn betingede Tjeneste, eller Hoverie, af een Dag, ifølge hans Farfaders Kong Eriks Brev af 1140, imod at han derfor fik af Klosterets Eiendele paa Møen 5 Boel Jord, nemlig 3½ i Kjeldbye, I i Tornbye (Tjørnemark), og ½ i Albek **).

Fra Valdemar den Førstes Tid af til Midten af det 17de Aarhundrede henhørte det ganske Møens Land til de kongelige Domainer. Der opkom da efterhaanden adskillige Krongodser og kongelige Gaarde, som Stegehuus med dets Ladegaard, Elmelunde Gaard (arx regia), Borregaard, Søegaard, Speilsbye, Vestud, Holted Skovhuse, Enkebøllegaard. I denne Tid lod Kongen disse Domainer (Kron- eller Kammergodser) bestyre for egen Regning. Hist og her paa samme Godser havde en stor Deel Adelsmænd enkelte eller flere Bøndergaarde; saavel disse Herrer som Kongerne droge omkring med et talrigt Følge fra det ene Landgods til det andet, fortærende ved denne Leilighed alt det Forraad af Kreature og Korn, som

*) Dån. Bibl., T. S. S. 184. D. Mag. I. S. 69.

**) Suhms Hist af Danm. VII., 484, 576. Jævnf. Langebek, S. R. D., I. 279. II. 240, III 368, 552

200

var forhaanden. Endog Produkterne fra de nærliggende Kongsgaarde maaatte da udleveres til det Sted, hvor de mest opholdte sig, gjerne en Borg eller et Slot. Her var en Foged (Villicus, Actor Domesticus, Slotsfoged, siden Amtsforvalter), som forestod Godset. Hans havde Opsigt over hele Oekonomien, Tyendet, de vornede Bønder; førte Regnskaberne, besørgede Forraadets Indsamling og Vedligeholdelse, gjorde Anstalter til Hoffets Underholdning, saalænge det befandt sig der, havde Opsyn over Skovene, Jagten, Mynten, Tolden og de andre kongelige Indkomster, ligesom over Slotsbygningerne, Stalde og Værtskabs-Vaaninger o.s.v.; haandhævede endog det ringere Politie, saavel paa Domainegaarden, som i de dertil hørende Landsbyer. For disse Forretninger havde han Indkomsterne af nogle Jorder og visse Pligtarbeider, Naturalier o.s.v., Slotsundersaatterne maatte yde ham. Slotsfogeden var underordnet Lehnsmanden (Amtmanden) som førte Opsynet over Domainerne paa hele Landet, dømte Domaine-Undersaatterne i anden Indstants og førte saavel i huusholdersk, som i egentlig retlig Henseende, Opsynet over hele Lehnet, Slottet, Kongegaardene, Fæstningsværkerne, Kornleverancen; paasaae Lehnets Rettigheder, publicerede kongelige Forordninger, indberettede Sager til Rigsraadet; - kort,

201

bestyrede i sit Distrikt alle Civil-, Criminal- og Patronatsager. Lehusmandskabet var altid en adelig Charge. Det møenske Lehn synes fremfor alle andre at have været et Æreslehn, hvormed Rigets Marsker, Droster, Hovmestere og Admiraler bleve benaadede. I Begyndelsen vare Lehsmændene forpligtede til at følge Kongerne i Krig, udrede et vist Antal rustede Mænd og Heste til Ledningsfærd, forestaae Styreshavnen, eller de Lehnsdistrikter, i hvis Havne et bestemt Antal bevæbnede Skibe maatte i Krigstid styre ind og forsamle sig, indtil de kunde udgjøre en Flode. Saaledes var Stege en Styreshavn, der tilligemed Naskov i Laaland var ansat for et Skib med 60 Knægte, f. Ex. 1527 mod Christian den Anden. Styresmanden = Lehnsbesidderen blev foruden Slotsjordernes Brug berettiget til at fordrø under Krigen visse Underholdningsbidrag af Distriktets Indbyggere, som ei gjorde Rostjeneste. Endelig blev han Herre og Domainens Undersaatter, og fik næsten Haand-og Halsret over Domainens Fæstebønder, som allerede tidlig bleve paa Møen Livegne *).

I Valdemar den Stores Sønners, Kunds og Valdemar den Andens Tid, var Møen er lykkeligt

*) Conf. Suhms Hist. af Danmark, X., X. S. 357.

202

Land. Disse Kongers udstrakte Herredømme over de vendiske Østersøelande, siden Absalons store Seier 1184, var saa trykkende for sammes Beboere, vore Øers forrige Plagefurier, at Historien i deres hele Regjeringstid ikke taler et Ord om Venderne, hvad Møens Strømme og Kyster angaaer. Ei heller er den frugtbar paa Efterretninger om dette Lands Tilstand i samme Periode. Men naar man i lang Tid Intet hører fra sine Venner, slutter man sig til at de befinde sig vel. Imidlertid har Valdemar den anden fra 1225 til 1230 havt en Landværnsmand eller Gjelker (af at kære Gjeld*) her, som er den første Historie ommelder. Vi sætte ham derfor i Spidsen af de mange følgende mægtige Lehnsmænd her paa Øen. Det var Hr. Jacob af Møen, en riig og anseelig Mand, Kongens ærligste Ven i hans Ulykker. Da Valdemar, efter halvtredie Aars Fængsel, maatte beqvemme sig til en haard Capitulation, er Dominus Jacobus de Mone ei alene En af dem, der reiser over for at underskrive, men sætter og sin egen Person til Gidsel for endeel af Løskjøbningssummen **)

*) Kofod Anchers Lovhistorie, S. 224.

**) Da Scheid er den eneste af vore Historieskrivere, som haver nævnet de retsskafne Danske, der ligesom med deres egen Personlighed løste deres Konge, og hans Orugines

203

Efter samme Løsningsakt var Kongen forbunden til, 10 Dage fra hans Frigivelse af, qt overgive Borgen Reinolderbek til Grev Adolf af Skovenborg, som under hans Fangeskab havde bemægtiget sig Holsteen *). Herr Jacob af Møen giver sig atter her til Gidsel indtil Fæstningen var overleveret **).

Saabrav en Mands Minde burde ikke uddøe. Man finder at en Berthold, Dekanus for Kapitelet i Hamborg, indsatte Aar 1256 en Messe for Herre Jacob af Mone ***).

I Valdemaar den Andens Tid var Møen af Vigtighed for den kongelige Kasse. Efter hans Jordebog blev der svaret af Landet 20 Mark Hvede, eller 100

Guelsicæ, hvor disse Navne i Fortalen S. 87 og 89 findes, ikkun er lidet bekjendt, maa de staae her.

I Kapitulationsaktens 2den Artikel, hos Arnæs Magnæus, L., Side 294, var det bestemt, at der i Fasten 1226 skulde betales 8000 Mark lødigt Sølv af Løsepengene, for hvilket der indtil den Tid matte sidde tre Gidsler fangne. Disse vare de ellers ubekjendte danske Høvdinger: Adzer Juelsøn, Niels Laisen og Bjørn Finsen. Men om der efter den fastsatte Tid maatte mangle Noget i Betalingen, forbandt Hr. Jacob af Møen, Peder Strange og Bjørn, Kongens Mundskjænk, sig til at gaae i Fængsel i Lybek indtil det Manglende var tilveiebragt.

*) Holberg D. R. H., T. I., S. 286.

**) Valdemari Regis trapsactio pro liberatione sua inits. In origin. Guelf. Scheidum Præf. p. 88.4

***) Suhm D. H., T. X., S. 299.

204

Mark Sølv *). I den mindre Fortegnelse over de kongelige Indkomster staaer derimod, at Møen svarede 1000 Mark Dennarier. Færgen til Falster indrentede 18 Mark Sølv.

§. 2.

Da Riget efter Valdemar den Andens Død var blevet deelt mellem hans 4 Sønner, Erik, Abel, Knud og Christopher, af hvilke den sidste, foruden Laaland og Falster, havde Gods paa Møen **), blev det ligesaa afmægtigt, som det i de tre foregaaende Kongers Tid havde været glimerende. Erik den Femte, Plougpenning, Valdemars egentlige Successor, vilde at hans Brøderskulde tage deres Arvelande til Lehn af ham. Disse nægtede det; en Krig opkom, i hvilken Møens Land atter, ligesom det ganske Danmark, blev hærjet af disse Brødre med Ild og Sværd. Vel fik Kongen drevet den ene Broder Christopher, som havde Laaland og Falster, ud af Landet, - vel blev hans Halvbroder Knud, som havde Bleking, fangen

*) Langebeks S. R. D. VII. Valdemars Jordebog, S. 228. Möön XX marcas tritici vel C. marcas arg. Si vel hic simitur in usitate significatione, et marca pro 32 tonniss, inde sequitur, 640 tritici tunc stetisse 880 thaleris, unam ergo tonnam 1 thalero 2 marcis et 9 solidis hodiernis.

20 mark hvede eller 100 mark arg. Hvis det selv her antages i sædvanlig betydning, og mærket for 32 tons, følger det, at 640 hvede dengang stod på 880 thaler, så et ton er 1 thaler ved 2 mark og 9 faststoffer i dag.

**= Suhm, T. X. S. 204. Langebek S. R. D., IV., S. 384.

205

og sat fast paa Stegehuus; men just dette blev Aarsag dennegang til Møens Ulykke. Thi Lybekkerne, ssom havde allerede i Valdemar den Andens Tid, under deres tappre Medborger, Alexander af Soltvedel, forsvaret deres Rigsfrihed og Selvstændighed, saavel tillands ved Bornhøved 1227, som i det første Søeslag i Østersøen med de Danske 1234, mærkede snart at en svagere Konge sad paa Thronen. Da denne nu havde anholdt endeel af deres Skibe, som gik paa Sildefiskerie og drev Handel dermed til Skanør, Falsterboe, Møen og andre Viter her i Riget, bragte de igjen en anseelig Flode i Søen, og gjorde dermed 1247 stor Skade saavel her paa Landet, som paa andre danske Kyster. Forenede ved Alliance baade med Hertug Abel af Slesvig og andre Herrer, af Holsteen, med hvilke Hertug Knud, som var sat fast paa Stegeborg, ogsaa stod i Forbindelse, gik de løs først paa Kjøbenhavn, indtog Byen, nedbrøde Slottet Axelhuus og føre hjem ed anseeligt Bytte. Men paa Hjemveien gjæstede de Møen igjen, brændte, røvede og plyndrede, blokerede med deres Flode Stege Slot, indtog det og befriede Hertug Knud af sit Fængsel paa samme, hvilken Befrielse Aaret efter, ved Fredsslutningen 1248 blev ham betrygget paa det Vilkaar, at han som de andre Brødre maatte tage sit Land til Lehn af Erik. Stege-

206

huus blev altsaa tilbage givet og et evigt Broderskab svoret *). Men at dette ikke længe blev holdt er bekjendt nok, saavelsom Kong Eriks rædsomme Endeligt.

Pontoppidan og Sandvig **) sige, formodentlig paa Resens Autoritet, at den nuværende nLandsbye Røddinge i Damsholt Sogn, har ligesom Ringsted, Slesvig og nogle Steder i Skaane æret Kong Erik Plougpenningss Miden ved et eget Broderskab eller Gilde ***). Havd der meest skal bestyrke dette Røddinge Eriksgildes forrige Existens er et fundet stort Kobberstempel af detslags, slige Selskaber brugte, dels til at stemple visse Bare, dels til at præge Vox-Sigilerne med, der bleve vedhængte deres Brevskaber, Skraaer og offentlige Dokumenter. Dette Indsegl, som efter Resens Atlas, hvor Tegningen gindes, er stukket i Kobber (Tab. XI.), har den bestemte Omskrift S. (Sedretum) cobvivii beati Eriki regis de Røthinge. Billedet skal forestille Kongen

*) Sartorius hanseatische Bundes-Geschichte, I Th., S. 141. Hvitfelt, S. 215. Holberg, T. L. S. 305. Sandvig S. 18 ved 1247.

**) Danske Atlas, I. S. 147. Beskr. oer Møen S. 46.

***) I Slutningen af Mona danica et britanica descriptio. In hujus S. Eriki Regis memoriam et honorem singulis "annis olim convivia, non solum in Ringstaddensi Sjølandiæ urbe, verum etiam in pago Monæ Røthinge, sive Røddinge dicto, celebrata sunt."

Fin dansk og britisk beskrivelse. Til minde og ære for denne S. Erik Kongen blev der hvert år fejret fester, ikke blot i Ringstadden på Sjælland, men ogsaa i landsbyen Monæ Røthinge eller Røddinge.

Tab. XI

207

seilende paa Slien, da han nemlig efter Abels Ordre blev lænkebunden transporteret og underveis dræbt.

Stemplet selv er af Provst Viborg *) opdaget 1656 i Elmelunde Kirke, tilligemed et andet, hvis Emblem var en udstrakt Haand, udgaaende af en Bølge (Vandløb eller Sund), hvis Omskrift var: Manus Petri, og som formedes at have været Stege Fæstnings Vaaben; temmelig timeligt, efterdi det betegner Apostelen Peders Held. da han endnu var Fisker og gjorde hiin store Bræt, angivende tilige det smalle Stæk eller Strømløb, hvorved Stege oprindelige er anlagt. Men Begyndelsen til denne Bye var Fiskerie, som her i Middelalderen har været særdeles rigt. Provst Mag. Viborg angiver tilmed den Omstændighed, at begge disse Stempler bleve, i benævnte Aar, opkastede med Jorden, da min i Elmelunde Kirke grov Grav til den da afdøde Sognepræst Hans Jørgensen Smiths Liig. Men nu er det bekjendt som Skik i det 13de, 14de og først i det 15de Aarhundrede, at man kastede Afdødes Signeter i Graven ved deres Jordefærd, eller huggede dem sønder i Venners Overværelse. Dette skete for at forekomme i Fremtiden alt Bedragerie ved Aftryk dermed; thi et Signets Aftryk i Vox, vedhængt et

*) Descriptio Monæ, Cap. V.

208

Dokument, gjeldte i den Tid istedetfor egenhændig Underskrift, eftersom ikkun Faa kunde skrive deres eget Navn *), Ved at grave ovennævnte Grev er man kommet en af de gamle der jordede Lehnsmænds, Steen Basses, Eggert Ulfelds, Henrik Rammels **), eller anden Overøvrighedspersons Grav for nær, hvorved disses offentlige Signeter (rimeligviis ogsaa Stegeborgs og Røddingegildets, som nu var undergaaet) bleve igjen bragte for Lyset. Røddinge-Gildets specielle Skraa, som skal have været opbevaret paa Stege Raadhuus, førend Svenskerne i Krigen 1657 – 1659 deels bortførte Archivet, deels brændte Byen er aldeles forsvunden.

Det var den 20de September 1266 at den ringstedske Eriks Gilde fik sine Love (Skraa) ordnede i Skanør. Da Sildefiskeriet og Markedet der, just til den Tid blev stærkt besøgt af Møenboerne, som endog der vare i Besiddelse af egne Viter, eller Fiskerleier ***), og et af de bekjendte Fisker- og Kjøbmandsleier her ved Landet var den lille Øe Borren ved Røddinge ****), saa er det rimeligt, at de igjennem de

*) Danske Magaz. I. S. 18.

**) Sandvigs Beskrivelse over Møen, S. 89 og 54.

***) Cancellie Reg. No. 8 fol. 190, og No. 4 fol. 112.

****) F. Sneedorf, IV. I., 841. Jævnf. her 2 Ass., § 2.

209

møenske Smaasunde fra Skanør seilende Kjøbmænd, som handlede paa Falster, Sjælland og omliggende Smaaøer, have her bygget en Gildesgaard og oprettet et Laug i Samfund med Møenboerne *). Ogsaa har men ved Røddinge Sø funet Rudera og Grundvold af Steenmuur, som vidner om, at der har staaet en Bygning, fatsere end de almindelige. Imidlertid har man ingen andre historiske Beviser for dette Røddinge-Gildets Tilværelse, end ovenomtalte Kobberstempel. Magister Viborg har læst Omskrivten saaledes: "Dorothea Erics Regis Concubina," og antaget denne Dorothea for Erik den Andens Frille, som skal have faaet af ham Møen til Foræring **). Sandvig derimod gjør hende til Erik af Pommerns Medhustru, og lader hende have boet paa Stege Slot. Men Historien kjender heller ikke noget dertil. Aarsagen til denne Feiltagelse er maaske, at man har bildt sig ind at see paa Kobberstemplet et Fruentimmer seilende i en Baad, idet man ikke har lagt Mærke til Kronen paa Billedets Hoved, men ladet sig be-

*) Jef afholder mig medføie fra at skrive disse Gilders Historie, eftersom Enhver det kan interessere, derom hos D+ Cange, Westphal, og af vore egne Lærde: BartholiN, Terpager, Birkerod, Pontoppidan o. fl., ligesom hos Kofod Ancher i hans classiske Skrivt om gamle danske Gilder, vil finde, tildeels udførlige, Efterretninger derom.

**) Viborg, l. c.

210

drage af den Ungdommelighed, hvormed de Tiders Gravskikke alletider prydede Helgernes Ansigter. Mag. Viborg indsendte saavel dette, som det andet fundne Indsegl, som Foræring til den berømte Antiquar, Professor og Borgemester Peder Resen i Kjøbenhavn. Han siges os: at der slet ikke staaer Noget om en Dorothea; men at Stemplet, som forrustet og opfyldt med Jord, viste, fterat det var resen og aftrykt i Vox, hiin Omskrivt, der Vidnesbyrd om et Eriksgilde i Røddinge.

Men igjen til de Krigsulykker og de mange forskellige Herskaber, Møen i dette Tidsrum blev plaget af.

Eriks Broder og Efterfølger paa Thronen, Abel, pantsatte Fæstningerne Svendborg og Skjelskjør til Henrik Æmeltorp for hans og hans Krigsfolks, fra forrige Regjering, tilgodehavende Sold *).

Abel faldt Aaret derefter, 1252, i et Slag mod Nordfrieslænderne. Den myrdede Kong Eriks anden Broder, Christopher, fik Thronen. Efter de da allerede værende Love maatte han overtage Formynderskabet for hans Broders Adels Børn. Men

* Hvitfeld, S. 229. Gebhardi i alleg. Welthist., 32 Th., S. 539.

211

Svendborg og Skjelskjør, som Æmeltorp havde i Pant, hørte til deres Arv efter Faderen, der havde af Valdemar faaet disse Slotte midt i Riget, foruden Slesvig, til sin Deel. Æmeltorp, som hverken yndede Abels Børn eller Farbroderen Kong Christopher, værgede sig nu for at hylde ham og sværge ham Troskab, da han dertil blev opfordret. Saalænge han ei fik sin Sold, meente han, vare de pantsatte Godser hans, og Kongen uvedkommende. Det kom til Afgjørelse ved Magteb. Æmeltorp afslog Kongen, som vilde drive ham ud af hans Fæstninger. Imidlertid maatte han vige 1253 og give Borgerne med Besætninger til Priis for den forbittrede Regent, der ufortøvet lod de første bryde, de sidste nedsable. Snart hævnede Æmeltorp sig ved at indtage Møen, der til samme Tid allerede begyndte at føle Lybekkernes første Plyndringer *). Men endskjønt Landet havde underkastet sig, synes dog Borgen Stegehuus endnu ikke at være ham overgivet **). Kongen havde formeget at gjøre med de holsteenske Hertuger, Grev Adolf, Abels Børne Morbroder, og Andre deres Beslægtede, ligesom med sine Søstersønner, de brandenborgske Prindser Otto og

*) Hvitfeld, S. 238.

**) Gebhardi i allg. Welthist., 32 Th., S. 541.

212

Johan, der vare faldne ind i Danmark for at erholde deres Mødrenearv, der var dem nægtet *), til at han skulde kunde give sig af med Æmeltorp. Denne beherskede altsaa Møen et Par Aars Tid, I Forening med den lybske Flode drog han derfra til Skaane paa nye Erobringer, men slaaet ved Skanør 1254 vendte han tilbage med Lybekkerne, der landede paa Møen og Flaster, indtog Stegehuus paa Møen, ligesom strax derefter Nykjøbing paa Falster **). Kongen, forskrækket ved denne hans Fiendes lykkelige Vaabenfærd, sluttede Fred; indrømmede, som det synes, de brandenborgske Prindser Stegebnorg tilligemed Borgen paa Falster, og gav Abels Sønner Sikkerhed for deres Arv,

efterat have affundet sig med Æmeltorp ved Penge ***). Idetmindste forsvinder fra den Tid af denne Generals Navn i Historien. Ikke destomindre er det ganske timeligt, at han paa sine Venners, Brendenborgernes, Vegne endnu entidlang kan til Stege have været capitaneus castris, som slige Commandanter dengang kaldtes ****); thi i det

*) Kirchberg hos Westphanlen Mon. inedit, rer. Cimbr. Tom. IV., p. 772.

**) G. Sartorius janseatische Bundes-Geschichte, 1ster Th., S. 141,

***) Gebhardi I allg. Welthist., 32 Th., S. 542.

****) Gebhardi er her fulgt, endskjøndt han modsiges af Andre; saaledes hedder det i Condice manuscr. Univ. Hafn.,

213

Mellemrum fra førømtalte første Sjelker eller Lehnsmænd paa Stege Dom. Jacobus, 1230, til Henze Falkenhaven, 1290, findes ikke nogen Kommandant sammesteds nævnet.

§. 3.

Under Christophers Søn, Erik den Sjette (Glipping), og nogle følgende Konger, leed Møen ogsaa meget og var, som det hele Danmark, i en ulykkelig Forfatning. Aar 1260 blev Øen indtaget og plyndret af Hertug Jarimar den Anden af Rügen, som i samme Aar blev dræbt i Skaane *). Allerede nu begyndte de nylig forbundne vendiske Stæder at bemægtige sig Handelen og især Øboernes Næringsvei, Sildefiskeriet. Thi Erik Glipping meddelte disse Hansestæder i Aarene 1278 – 1284 og 1286 saare vigtige Friheder, der lagde Grunden til de utaaelige Rettigheder, de siden anmassede sig. Lybekerne fornemmelig tog han under sin særdeles Beskyttelse **). Disse anlagde sin en Ladningsplads i Maglebye Sogn

aftrykt i P. de Ludwig Reliqv. Mscr. O. A., Tom. IX., No. 1: Anno MCCLII. venit Henricus de Meldorp in Daniam et abstulit Regi Christophoro Castrum de Möen cum Insula et multum turbavit Regem.

*) Suhm, X., S. 408.

**) Willebrands hanseatische Chronik., S. 11, 15. Beylagen 5.

214

Ved Mandemarke Strand, hvor Indløbet var fra Østersøen til Borre og Stege; byggede der huse af brændte Steen paa Kjøbstadsmaade, og indrettede et Fiskerleie eller Vite, der siden i bedre Tider blev et kongeligt Toldsted ved Navn Brøndehøie. Endnu 1550 maatte Kjøbmandsskibene, som handlede paa Landet, klarere der*). Det udgjorde en heell Bye, som i Christian den Andens Tid engog havde en Adelsmand af de Povisker til Tolder. Men end ikke Sporene deraf ere mere til. Bygget paa de saakaldte Spyre, eller skjulte Kilder, som dens Navn viser, sank den med Folk, Kreature og Huse, Aar 1625 den 1ste Februar, om Natten før Kyndelmissedag, da Havet tillige i en overordentlig Vandflod gik over den og bortskyllede hvad Leersvælget ikke opslugte. Da Byen ikke havde Sædeland og Hansehandelen, især Sildefiskeriet, betydelig var aftaget, blev den ikke mere opbygget **). Også hærjede en berygtet norsk Søerøver, Alf Ellingsen, i benævnte Kong Eriks Tid Møen og alle de danske Øer. Hans Styrke var saa frygtelig, at end ikke den af Hansestæderne til Hjælp udsendte Flode paa 30 Skibe var istand til

*) Danske Cancellie Reg. No. 5, fol., 362.

**) Møens Lands Herredsbog, Anno 1700, ved Maglebye Sogn, VI: Præsten G. Acthons Indberetning til Generalmajor de Thura.

215

at undertvinge ham *). Det er begribeligt, at de ødelagt Provindser ligefuldt maatte betale Kjøbmændene Undsætningen. Imidlertid antog Kong Erik Glipping sig Møen i mere end eem

Henseende, ligesom han i Almindelighed søgte at forbedre Riget. Fortjent af Danmark som Lovgiver, ei alene ved at give den roeskildske, riberske og den almidelige Stads- eller Birkeret, men og ved adskillige specielle Forordninger, gjorde han sig og fortjent af denne Provinds. Allerede i det første Decennium af hans Regjering 1268 meddelede han Stege Byes Borgere Bevilling paa at bruge Skoven, der dengang omringede Byen, saavel som Græsningen sammesteds, efter den Rettighed de dertil havde faaet i hans Farfaders Kong Valdemar den Andens Tid. Dette er det første paa Latin haandskrevne, af Resen opbevarede, Privilegium for denne Bye, og findes i hans Atlas. (see Anhanget.) Omtrent 1270 er nok den Fortegnelse gjort over Landets Dyrkning, som findes hos Langebek S. R. D., V., 615-621, hvorefter Møen havde 240 Plouge, nemlig den Tids Bøndergaarde, eller Boelsteder **). I Aaret 1282 holdt den samme Konge to Herredage, en til Vordingborg, en anden til Ny-

*) *Allegemeine Weltgeschichete*, 82 Th., S. 558. Clausens Snorro, S. 755.

**) *Suhm*, Tom X. X., S. 650.

216

borg. Da blev den forordning, som kaldes Kong Eriks Haandfæstning, given, i hvis 12te Artikel der anordnes: at Møen, Falster og Laaland skulle have samme Lov som Sjællandsfarerne, undtagen i Drabssag *); hvoraf man seer at hver Provinds tilforn har havt sine særskildte Lovgivninger, og at Møen, som selvstændig, ikke før har været regnet for et Appendix til Sjælland. Kongens tragiske Endeligt er noksom bekjendt.

Saa stor Forskrækkelsen end vare paa de fleste Steder over de pludselige og uhørte Plyndringer, som hans fredsløsdømte Mordere, i Forbindelse med de Norske, i Aaret 1288 udøvede i Danmark, gjorde dog Laalænderne og Møenboerne tapper Modstand. En stor Deel af de Norske, som foprøgte Landgang ved Nakskov, bleve afslaaede. Det gik dem ikke bedre paa Møen. Hertug Witzlav af Rügen, en af Marsk Stigs Dommere, havde dette Land i Pant for Brudegave med en kongelig dansk Prindsesse **). Intet Under om Hevngjerrigheden stak Marsken, saa at han ønskede ganske at ruinere denne sin Fiendes Besiddelse. Efterat have ødelagt Nykjøbing paa Fal-

*) *Kofod Anchers samlede juridiske Skrifter*, 1ste D., S. 509, og 531.

**) *Hvitfeldt* 348. *Suhms Historie af Danmark*, Tom XI., S. 45.

217

ster, seilede han derfor til den norske Konge, som med sin Eskadre endnu laae under Amager. Saasnart begge Floder havde forenet sig, seilede de den 30te Juli til Grønsund, gjorde Landgang paa Møen og stormede en heel Dag og Nat Stege Slot. Men Kommandanten eller Lehnsmanden (*Caaitaneus castri*, uden tvivl Henze Falkenhaven*), forsvarede det saa tappert, at de med Tab af mange Folk maatte forlade der **). Frue Dag, den 5te August, afbrændte de Stubbekjøbing og begave sig dernæst for dennegang tilbage til Norge. Men Aaret efter, 1289, kom den norske Erik igjen med sine Fredløse, som rasede ikke mindre end tilforn paa Kysterne, forskandsede sig paa Øerne Hjelm og Sporve i Beltet, og holdt en Søerøverflode, dels til deres Sikkerhed, dels til at plyndre med ***). Det er mærkeligt at tvende Byer her paa Landet bære disse to Øers Navne. Maaskee Stig Andersens Corsarer have her havt deres Hvilepunkter paa Streiftogene, og opkaldt de der bygte Hytter efter deres Fæstninger. Thi Søerøverne byggede mange Steder paa Udøer og ved

*) *Document. ex. Arch. Reg. ad an*, 1290. *Suhm* XI. 86.

**) *Suhm* XI. S. 45. *Suhm* (I. c.) antager, efter *Arna Biskops Saga*, at Stegehuus tilforn har hedt Nyhuus.

***) *Gebhardi i allg. Welthist.*, S. 560.

Strandkanten en eller flere runde Hytter, eller Vikingebøl, i Form af en Hjelmskjold, for at have et Tilflugtssted i Uveir. Schönning i hans Snorro kalder derfor et saadant Huus en Hyllehjelm eller Hytte: qva veluti galea tecti erant.

Erik Menved saae sig i sin Pengetrang ei alene nødt til at lægge stor Skat især paa Kjøbstæderne og Klosterne; men maatte Tid efter anden endog pantsætte sine vigtigste Krongodser til de rige Smaafyrster og Adelsmænd. Saaledes var Byen Kjøge, Stevns og Bjeverskovs Herreder, samt hele Møen pantsat til hans Lehnsmænd Hertug Witzlav, eller rettede dennes danske Gemalinde, Agnes, som blev tituleret Prindsesse af Rügen *). Af de pantsatte Lande synes Møen meest at have interesseret ham at faae indløst. Diplomatiens Vei forekom ham sikrere end Krigens. Han sluttede derfor til Ribnitz, 1310, paa Palmesøndag, et Arveforlig med Panthaveren, førbemeldte Hertug Witzlav, ikraft af hvilket Møen og Alt hvad der var ham pantsat i Danmark skulde falde tilbage til Kronen; men især Rügen, dersom Hertugens Søn, Witzlav den Yngre,

*) Gebhardi I. c., S. 577. Schwartz Hist. Princ. Rugiæ, p. 145, sammenlignet med hans Versuch einer pommerisch-rågischen Lehnhistorie, S. 259:

døde uden Arvinger *). For den Tiltale han speciel havde til Kongen angaaende Møen, skulde ham strax afstaaes det Halve af Gnøen, et Landskab i det Meklenborgske, hvoraf det andet Halve var pantsat til Nikolaus af Werle, en vendisk Adelsmand. Værdien af dette Mageskiftningsland – altsaa vel omtrent den Tids Værdi af Møen – var anslaaet i dette Fordrag til 2000 Mark puurt Sølv.

Dog synes disse diplomatiske Forhandlinger ikke at være blevne bragte i det Rene førend Aar 1315, da bemeldte Hertug, som havde i Kongen en god Forsvarer imod sine urolige og fiendtlighedsindede Naboer, overlod ham ganske hvad han i Danmark havde i Pant for Brudeskatten, nemlig, som før er meldt, Bjeverskovs og Stevns Herreder med Byen Kjøge og hele Møens Land. Og paa det at Stridigheder ikke mere deraf skulde opkomme, kasserede han alle de Breve, hvilke han og hans Forfædre havde havt derpaa **).

I samme Aar indfandt Erik Menved sig paa Stegeborg for at mægle et Forlig mellem hans Svoger Grev Geert af Rendsborg og Ditmarskerne.

*) Gebhardi L. c., S. 569.

**) Hvitfeld, S. 379. Jævnf. Weinichs Stevns Beskrivelse, S. 13.

Da Rigets Marsk, Niels Olufsen, paa Calixti Dag, 1318, aflagde Regnskab for al Indtægt og Udgift, fik han tilgode 694 Mark lødigt Sølv, 907 Mk. 6 Ørepenge og 37,376 Mk. i slaviske Penge *). For denne Sum maatte den ulykkelige Konge pantsætte ham Fæstningerne Wernemünde ved Rostok, Glambek paa Femern og Stegeborg paa Møen.

Det var et Kneb af de Tidens Millionærer og Aristokrater, baade at tage Fæstninger i Pant, og at bruge, i stedetfor Renter, det pantsatte Gods som deres eget. Thi da Pantebrevene sædvanligt bestemte en vis Tid, inden hvilken Pantet løses, saa var dette forfaldet naar Terminen løb forbi uden Indløsning. Men saadant Pant var sædvanligt af langt større Værdi end Laanen, hvorfor Creditor ofte paa den allersletteste Maade kom i Besiddelse af hele Provindser, hvis Beboere han behandlede despotisk og udsuede indtil Marven. Som Herre af Borgene var han istand til at forsvare sig og haandhæve sin Despotisme. Marsken Niels Olufsen var endog saa fræk, at paalægge Kongen i Gjeldsbrevet Forpligtelse til at staae ham bi, om nogen Fiende vilde belægge, d. e. hindre ham i at benytte sig af Stegehuus og de øvrige Fæstninger som han vilde. Des-

*) Hvitfeld I., S. 407

221

uden skulde han for sin Tjeneste have 2000 Mark cøllnsk, eller 20,000 Rdlr., for hvilke Kongen endog maatte fornede sig til at stille 20 tydske Riddere til Borgen *).

Historien tillader at antage, at det er den samme møenske Lehnsmænd, eller Panthaver, der som Godseier tillige i Skaane var den første af den høie Adel, der greb til Vaaben mod Erik Menveds Broder, Hertug Christopher, da denne, under Navn af Christopher den Anden, var efter Broderens Død udnævnet Konge. I Forening med en anden dansk Drost eller, som han ogsaa kaldes Ludvig Albretsen, gik han, 1324, med Hjelpetropper fra Venden, Holsteen og Pommern, til Sjælland og Møen, hvor han ved Skjænden og Brænden gjorde Indvaanerne stor Skade. Christopher den Anden fornyede, 1321, de Privilegier, som af Valdemar den Anden og Erik Glipping vare Stege Bye givne, men findes hverken i Byens Raadstue- eller Geheimearchivet. Resen siger, at den daværende Magistrat, som var reist til Kongen for at faae dem confirmerede, fik ei noget originalt Brev tilabge, men kun de forrige Copier paategnede og approberede. Førend denne Konges Lande kom i Tydskernes Hænder, har ogsaa han

*) Hvitfeld I. c.

222

undertiden opholdt sig paa Møen. I Aaret 1322, Søndagen før Margrethe, midt Juli, var han og den derefter i Danmark saa mægtige holsteenske Høvding, Grev Geert, tilligemed nogle pommerske og rygiske Herrer, samlede paa Stegehuus, hvor de gjorde Forbund med hinanden. Greven forskrev sig da til Kongens Tjeneste *), og var hans Ven indtil de ulykkelige slesvigske Stridigheder begyndte, der bragte Riget i den ulyksaligste Tilstand, det nogentid har været udi. Men da Kongen, ved den slesvigske Hertug Eriks Død, søgte at bringe dette Land under Kronen igjen, reiste hiin mægtige og kloge Mand sig imod ham, hvoraf Krig, almindelig Opstand, Kongens Flugt af Landet, Rigets Deling mellem Aristokrater, de holsteenske Herrer Tyrannier og alle Danmarks daværende Ulykker vare Følger.

I denne urolige Tid (1320) var Henning Moltke Lehnsmænd paa Møen. Han var 1309 Høvedsmænd i Strelitz, men er siden kommen til Danmark og har underskrevet det Lehnsbev, udgivet til Nykjøbing i Falster 1323, hvori Kong Christopher den Anden tilligemed hans Søn Erik forlehnede Hertug Henrik af Meklenborg med Rostokker

*) Hvitfeld, I., S. 419. Gebhardi allg. Welthist., 32 Th. S. 578, kalder ham Rigsmarskalken Grev Ludvig von Everstein. Jævnf. S. 579 Noten.

223

Forbeed, Gnøyen ec. Han eiede Elmelunde Slot; døde 1326 den 4de October, og er tilligemed sin Gemalinde og Vikke Moltkes Frue begravet i Kjelbye Kirke *), hvor deres Liigsteen endnu sees i Choret.

Møens Land blev tilligemed Sjælland, Skaane, Laaland og Falster 1329 afstaaet til Kongens Halvbroder Grev Johan af Vagrien, som Pant for de af ham forstrakte Penge og Omkostninger paa Krigen. Han regjerede som Panthaver paa Øerne **), Fyne undtagen, imedens Grev GHeert, som Rigsforstander, beherskede denne Øe og Danmarks Fastland indtil den 1ste April 1340, da de holsteenske smaa og større Despoter fik deres Dødsstød i Randers ved Niels Ebbesens Dolk, der, idet den traf Grev Geert som Hovedet, gjorde det hele forhadte Legeme Tid efter anden magtesløst. Ikke destomindre vedblev Grev Johan indtil 1353 at være dette Lands Herre, hvortil han og havde bedre

Ret end Voldsmanden Geert til sine Aqvitioner; thi baade var han Kongens Broder, og tilmed havde han 1322, for at hjælpe denne paa Thronen igjen, forstrakt ham med tyve tusinde Mark lødigt Sølv, for hvilke Christopher

*) Historiske Efterretninger om velfortjente danske Adelsmænd, af T. de Hofman, Tom. III., S. 346. Hvitfeld, S. 422. Sandvig, Møens Beskr., S. 39. 39.

**) Holberg, I., S. 425. Gebhardi allg. Welthist., S. 590.

224

havde forskrevet ham alt det Bytte, han kunde gjøre paa Falster og Møen, foruden Pantrettighed til disse Lande, tilligemed Laaland, og sammes Besiddelse indtil de bleve indfrie *)). Han boede endog entidlang i Stege. Menda den listige Grev Geert havde forlokket ham til at sælge sig Stege Kjøbstad og Fæstningen **), flyttede han udenfor Byen, eller, som Stege Byes Bog og et gammelt maculert Manuscript i Geheimearchivet fortæller, han lod den Gaard, hvor han, efterat være flyttet fra Slottet, boede, grave af fra Byen og omrine med Volde, efter hans Slægtning og Vens, den yngre Grev Witzlav af Rügens, Raad og Villie. Formodentlig tilraadede Witzlav ham dette f Frygt for Grev Geerts sædvanlige Fornærmelser og Voldsomheder. Efter bevævnte Stege Byes Bog synes det ellers, som at Witzlav enten har havt Pant i denne Gaard, eller derefter arvet den, thi der lægges til: "siden gaff Grev Witzlav sin Tjener Hemming Jeippsøn fornæffnte Gaardh." Lede vi endnu efter den, som afgravet og befæstet ved Volde, da finde vi uidentvivel dens Ruiner paa den Byeskriveren ved Udskiftningen af Stege Bye tilfaldne Jordlod, paa venstre Side af

*) Gebhardi l. c., S. 589.

**) Diploma ex. Archiv. Reg.

225

Landeveien udenfor Østre-Port, hvor betydelige Volde, som nu ved Ploven fordetmeste ere nedkastede, have omgivet en af rød Steen i temmelig stort Omfang bygget Gaard, hvis Gruus endnu der oppløies. I øvrigt finde vi ikke at denne Hr. Johan, uagtet han kaldes den Milde, har gavnet dette Land, eller har befattet sig med Andet, end at nyde sine i Pant havende Provindsers Velsinelser. Rimeligviis kan man fra Christopher den Andes Tid af regne Perioden da Danmark, og altsaa Møen, har faaet Herredsting, sidste under to Afdelinger, Øster og Vesterherreds. Thi i hans Valg-Haandfæstning bestemmes der iblandt Andet: at naar Nogen vilde anbringe en Klage, skulde det skee først for Herredstinget, derefter for Landstinger, og endelig for Danehof, eller Rigsdagsforsamlingen *):

*) de Westphalen Monum. med rer. cimbr., Tom IV., pag. 1770.

Fortsættes i 2. del.